

חידון
גאולה ומשיח

תשפ"ד

קובץ ב'

פתח דבר

ברגשי גיל ושמחה תוך שבח והודיה לבורא עולם, הננו מוציאים לאור את קובץ "תורת הגאולה" (وهוא מסלול הלימוד - שנה ג') בסדרת הקבצים בעניני משיח וגאולה היוצאים לאור במסגרת "חידון גאולה ומשיח".

קובץ זה הוא הקובץ השני בסדרת הקובצים היוצאים לאור בשנה זו, והוא עוסק במספר נושאים מרכזיים הקשורים לשינויים הגדולים והנפלאים שיתרחשו בתקופת הגאולה וימות המשיח:

(א) הסעודה הגדולה - הקובץ נפתח בתיאור הסעודה הגדולה שתתקיים לעתיד לבוא, בה יוגשו בשר שור הבר ודג הליתן.

(ב) שינויים בעולם ובבני אדם - בחלק זה מתוארים השינויים הצפויים בטבע הער' למ, בבעלי החיים ובבני האדם עצמם בימות המשיח.

(ג) אומות העולם - בחלק זה מתואר מלחמת רשעי אומות העולם, מעמדם ותפקי' דם בימות המשיח, יחסם לעם ישראל והאופן בו יכירו בהקב"ה ומלכותו.

(ד) חגיגת המועדים - לבסוף מתואר האופן המיוחד שבו יחגגו את המועדים השור' נים בתקופה זו.

קובץ זה פורש בפנינו תמונה רחבה של נושאים אלו בעת בוא הגאולה.

בהתוועדות ש"ק פרשת תזריע-מצורע ה'תנש"א אמר הרבי בין השאר וזה לשונו (להלן קטעים מספר השיחות תנש"א ח"ב ע' 501. לשלימות הבנת הדברים עיי"ש):

משיח צדקנו עומד לבוא תיכף ומיד, אבל עדיין לא בא בפועל, שלכן דרושה ההשתדלות האחרונה של כל אחד ואחד מישראל להביא את המשיח.

הרבי מבאר (שם) שלימוד עניני גאולה ומשיח הוא "הדרך הישרה", הקלה והמהירה ביותר מבין כל דרכי התורה, לפעול התגלות וביאת המשיח. ובפרטיות:

"תפארת" – הוא ענין לימוד התורה, ו"מלכות שבתפארת" – הוא לימוד התורה בעניני מלך המשיח ובעניני הגאולה שנתבארו בריבוי מקומות,

– בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, בנמרא ובמדרשים, וגם
– ובמיוחד – בפנימיות התורה, החל מספר זוהר, ובפרט בתוֹרַת החסידות, בתורת רבותינו נשיאינו, ובפרט בתורתו (מאמ"ד רים ולקוטי שיחות) של נשיא דורנו – מעין ודונמא והכנה ללימוד תורתו של משיח.

אופן עריכת הקובץ:

החומר שבקובץ זה הוא ליקוט סוגיות נבחרות בעניני גאולה ומשיח, כתובים בשפה קלה וברורה להקל על החפצים ללמוד ולדעת את יסודות ועיקרי הסוגיות הללו. החומר מבוסס ברובו ע"פ תורת הרבי וספרי רבותינו נשיאנו.

המקורות והסוגיות המופיעים כאן הם בבחינת טעימה קלה בלבד מתוך האוצר העשיר של תורת הגאולה. אך הם בהחלט מהווים מבוא ו"מפתח" לפתוח את השערים ולסלול דרך להבנה רחבה ומעמיקה של נושאים אלו.

בהתאם לכך – כמובן שלא ניתן במסגרת זו להביא את כל המקורות הקשורים לנושאים הנידונים, אשר על כן התמקדנו רק במקורות העיקריים הדרושים להבנת הרעיונות. לפיכך, אין לראות בקובץ זה חיבור מקיף בשלימות את "תורת הגאולה".

יתר על כן, התוכן עבר עריכה קלה כדי לסכם ולתמצת נושאים אלו לטובת הלומדים. מובן אפוא, שעל מנת לקבל תמונה ברורה ומקיפה יותר, יש לעיין במקורות עצמם, כמצוין בהערות השוליים. הדברים נכונים ביתר שאת לגבי סוגיות מורכבות שלא באנו להכריע בהן או לקבוע מסמרות, אלא לתאר את עיקרי ההסברים והרעיונות.

ולסיום, נביע תקוותינו כי הלימוד וה'קאָך' בתורת הגאולה, ובפרט על ידי התאחדות תלמידי הישיבות באופן של 'ויעשו כולם אגודה אחת, לעשות רצונך בלבב שלם' תהיה הפעולה האחרונה ש"תכריע את הכף" ותפעל כבר את התגלות משיח צדקנו, תיכף ומי"ד ממש!

מטה חידון גאולה ומשיח

י"ג אייר תשפ"ד

ברוקלין נ"י.

תוכן העניינים

שער ראשון

הסעודה דלעתיד לבוא

פרק א | סעודת שור הבר והליתן 11.....

11 ..... מקורו וענינו
מביא את המקורות בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, ומשמעותו הרוחנית של סעודה מיוחדת זו.

12 ..... מלחמת הליתן ושור הבר
מביא תיאור של מלחמת הליתן ושור הבר שיקרה קודם הסעודה הגדולה.

13 ..... מאכלי הסעודה.
מבאר ריבוי הפרטים אודות הסעודה, מתחיל מהכנת הסעודה, מספר הליתן ושור הבר שיהיו אז, ושאר המאכלים שיוגשו שם, ומי יאמר דברי תורה.

18 ..... סיומו של הסעודה
תיאור ברכת המזון, את מי יכבדו לברך, מי יברך לבסוף ותיאור הכוס של ברכה.

20 ..... סעודה גשמית או רוחנית
דן בארוכה בשיטות השונות אם סעודה זו תהיה סעודה גשמיית או רוחנית, והכרעת הרבי.

22 ..... מקום וזמן הסעודה.
מבאר היכן תתקיים הסעודה, ומתי בדיוק.

שַׁעַר שְׁנַי

שינויים בעולם ובבני אדם

פרק ב | שפּע בימות המשיח.....27

תיאור השפּע הגשמי והשינויים הגדולים בכל תהליך העבודה בשדה וגידול הפירות.

משל וחידה.....31

דיון במפרשים ובשיטת הרמב"ם אם יעודים אלו הם כפשוטם או שהם משל וחידה והעולם יישאר בטבעו עכשיו.

פרק ג | יצר הרע וחטא לעתיד.....33

ביטול היצר הרע וחטא לעתיד.....33

מביא מן המקורות שלעתיד יצר הרע יבוער ויתבטל, וכמה דרכים לבאר איך זה יקרה.

האם יהיה שייך חטא לעתיד.....36

מביא כמה שיטות אודות התקופה וקבוצת האנשים שלפי כמה שיטות יהיה שייך חטא לעתיד.

פרק ד | עולם של שלום.....39

מבאר ומפרט שהשלום ישרור בכל העולם על כל חלקיו בגשמיות וברר חניות.

פרק ה | לא יהיה עוד קנאה ותחרות.....45

מבאר בכמה אופנים למה לעתיד לא יהיה שום קנאה ותחרות בין אנשים.

פרק ו | חיים בריאים ונצחיים.....49

בריאות.....49

מבאר את החידושים (ים) בענין הבריאות שיהיה לעתיד. וכמה סיבות שיביאו למצב כזה טוב ומיוחד.

52 ..... **חיים נצחיים**
מביא מחלוקת בין הרמב"ם לרמב"ן אם יהיה ענין המוות לעתיד, והכרע על פי קבלה חסידות.

55 ..... **פרק ז | מזון ושינה לעתיד לבוא**
מבאר את טעם האכילה והשינה בזמן הזה, ובמילא יסביר אם ולמה ואיך יהיו ענינים אלו לעתיד.

55 ..... **מזון - בירור הניצוצות**
57 ..... **שינה לעתיד**

59 ..... **פרק ח | כולם יהיו נביאים**
כמה שיטות בענין הנבואה לעתיד מי יזכה לנבואה או רק לדרגות אחרות בידיעת אלקות, ושיטת החסידות.

שער שלישי

שינויים בנוגע לאומות העולם

65 ..... **פרק ט | חיי אומות העולם**
דן מה יהיה מצב הגויים לעתיד לבוא.

69 ..... **פרק י | הגויים יכבדו את בני ישראל**
70 ..... **מלכי הגויים**
מביא ומבאר מה שמצינו שלעתיד הגויים ואפילו מלכים ושרים יכבדו ויש משו את בני ישראל, והאם נברך ברכה מיוחד על ענין זה

71 ..... **עבדים לישראל**
מביא את החשבון כמה עבדים יהיה לכל יהודי לעתיד לבוא.

73 ..... **פרק יא | מצבם הרוחני של הגוים**

73 ..... גירות
דן האם יהיה שייך לגרים להתגייר לעתיד לבוא.

75 ..... קיום המצוות על-ידי גויים
מביא כמה שיטות איזה מצוות ואיזה חיוב לימוד תורה יהיה לגויים לעתיד לבוא.

76 ..... שפה ברורה
מבאר איזה שפה ידברו כולם לעתיד

79. .... פרק יב | מלחמת האומות עם בני ישראל

79 ..... משיח בן יוסף
מבאר יחוסו ותפקידו של משיח בן יוסף, אם באמת יבוא.

82 ..... מלחמת גוג ומגוג
מביא מקור למלחמה זו, מקום ומטרת המלחמה, מיהו גוג ומהי מגוג.

שער רביעי

המועדים בימות המשיח

87. .... פרק יג | המועדים בימות המשיח

מבאר את השינויים שיהיו לעתיד בחגים ומועדים במעגל השנה:

88 ..... ראש השנה
מבאר אופן ההודעה של קידוש החודש. בהמשך מבאר מהותו של יום ואם דיני השופר יתבטלו.

90 ..... יום הכיפורים
מבאר גדר היום, ומביא כמה דעות מה יהיה הצורך בו אז.

92 ..... חג הסוכות
מבאר באיזה סוג סוכה נקיים מצוות סוכה, וכן באיזה אתרוגים נשתמש.

93	חודש השון מבאר שיהיה בו יו"ט מיוחד.
94	י"ט כסלו מבאר הטעם שהוא מועד נצחי.
95	חנוכה מבאר אופן וסדר הדלקת נרות חנוכה, ואיך ידליקו את המנורה בבית המי קדש.
96	ט"ו שבט מבאר מתי יחגגו ראש השנה לאילנות.
97	פורים מבאר טעם חשיבתו ביחס לשאר המועדים, ובהמשך מביא דיון איך יתקיים מתנות לאביונים.
98	פסח מבאר גדר הזכרת יציאת מצרים בימות המשיח, ומפרט שינויים באופן עריכת ליל הסדר, נוסח ההגדה וקרבת פסח.
101	פסח שני מבאר אם אפשר להקריב קרבן פסח שני, אם יבנה המקדש.
101	ל"ג בעומר מבאר אם יתבטל לעתיד.
102	שבועות דיון אם יתבטל חשיבותו.
103	הפיכת תעניות לעתיד הצומות שיתבטלו לעתיד לבוא, ודין תענית אסתר.

שער

**הסעודה
דלעתיד
לבא**

סעודת שור הבר והלויִתן

מקורו וענינו

אחד מהמאורעות היותר מפורסמים של זמן הגאולה היא הסעודה של שור הבר והלויִתן. סעודה זו נזכרת כבר בגמרא¹: "עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים מבשרו של לוויִתן". ובמדורש² מתואר גם על מלחמה שתהיה בין שור הבר (בהמות) קודם הסעודה. בפרק זה נלמד עוד פרטים על מה יהיה בסעודה, סיבתה והמשמעות הרוחנית שלה.

מקור בתורה

האמת היא שחז"ל מסתמכים על פסוק בתורה שמשם לומדים על הסעודה דל־עתיד לבוא. בפרשת וירא³ מספרת התורה על סעודה מיוחדת שאברהם אבינו עשה 'ביום הגמל את יצחק'.

וחז"ל⁴ דורשים מפסוק זה ש"עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמל חסדו לזרעו של יצחק". כלומר, בזמן שהקב"ה יראה לבני ישראל (זרעו של יצחק) את רחמיו וחסדיו, דהיינו בגאולה, הוא יעשה לנו סעודה.

(1) בבא בתרא עה, א.

(2) ויקרא רבה יג, ג.

(3) כא, ח.

(4) פסחים קיט, ב.

עוד מקור לסעודה נמצא בפירושו של תרגום יונתן על הפסוק בשיר השירים⁵ "אֶנְהֶגֶה אֲבִיאָה אֶל בֵּית אִמִּי תִלְמַדְנִי אֲשַׁקֶּה מִיַּד הָרֶקֶחַ מֵעֵסִי רְמוֹנִי". רבי יונתן בן עוזיאל מתרגם: "אנהגך מלך המשיח ואכניסך לבית מקדשי.. ושם נסעד סעודת לויתן ונשתה יין ישן המשומר בענביו מיום שנברא העולם, ומעסיס הרימונים, פירות שנועדו לצדיקים בגן עדן".

ענינו

המהר"ל מבאר⁸ שסעודה זו מרמז לשכר המגיע לבני ישראל כנגד היסורים שסבלו בגלות.

כמה דברים יקרו כתוצאה מסעודה זו: א) על ידי האכילה יתעוררו כוחות הגוף והנפש ויקבלו בני ישראל כוח להתבונן ולהבין דברים גבוהים ורוחניים. אחרי זה, הם כבר לא יצטרכו לאכול יותר כמו פעם⁹, משום שהם יתקיימו מהרוחניות¹⁰. ב) משתתפי הסעודה יזכו להשראת הנבואה¹¹.

מלחמת הלויתן ושור הבר

יש תיאור¹² כיצד ישחט הקב"ה את הלויתן ושור הבר. וכשיר את בשרם לסעודת הצדיקים, וכך נאמר¹³: "אֶחָד בְּאֶחָד יִגְשׁוּ וְרוּחַ לֹא יָבֹא בֵּינֵיהֶם. אִישׁ בְּאֶחֱיוֹ יִדְבְּקוּ, יְתִלְכְּדוּ וְלֹא יִתְפָּרְדּוּ". חז"ל¹⁴ מתארים זאת כך:

"הקב"ה מביא בהמות ולווייתן והם עושים מלחמה זה עם זה, דכתיב 'אחד באחד יגשו ורוח לא יבוא ביניהם'. מיד בהמות ולווייתן מתדבקים זה בזה שנאמר 'איש באחיו ידבקו', ומשהם נדבקים זה בזה אינם מתפרשים זה מזה, שנאמר 'יתלכדו ולא יתפרדו'.

(5) ח, ב.

(6) =spiced.

(7) =juice.

(8) נצח ישראל פרק לג. לפי שיטת המהר"ל סעודה זו אינה סעודה גשמית, אלא כך כינו חכמים את קבלת השכר. ראה להלן דין בנושא.

(9) באמת דבר זה תלוי בהחילוקי דיעות מתי יתקיים סעודה זו (שמדובר להלן).

(10) בחיי עה"ת בראשית א, כא. שמות טז, ד. וכן עד"ז בספר מערכת האלקות פ"ח ובכ"מ.

(11) שולחן של ארבע שער רביעי, ה ואילך.

(12) איוב מא, ח-ט.

(13) שם.

(14) בילקוט שמעוני על אתר.

מה הקב"ה עושה? רומז ללווייתן והוא מכה את הבהמות בסנפיריו¹⁵ ושוחטו, ורומז לבהמות והוא מכה את לווייתן בזנבו¹⁶ וממיתו"...

עניינם הרוחני של לויתן ושור הבר

תורת החסידות¹⁷ נותנת מבט ומשמעות יותר עמוקה לעניינם של הלויתן ושור הבר, ובמילא גם למלחמה ולסעודה לעתיד לבוא:

יש שתי עניינים מרכזיים בעבודת ה' בזמן הגלות - הפעולות הרוחניות שנעשות בעולמות העליונים על-ידי עבודת האדם, והקדושה שהאדם מביא אל תוך העולם הג' שמי המזכך אותו. על-ידי שני עניינים אלו, מכינים את העולם ופועלים את הגאולה.

שור הבר, שחי על היבשה, מרמז לעולם הזה הגשמי ולפעולות שלנו כאן. הלויתן, שחי בים, מרמז על העולמות הרוחניים ועל מה שאנחנו פועלים שם על-ידי עבודתנו.

בכל אחד מהעבודות האלו יש מעלה שאין בשני, ולכן לעתיד לבוא שור הבר ישחט את הלויתן וכן הלויתן ישחט את שור הבר, שחיטה שמעלה את הנשחט ומשלימה את המעלה שחסרה בה.

מאכלי הסעודה

הכנת הסעודה

הרמ"ע מפאנו¹⁸ מתאר מי יכין את הסעודה המופלאה¹⁹: "שר הטבחים יהיה גב' ריאל ורפאל שר האופים, הואיל ובאותה סעודה ירפא אותנו ממחלותינו, ומקלקול אכילה ראשונה [מעץ הדעת שהביאה תחלואים רבים ומיתה לעולם]. ומיכאל שר המשקים. הם השלושה האנשים שאכלו בבית אברהם באלוני ממרא ואברהם אבינו עומד עליהם לשמשם - דין הוא שישלמו לו ובניו שכר פעולתו".

---

(15) .fins=

(16) .tail=

(17) סידור עם דא"ח ע' 208. לקוטי תורה צו ז, ב. ועוד.

(18) רבינו מנחם עזריה מפאנו, מגדולי המקובלים באיטליה.

(19) בהבא לקמן ראה מאמרי הרמ"ע מפאנו, ירושלים תשס"ג (ח"ב) ע' שסט ואילך ("מאמר

שבתות ה'" חלק ו).

מה יוגש בסעודה

בדברי חז"ל מוזכר פעמים רבות על הסעודה הגדולה שעתיד הקב"ה לערוך לצדיקים, בה יוגשו: הלויתן, שור הבר והיין המשומר. דברים אלו נבראו כבר בששת ימי בראשית.

כמובן, גם בלויתן וגם בשור הבר - אין הכוונה לבעלי-החיים המוכרים לנו, אלא מדובר בלויתן ושור מיוחדים, ענקיים וחזקים ביותר (וכפי שמתארים זאת חז"ל²⁰, אפילו המלאכים יפחדו להתעסק עמם...), שהקב"ה שומר מאז בריאת העולם למטרה זו של הסעודה העתידית.

לויתן

כמה לויתנים יהיו בסעודה זו?

אמרו חז"ל²¹: "כל מה שברא הקב"ה בעולמו, זכר ונקבה בראם. אף לווייתן. . זכר ונקבה בראם", ואם שניהם היו נשארים בחיים ומולידים עוד לווייתנים, היו "מחריבין כל העולם כולו". מה עשה הקב"ה? לקח מהזכר את האפשרות להוליד וגם "הרג הנקבה, ומלחה (את הנקבה) לצדיקים לעתיד לבוא".

זאת אומרת, שיש כבר לויתן נקיבה שכבר מוכנה לסעודה דלעתיד לבוא, ולויתן שני זכר, שעדיין חי. גם הלויתן השני יוגש לאכילה בסעודה לעתיד לבוא. והוא הלויתן שיקח חלק במלחמה עם שור הבר.

אף-על-פי שיוגשו עוד דברים לאכילה ושתייה בסעודה זו, מכל מקום אנו מוצאים²² שהסעודה נקראת על שם הלויתן - "סעודת דלווייתן".

שור הבר

בדומה ללויתן, גם שור הבר שיוגש בסעודה, הוא אחד משני השוורים שנבראו בששת ימי בראשית, זכר ונקבה. כמו שאמרו חז"ל²³: "בהמות בהררי אלף²⁴ [בהמה

20) מדרש תנחומא (שמיני, ז).

21) בבא בתרא עד, ב.

22) ראה בתרגום שיר השירים ח, א-ב. ועיין ג"כ בזוהר ("ח"א קלו, א) שהסעודה נקרא גם על

שם שור הבר.

23) בבא בתרא שם.

24) תהלים נ, י.

שאוכל בכל יום הבהמות או העשב שבאלף הרים²⁵] זכר ונקבה בראם, ואלמלי נזקקין זה לזה מחריבין כל העולם כולו. מה עשה הקב"ה? סירס הזכר וצינן הנקבה ושמרה לצדיקים לעתיד לבוא".

יין המשומר

בנוסף ללוייתן ושור-הבר, יהיה גם משקה מיוחד. גם הוא כבר מוכן ומזומן מששת ימי בראשית: היין המשומר, נמצא עדיין בתוך הענבים הראשונים שנבראו, ומצינו שחז"ל מפליאים מאוד את העובדה הזאת.

אמרו חז"ל²⁶: "כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא עין לא ראתה אלקים זולתך...". והגמרא שואלת: מהו הדבר הזה שעליו נאמר²⁷ כי עין לא ראתה אותו מלבד הקב"ה?

הגמרא משיבה: "אמר רבי יהושע בן לוי: זה יין המשומר בענביו לששת ימי בראשית". המפרשים מסבירים שייך זה מראה על השכר המיוחד של עולם הבא, הנעלה עוד יותר מימות המשיח, שלכן אפילו הנביאים אין בכוחם לדבר עליו²⁸.

סדר אכילת הסעודה (חלוקת הבשר)

סדר הסעודה תהיה כך: תחילה נאכל את הדג (לוייתן) ורק אחר-כך בשר (שור הבר)²⁹. שתיית יין המשומר תהיה לפני, בתוך ולאחרי הסעודה³⁰.

הילקוט שמעוני³¹ מתאר את סדר חלוקת הבשר לצדיקים: "יש בעלי מקרא, יש בעלי משנה, יש בעלי גמרא, יש בעלי אגדה, יש בעלי מצוות, יש בעלי מעשים טובים. כל חבורה וחבורה באה ונוטלת חלקה". המדרש מוסיף שאז לא תהיה מריבה בין כל חבורה וחבורה, בדיוק כמו סוחרים "כשיש להם אבן טובה בשותפות, הם מוכרים

---

(25) ראה מפרשים עה"פ.

(26) ברכות לד, ב.

(27) ישעיהו סד, ג.

(28) ראה פירש"י ומהרש"א על אתר.

(29) שיחת ל"ג בעומר תשמ"ט (תורת מנחם התוועדויות תשמ"ט ח"ג ע' 179-180). ראה גם

קובץ 'דרך הישרה' ח"א (תשס"ג) ע' 321 ואילך.

(30) ראה שיחת אחש"פ תשמ"ח (תורת מנחם התוועדויות תשמ"ח ח"ג ע' 173). אמנם יש חילוק

בין ענינו הפנימי של היין שבתוך הסעודה, לבין ענינו הפנימי של היין שלאחרי הסעודה. ראה בשיחת אחש"פ תשמ"ו (תורת מנחם התוועדויות תשמ"ו ח"ג ע' 138 ואילך).

(31) שם.

אותה בדמים, וכל אחד ואחד בא ונוטל חלקו לפי דמים שנתן, כך לעתיד לבוא אין ביניהם מריבה, אלא כל אחד ואחד מן הצדיקים יבוא וייטול שכרו לפי מעשיו".

על הנשאר לאחר הסעודה מבשר הלויתן אמרו חז"ל³²: "והשאר מחלקים אותו, ועושים בו סחורה בשוקי ירושלים".

מעוררו של הלויתן, עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים, ואת העור הנשאר יפרוס הקב"ה על חומות ירושלים, "וזיוו מבהיק מסוף העולם ועד סופו, שנאמר³³: וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרְךָ וּמַלְכִים לְנֹגַהּ זֶרְחֶךָ"³⁴.

עוד מאכלים שיוגשו בסעודה

לחם מן השמים וצנצנת המן

הרמ"ע מפאנו מתאר בצורה מפורטת את סדר וענינו של הסעודה דלעתיד לבוא³⁵. לפי דבריו היסוד הפנימי של כל פרטי וסדר הסעודה, הוא, שסעודה זו היא כעין סיום סופי של תהליך התיקון על חטא עץ-הדעת, שכידוע בספרי הקבלה והחסידות חטא זה הוא מקור הרע בעולם, ותפקידנו העיקרי בזמן הזה הוא לתקן אותו ולהביא לבייטול הרע שנגרם על-ידי החטא. בבוא הגאולה יתוקן החטא בצורה מושלמת, וסעודת הלויתן היא דבר מרכזי המציינת זאת.

לכן בסעודה זו לא יאכלו לחם רגיל שצומח מהארץ, שכן כל החטא של עץ-הדעת (לשיטה אחת³⁶) היה בחטה, ("ואין קטיגור נעשה סניגור"). לכן הלחם שיאכלו יהיה לחם מן השמים.

בנוסף לכך, לצורך סעודה זו משה רבינו נצטווה לתת בתוך כלי מיוחד (הנקרא 'צִנְצֻנַת הַמָּן') מן המן שירד לישראל במדבר. המן השמור בצנצנת יוסיף ברכה בלחם המיוחד שִׁיֵּרַד אז שוב מן השמים ועל כך נאמר בפסוק³⁷: "ולחם שמים ישביעם".

32) בבא בתרא עה, א.

33) ישעיהו ס, ג.

34) בבא בתרא עה, א.

35) שם.

36) ברכות מ, א.

37) תהלים קה, מ.

נראה שמכל גדולי הדור יתכבד אדם הראשון לברך ראשון. ומהי הברכה על הלחם המיוחד הזה? - "והוא יברך לכל המסובין על המן אשר בצנצנת: 'ברוך המוציא לחם מן השמים'³⁸".

בר יוכני - אווזים

במהלך הסעודה יוגש גם עוף גדול מאוד הנקרא בשם 'בר יוכני', על שם שהוא מוכן לסעודה לעתיד³⁹.

בגמרא מסופר שרבה בר בר חנה הלך פעם במדבר וראה אווזים (geese) שמנים, שיש להם צער רב מכך שהם שמנים. רק בתקופת הגאולה יגאלו מצערם על-ידי שחיטתם לסעודה, כדי להאכילם לצדיקים⁴⁰.

יש אומרים שבאמת אותם אווזים שמנים הם העוף "בר יוכני". והסיבה שרבה בר בר חנה חשב שהם אווזים היא כי הם דומים לאווזים⁴¹.

פירות גן עדן

גם הפירות בסעודה הנפלאה הזו, לא יהיו מפירות רגילים. הפירות שיאכלו יהיו גם הם מששת ימי בראשית, מפירות גן-העדן, ובפרט פריו של "עץ-החיים" שצמח בגן: "לעתיד לבוא . . . הם מסובין ואוכלין בגן-עדן . . . והוא מביא להם פירות מגן-עדן ומאכילן מעץ חיים"⁴².

מכל עץ הגן - אכול תאכל

כאשר יאכלו את פירות גן העדן המיוחדים האלה בסעודה, הם יברכו עליהם ברכה נפרדת ולא יסתפקו רק בברכת "המוציא" שמברכים בתחילת הסעודה.

---

38) הרמ"ע שם. ראה גם ספר המאמרים מלוקט ח"א ע' רלט הערה 49. ימות המשיח בהלכה ח"ב ע' צג ואילך.

39) ראה בחיי עה"ת בראשית א, כא. שם שמות טז, ה. מרכבת המשנה להר"י אלשאקר על פרקי אבות ג, ד. מחיר היין להרמ"א על מג"א ט, יז.

בכ"מ (ראה תנחומא בובר סוף בשלח, רמ"ע מפאנו שם, ועוד) מוזכר שלע"ל יאכלו בסעודה זו העוף הנקרא "זיז שדי" (ראה תהלים נ, יא).

40) בבא בתרא עג, ב. רשב"ם ורבינו גרשום שם.

41) ספר התפוח (לר' יוסף אלשאקר) על ב"ב שם. ולהעיר משו"ת צמח צדק יו"ד סימן ס (אות

1).

42) שמות רבה פכ"ה ז-ח. בהמשך הפרק יתבאר מתי יאכלו מעץ החיים.

כי בדרך כלל אוכל שבא באמצע הסעודה, כבר נפטרים בברכה הראשונה הזו של "המוציא". אבל כאן, פירות גן העדן אינם חלק מהסעודה עצמה. הם נאכלים במיוחד ובכוונה על מנת לקיים המצוה שציווה ה' לאדם הראשון⁴³: "מכל עץ הגן - אכול תאכל".

דברי תורה בסעודה

במהלך הסעודה הקב"ה יאמר דברי תורה⁴⁴, וזרובכל שהיה מנהיג ישראל בתקופת הבית השני (שמזרעו יצא מלך המשיח)⁴⁵ יאמר קדיש דרבנן אחריו⁴⁶.

הרבי התבטא פעם שאז יהיה סעודה והתוועדות חסידית ("א חסידישע סעודה מיט א חסידישן פארבריינגען") בראשותו של נשיא הדור, ביחד עם רבותינו נשיאנו⁴⁷.

סיומו של הסעודה

ברכת המזון

בסוף הסעודה, כשיגיעו הצדיקים לברכת המזון, יועבר הכוס מצדיק לצדיק, וכל אחד יטען שאין הוא ראוי לברך, עד שיגיעו לדוד המלך והוא יברך.

ובלשון חז"ל⁴⁸: "עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שייגמל חסדו לזרעו של יצחק. לאחר שאוכלין ושותין נותנין לו לאברהם אבינו כוס-של-ברכה לברך. ואומר להן: איני מברך, שיצא ממני ישמעאל. אומר לו ליצחק: טול וברך. אומר להן: איני מברך. שיצא ממני עשו. אומר לו ליעקב: טול וברך, אומר להם: איני מברך.

(43) בראשית ב, טז.

(44) להעיר מתורת מנחם התוועדויות תשמ"ו ח"ג ע' 140 שענינו של הסעודה קשור ללימוד

התורה.

(45) מצו"ד לחגי ב, כד.

(46) רמ"ע מפאנו שם.

(47) תורת מנחם התוועדויות תשנ"ב ח"א ע' 61 בהערה 85 בקשר לסעודה המפסקת וסעודת

שור הבר וליתן.

(48) פסחים קיט, ב.

שנשאתי שתי אחיות בחייהן שעתידה תורה לאסרן עלי. אומר לו למשה: טול וברך. אומר להם: איני מברך, שלא זכיתי ליכנס לארץ-ישראל, לא בחיי ולא במותי. אומר לו ליהושע: טול וברך. אומר להן: איני מברך, שלא זכיתי לבן.. אומר לו לדוד: טול וברך, אומר להן: אני אברך ולי נאה לברך, שנאמר⁴⁹ "כוס ישועות אשא, ובשם ה' אקרא".

הסיבה שגם האבות ומשה רבינו יחששו לברך על היין היא, כי הברכה על היין המיוחד הזה היא בשביל להמשיך את ההשפעה האלוקית של היין המשומר. האבות יחששו שהם לא ראויים להמשיך השפעה זו. רק דוד ראוי לברך ולהמשיך ברכה זו על היין⁵⁰.

אבל אחרי שדוד מברך וממשיך את ענינו הפנימי של היין, כבר לא יהיה מניעה לטעום מהיין. ואכן לאחר הזימון יטעמו כולם מכוס של ברכה. לכל אחד ואחד יהיה חלק בכוס ויחויבו לטעום ממנה, אנשים נשים וטף⁵¹.

אחרי ברכת המזון מניח הקב"ה תורה בחיקו ועוסק בה⁵².

גודל הכוס של ברכה

חז"ל אומרים⁵³ אשר כוסו של דוד לעולם הבא הוא כוס גדול של מאתיים עשרים ואחד לוגין⁵⁴. הראיה לכך הוא מהפסוק⁵⁵: "כֹּסֵי רְיָהּ" - "רויה" בגימטרייה מאתיים עשרים ואחד (221).

משמעותו הפנימי של מספר הלוגין שהכוס יחזיק הוא, שמאתיים עשרים ואחד (221) הוא בגימטריה "ארך", וזהו רמז לגילוי מידת "ארך אפיים" של הקב"ה, שיתגלה בעולמנו בגאולה⁵⁶.

ברכת 'בורא עץ החיים'

כאן מסתיימת הסעודה במקום הנקרא 'גן-עדן' (הגן של העדן); אך יש מקום קדוש

(49) תהילים קטז, יג.

(50) סידור עם דא"ח שער ברכת המזון קב, ב ואילך. אור התורה דברים ח"ב ע' תקלט ואילך.

(51) זח"ב קפט, ב ואילך. הובא ונתבאר בשיחות קודש תשמ"א ח"ב ע' 515 ואילך.

(52) תדב"א זוטא כ.

(53) יומא עו, א.

(54) במידות שאנו משתמשים בהן, זה יותר מ 75 ליטר.

(55) תהילים כג, ה.

(56) ספר הלקוטים לכ"ק אדמו"ר הצ"צ ערך יין (ע' תשמט).

ונעלה עוד יותר, שנקרא 'עדן'. הרמ"ע מפאנו מתאר מה יקרה אז⁵⁷:

"...אחר-כך יבוא משה ולוחות הראשונות⁵⁸ - אחרי שחזרו לקדמותן באותה שעה - על שתי ידיו, לילך לפני העם מן ה'גן', אל ה'עדן', אשר שם 'עץ החיים' סברא היא שלא יקדמנו אחר לשלוח ידו ליקח ממנו... ויברך לכולם בשם ומלכות, והשם ככתבו... 'בורא עץ החיים' ושהחיינו... ואהרון קדוש ה' ראוי שיברך ברכה אחרונה לכולם. ... נזכה ונחיה ונראה".

סעודה גשמית או רוחנית

סעודה רוחנית

ישנם שיטות רבות שנחלקו האם סעודה האמורה תהיה סעודה גשמית, או שמא סעודה זו אינה אלא משל לסודות נעלים.

מצינו כמה וכמה המבארים שסעודה זו תהיה רק סעודה רוחנית. כך למשל הרמב"ם⁵⁹ סובר, כי 'סעודה' זו אינה אלא כינוי לשכר רוחני.

המהר"ל מפראג⁶⁰ סובר אף הוא כשיטה זו, ומסביר שענינו הפנימי של אכילה הוא שמשלים (מלשון שלם) את האדם, ורעיון זה קיים גם בעניינים רוחניים שעל ידי שמקבלים מעלה רוחנית מסויימת האדם נעשה יותר שלם:

"ועתה ראה והבן, וכי יעלה על דעתך שהאדם כאשר היה בגן-עדן ואכל פירות גן עדן. שהיו הפירות כמו שהם אצלנו גשמיים!?!".

"וזהו אמרם שלעתיד לבוא יעשה הקב"ה סעודה לצדיקים מן הלווייתן ומבהמות . . כי מציאות אלו הם מציאות חשובים מאוד, כי, אל יעלה על דעתך כי הם מציאות גשמיים כמו הדגים אשר הם אצלנו.. רק, יש להם חשיבות בכמה מעלות".

"ולעתיד כאשר יקנו הצדיקים מעלה עליונה, יהיו צדיקים אוכלים אותם, שיושלמו

57) שם. בקשר למה שמבואר בהמשך שיברכו כולם בשם ומלכות, והשם ככתבו, ראה שערי גאולה ח"ב ע' רפב הערה 7.

58) אשר נשברו (שמות לב, יט).

59) הל' תשובה פ"ח ה"ד.

60) בחידושי אגדות לבבא בתרא עד, ב.

במדרגתם ובמעלתם, ועד שיהיו אצל ישראל כל המעלות".

דברי הזוהר

בדברי הזוהר⁶¹ מודגשת יותר שה'סעודה' היא ענין רוחני. ואלו דבריו: "ומניין לנו זאת [שהמזון משמעותו השגה רוחנית שלימה]? ממשה, שנאמר בוי⁶² "ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה, לחם לא אכל ומים לא שתה". מדוע 'לחם לא אכל ומים לא שתה'? מפני שהיה ניוון מסעודה אחרת, מאותו זיו של מעלה. וכך היא סעודתן של צדיקים לעתיד לבוא".

מדברים אלו עולה שה'סעודה' וכל מאכליה הם רמזים בלבד, ונראה מדברי הזוהר, שאמנם תאוות הצדיקים הוא לגילוי סודות התורה והנאה מזיו השכינה, אך אין זה סותר שיצא לפועל הבטחת התורה המדברת על 'אכילה' גשמית וכמו שממשיך בזהר שם:

"... עוד אמר רבי יהושע: אותה אמונה שאמרו חכמים לרוב העולם, שמזומנים הם לאותה סעודה של הלווייתן והשור, ולשתות יין טוב השמור מאז בריאת העולם, מצאו פסוק ודרשוהו, שנאמר⁶³ 'ואכלתם לחמכם לשובע'".

"כיוון שראה הקב"ה תאוותם, אמר להם: אם תשמעו לקול המצוות - ואכלתם לשובע, כדי להניח דעתם. כך, ראו חכמים שהגלות נמשכת, הסתמכו על פסוקי התורה, ואמרו שעתידים לאכול ולשמוח בסעודה הגדולה שעתיד הקב"ה לעשות להם, ומשום כך רוב העולם סובלים את הגלות בשביל אותה הסעודה".

דברי המהרש"א

המהרש"א כותב: "דע, כי יש לנו להאמין בכל הדברים האלו בפשטן, ואף שהמפרשים האריכו בדרוש הזה לפי כוונתם... אין הדברים יוצאים ממשמען"⁶⁴.

הכרעת הרבי

למסקנת הדברים ניתן לקבוע כי הסעודה תהיה גם סעודה גשמית. וכמו שכותב

---

(61) תולדות קלה, א.

(62) תשא לד, כח.

(63) בחוקותי כו, ה.

(64) חידושי אגדות בבא בתרא עד, ב.

הרבי⁶⁵: "רוב המכריע של המפרשים ביארו מאמרי רז"ל אלו כפשוטן, בסעודה גופ' נית'."

גם דברי הזוהר המדברים על הסעודה הרוחנית, אינם סותרים לקיומה של סעודה גשמית, והשיטות השונות עוסקות פשוט בדרגות שונות של הסעודה, שתהיה גם גשמית - וגם רוחנית: "...והכל אמת .. ולא פליגי"⁶⁶.

והטעם שהסעודה הוא סעודה גשמית הוא, מכיוון שהגוף עצמו צריך גם לקבל שכר על ששימש ככלי לקיום תורה ומצוות⁶⁷.

יתרה מכך, הגוף היהודי הוא דבר קדוש ביותר, אפילו למעלה מהנשמה! לכן התכלית היא שהנשמה תשוב אל הגוף בתחיית המתים, וכך תקבל את השכר של "העולם הבא".

זהו הסיבה לכך שהסעודה, שהוא אכילה ושתייה גשמית, תופסת מקום כל כך משמעותי בתיאורים על תקופת הגאולה⁶⁸.

מקום וזמן הסעודה

מקום הסעודה

ישנם כמה שיטות איפה הסעודה תהיה⁶⁹:

בכמה מקומות מבואר שהסעודה תתקיים בגן עדן⁷⁰. מדברי הרבי⁷¹ מובן שהכוונה

(65) אג"ק ח"ב ע' עו הערה 23.

(66) עבודת הקודש ח"ב פמ"א בהגהה.

(67) ראה אגרות קודש חלק א ע' שיא. אגרות קודש חלק ב ע' סה ואילך. שיחות קודש תשנ"ב

ח"ב ע' 483-484.

(68) ראה מקורות שבהערה הקודמת.

(69) נפוצה האגדה שיסעודו בתוך הסוכה שיעשה הקב"ה מעורו של הליתן. ולע"ע לא נמצא

מקור לעניין זה. ורק ששני מחז"ל אלו (סעודה לצדיקים וסוכה) נאמרו בסמיכות זל"ז. (וראה בגליון 'אמונת עתיך' [מס' 121 ע' 13] שהציע את שורש הטעות). ולהעיר מתורת מנחם התועדויות תש"נ ח"א ע' 145.

(70) שמו"ר כה, ח. במדבר"ר יג, ב. סדר רב עמרם גאון (ווארשא תרכ"ה) יג, ב. ובכ"מ.

(71) לקו"ש חכ"ד ע' 56 הערה 85. תורת מנחם התועדויות תשמ"ג ח"ד ע' 1875. שם תשד"מ

ח"ד ע' 2445.

לגן עדן כמו שהוא בעולם הזה (שבו היה אדם הראשון קודם החטא), שהרי עניין הגאולה הוא דווקא בעולם הזה, ועל כן תהיה הסעודה במקום גשמי.

ויש מפרשים⁷² שהתלמידי חכמים יסעדו בגן עדן, ואלו שהחזיקו ידי תלמידי חכמים יאכלו הנשאר בירושלים.

אבל מדברי תרגום רבי יונתן בן עוזיאל מובן שהסעודה תתקיים בתוך בית המִקְדָּשׁ⁷³.

זמן הסעודה

ישנם כמה שיטות מתי יתקיים סעודה זו⁷⁴.

מדברי הרבי במספר הזדמנויות משמע שסעודה זו תהיה בתקופה הראשונה של ימות המשיח לפני תחיית המתים⁷⁵.

הרבי מביא ראייה לכך⁷⁶ שהסעודה תהיה בתקופה הראשונה של ימות המשיח⁷⁷:

על התקופה המאוחרת בגאולה של תחיית המתים כבר אמרו חז"ל⁷⁸: "מצוות בטלות לעתיד לבוא". בתקופה זו כשהמצוות כבר בטלים, אין שום צורך בחידוש בהלכות התורה.

אבל כשהמדרש⁷⁹ מתאר את מלחמת הליתן ושור הבור זה בזה, המדרש מסביר שהקב"ה יחדש אז חידוש בהלכות התורה ששחיטה כזו תהיה כשרה, וכמו שנאמר⁸⁰: "תורה חדשה מאיתי תצא".

לפיכך ברור שסעודה זו (שבה יאכלו משחיטה זו שיתיר הקב"ה) תהיה בתקופה הראשונה של ימות המשיח לפני תחיית המתים.

---

(72) מפרשי עין יעקב (רי"ף וענף יוסף) לב"ב עה, א.

(73) על שה"ש שם (הובא גם לעיל). ראה גם ספר השיחות תשנ"ב ח"ב 372. וראה גם תורת

מנחם התוועדיות תשנ"ב ח"א ע' 61 בהערה 85.

(74) ע"ד חילוקי הדעות בכל זה, ראה אג"ק ח"ב ע' עו הע' 23.

(75) ראה שיחת ש"פ ויצא תשנ"ב (ספר השיחות תשנ"ב ח"א ע' 152). שיחת ש"פ וישלח תשנ"ב

(ספר השיחות תשנ"ב ח"א ע' 165).

(76) ראה ספר השיחות תשנ"א ח"ב ע' 576 ובהערה 108 שם.

(77) שם.

(78) נדה סא, ב. וראה הגהות יעב"ץ ר"ה ל, א. אגה"ק סו"ס כו.

(79) ויקרא רבה יג, ג.

(80) ישעיהו נא, ד.

שער

שינויים
בעולם
ובבני אדם

שפע בימות המשיח

חז"ל מתארים⁸¹ נבואות נפלאות על השפע והפירות שיהיו בימות המשיח. לדוגמה, בימות המשיח חיטה תצמח לגובה עצום של עצי דקל, ויעלה לגובה ראש ההרים, כרמים יצמיחו כמויות אדירות של יין משובח באיכות הגבוהה ביותר.

חז"ל מדגישים שתהליך קצירת החיטים תהיה בלי שום טרחה כלל⁸²: "הקב"ה מביא רוח מבית גנזיו ומנשבת עליה ומשרה את סלתה, ואדם יוצא לשדה ומביא מלוא פיסת ידו, וממנה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו".

כך גם אופן יצירת היין תהיה בלי שום טרחה. בזמן הגלות יש צער וטרחה בשלבים השונים של יצירת היין (לקטוף אותו ולדרוך על הענבים). בימות המשיח אדם מביא ענבה אחת בקרון או בספינה ומניחה בזווית ביתו ומסתפק ממנה כמו מִפְדֵּ גָדוּל. כל־מר היין יהיה מצוי בשפע כל כך רב, עד שכל אדם יוכל למלא חביות שלמות מענבה אחת בלבד, שיניח בפינת הבית.

ברור שאיכות היין תהיה מעולה ביותר - הן בכמות והן באיכות ובטעם. היין תהיה יין אדום ומשובח שאפילו זקנים ייהנו ממנו כמו בני נעורים!

מהירות ניסית

כך ניבא גם הנביא עמוס⁸³ על השפע האדיר שיהיה אז: "הֲיֵהָ יָמִים בָּאִים נְאֻם ה' וְנִגַּשׁ חוֹרֵשׁ בְּקֶצֶר וְדֶרֶךְ עֲנָבִים בְּמִשְׁךְ הַזֶּרַע וְהָיְתוּ הַהָרִים עֲסִיס וְכָל הַגְּבְעוֹת תִּתְמַוְּגָנָה". ובפירוש מצודת-דוד מפרש: "רצונו לומר, הרבה תבואה תצמח ויהיו ער

---

(81) כתובות קיא, ב.

(82) שם.

(83) ט, יג.

סקים בקצירה עד זמן החרישה, והחורש והקוצר יגשו ויפגשו זה בזה. וכן יפגוש דורך ענבים במי שמושך ומוליך התבואה לזריעה כי ירבו הענבים ויהיו עוסקים בדריכת הענבים עד הזריעה. והרבה ענבים יגדלו בהרים ויהיה היין נוטף (drip) מהם, והוא עניין מליצה".

פירוש נוסף בייעוד זה של "ונגש חורש בקוצר" הוא⁸⁴, שהיכול יגדל במהירות עצומה, וכבר באותו יום שבו חרשו וזרעו - תהיה מיד הצמיחה. זהו הפירוש של "ונגש חורש בקוצר": עוד בהיות החורש בשדה, הוא יפגוש בקוצר שיבוא לקחת את היכול עצמח מיד מחרישתו וזריעתו...

גם בגמרא⁸⁵ מדובר על המהירות שתהיה בשלב הצמיחה. רבן גמליאל דרש שעתידין אילנות להוציא פירות בכל יום, שנאמר⁸⁶: "ונשא ענף ועשה פרי" - מה ענף צומח בכל יום אף פרות יצמחו בכל יום.

אחד מתלמידיו השיב לו בלעג: והרי כתוב בקהלת⁸⁷ 'אין כל חדש תחת השמש'!. אך רבן גמליאל השיב לו - בוא ואראך דוגמה לכך כבר בעולם הזה. הוא הוציא אותו החוצה והראה לו צמח מסוים הנקרא 'צלף', המוציא פירות חדשים בכל יום...

המדרש בתורת כהנים⁸⁸ אומרת שבאותו יום שהוא נוטע, בו ביום יוצא פירות כמו שהיה בימי אדם הראשון. המדרש מביא ראייה מדברי הפסוק 'זכר עשה לנפלאותיו'⁸⁹. כלומר, כבר בעולם הזה (בימי אדם הראשון) עשה מעין וזכר לנפלאות העתיד (נפלאות הגאולה).

הסיבה למהירות הצמיחה

בכמה ספרים מבואר הטעם למה עכשיו אין הפירות גדלים במהירות, הוא כדי שלא יהיה האדם נמשך אחר התענוגים הגשמיים, ולא יהיה פנוי לחטא. אבל בימות המשיח שאז יתבטל היצר הרע ולא יחטאו עוד, שוב יתנו האילנות פירות במהירות⁹⁰.

(84) ויקרא-רבה פי"ז ובמפרשים שם.

(85) שבת ל, ב.

(86) יחזקאל יג, כג.

(87) קהלת א, ט.

(88) עה"פ בפרשת בחוקותי כו, ד.

(89) תהילים קיא, ד.

(90) ראה בס' תהלות ה' (ז, טור ד' ואילך). וראה עד"ז בספר דברי שאול על פרשת בחוקותי

(מהדורה קמא), על הפסוק ונתנה הארץ יבולה וגו' (כו, ד), קטע המתחיל "בתורת כהנים פרשה א".

התועלת במהירות צמיחת הפירות בתקופת הגאולה היא כדי שימצאו בני ישראל כל צרכיהם מוכנים ויוכלו להיות פנויין בתורה וחכמתה⁹¹.

אוכל חדש

מבואר במדרש שאז יהיו צמחים חדשים שיהיה אפשר לאכול אותם. למשל העץ עצמו יהפוך למאכל⁹², וגם עצים שכיום אין להם פירות (הנקראים 'אילני סרק') - יתחילו לתת פירות טובים לאכילה⁹³.

לחם ובגדים

אחת מהיעודים המפתיעות ביותר היא שהאדמה תתחיל להצמיח בגדים מהודרים ואוכל מוכן!

כך מספרת הגמרא⁹⁴: רבן גמליאל דרש מהפסוק שאומר⁹⁵ "יהי פיסת בר בארץ", שיצמחו ככרות לחם⁹⁶ ובגדים נקיים ויפים⁹⁷.

אחד מתלמידיו השיב לו בלעג: "אין כל חדש תחת השמש"⁹⁸. אך רבן גמליאל השיב לו: "בוא ואראך דוגמתן בעולם הזה", והראה לו כמהין ופטוריות - היוצאים גמורים מהאדמה במשך לילה אחד, ודומים בצורתם לככרות לחם⁹⁹. וכך בקשר לבגדים חדשים הראה לו לבוש של ענף דקל צעיר, שיוצא כשהוא עטוף בכעין רשת דקה.

כלומר: יעודי הגאולה, עם היותם פלא ונס היוצא מגדר הרגיל, אינם באים בדרך חידוש לגמרי, אלא יש דוגמתם כבר בזמן הגלות, דוגמה שמהווה הכנה ואחיזה בטבע

---

91) ראה רמב"ם הלכות מלכים פרק יב הלכה ד. בחסידות מבואר (אור התורה בראשית כרך ב' ע' שעט), שהטעם לזה שלעתיד יהיה מהירות צמיחת הפירות, הוא מפני שיאיר בכוח הצומח שבארץ הארה עליונה מאד. ועוד מבואר (אור התורה על נביאים וכתובים כרך א' ע' תעד) שזהו מפני שלעתיד לא יהיה צמצומים כל כך לגילוי השפע מלמעלה למטה, ולכן יומשך במהירות. וראה לקו"ש חלק לז ע' 83. וראה גם שפת אמת פרשת בחוקותי, תרנ"ט. ס' חינוך בית יהודה פרק כד.

92) תורת כהנים ויקרא כו, ד.

93) שם.

94) שבת ל, ב.

95) תהילים עב, טז.

96) "בר" = אוכל שיהיה כמו "פיסת" = רוחב כף יד.

97) "פיסת" כמו "כתונת פסים" ו"בר" = נקי. ראה קובץ הערות וביאורים (אהלי תורה) גליון

תתרעא ע' 18 ואילך.

98) קהלת א, ט.

99) רש"י שם.

כביכול לנפלאות של הגאולה השלימה.

חרישה וזריעה

בכמה מקומות מבואר¹⁰⁰ שלא יהיה צורך אז בחרישה וזריעה בכדי שיצמחו ככרות לחם ובגדים נקיים, כי הצורך למלאכות האדם להוציא דבר מתוקן, הוא רק מפני הקליפה ורוח הטומאה השורה בארץ, ובפרט לאחר חטא עץ הדעת שאז נתקללה האדמה ויש צורך ליגיעה וטרחת האדם. אבל לעתיד לבוא, שאז רוח הטומאה יעבור מן הארץ, הארץ תוציא מעצמה דברים מתוקנים, בלי צורך למלאכת האדם.

אבל במקומות אחרים משמע שכן יהיה צורך בחרישה וזריעה¹⁰¹. הרבי מבאר¹⁰², שלעתיד לבוא אף שעתידה הארץ שתוציא לחם, מכל מקום יהיה צורך בחרישה וזריעה.

ראיה לכך יש מהסיפור בגמרא על רבן גמליאל שאמר שעתידה ארץ ישראל להוציא בגדים, והראה דוגמה לכך מלבוש ענף הדקל. הדקל הוא סוג אילן שכן צרי כים נטיעה, ומכך שהגמרא מביא ראיה משם לגבי ימות המשיח משמע שלעתיד לבוא כן יהיו צריכים לזרוע.

---

100) לקוטי תורה ושער המצות להאריז"ל פרשת בהר. אור החיים הקדוש ריש פ' תזריע. אלשיך עה"פ בראשית ג, פסוקים יז, יט (וראה שם, שגם קודם החטא הוציא הארץ גלוסקאות בלי חרישת וזריעת האדם). וראה ספורנו בראשית א, פסוקים ג, כא. קדושת לוי סוף פרשת בחוקותי. ביאורי הזוהר להצ"צ ח"ב ע' תתכ"ז-ח, הובא בספר השיחות תנש"א ח"ב ע' 548 הערה 136. ועוד. וראה פרקי דרבי אליעזר פ"ב שקודם החטא לא ה' צורך לחרישה וזריעה.

ובכ"מ משמע, שמהלשון "עתידה ארץ ישראל שתוציא" משמע שתוציא מעצמה, ראה לקוטי תורה בחוקותי נ, א. מאמרי אדמו"ר האמצעי בראשית ע' שי"א. ובכ"מ מבואר שזה יה' באלף השביעי, שאז יה' יום שכולו שבת, ולכן "בחריש ובקציר תשבות" (שמות לד, כא), ראה תורת חיים חיי שרה קלה, א. שער התשובה לאדמו"ר האמצעי סו, א. ובכ"מ.

101) במאמרי אדמו"ר האמצעי (בראשית ע' שי ואילך) משמע שיהיו בזה שתי תקופות. ראה ג"כ מאמרי אדמו"ר האמצעי במדבר ח"ד ע' א'תפד ובהערה שם.

לעוד בנושא ראה: הערות וביאורים (אהלי תורה) גליון תתסב. ראה ג"כ בביאורי הזוהר להצ"צ (ח"ב) ע' תתכז-ח, הובא בסה"ש תנש"א ח"ב ע' 548 הע' 136.

102) שיחת ש"פ בהר תשל"ג, (שיחות קודש תשל"ג ח"ב ע' 128 ואילך). ועד"ז ראה בתורת מנחם התוועדיות תשמ"ז ח"ג ע' 279. ולהעיר מרד"ק בפירושו עה"פ בהושע יד, ח.

משל וחידה

וצריך לברר: האם כל הניסים והנפלאות הללו יתקיימו כפשוטם?

יש מפרשים שדברי חז"ל על הניסים העתידיים יקרו כפשוטו, כמו בפירוש "עין יעקב"¹⁰³ שאומר שזה יחזור להיות כמו לפני חטא אדם וחווה, וכך כותב בפירוש "עץ יוסף"¹⁰⁴ שאומר שהטבע ישתנה כמו שהיה בימי אדם הראשון לפני הקללה.

אבל הרמב"ם שולל את האפשרות שמשיח משנה ומחדש דברים בעולם. שום דבר בעולם (מלבד עול שעבוד האומות) לא ישתנה והעולם יישאר טבעי גם בימות המשיח¹⁰⁵. הרמב"ם מדגיש שהגדרתו ההלכתית של משיח הוא אך ורק להחזיר הדברים למעמד ומצב שהיה בימי מלכות בית דוד ולהחזיר את קיום כל מצוות התורה שאין אפשרות לקיים עכשיו.

הרמב"ם עצמו מסביר בפירוש המשניות של¹⁰⁶: "אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד. ויהיו בימיו עשירים ואביונים, גיבורים וחלשים, כנגד זולתם, אבל באותם הימים יהיה נקל מאוד על בני האדם למצוא מחייתם עד שבעמל מעט שיעמול האדם יגיע לתועלת גדול".

הרמב"ם מסביר שהמאמר חז"ל שיצמחו ככרות לחם אינו כפשוטו ומאמר חז"ל זה אמר רק בלשון מליצה, שיהיה אז כל כך הרבה אוכל, כאילו מזון מוכן יגדל מאילו.

שתי תקופות

אבל עדיין לא ברור מהו דעתו של הרמב"ם¹⁰⁷ על אילנות סרק שיתנו פירות או עצים שיהיו ראויים לאכילה, שהרי מאמרי חז"ל אלו קשה לפרש שזהו ענין ניסי ולא טבעי.

(103) כתובות שם.

(104) שם.

(105) בהלכות מלכים תחלת פרק י"ב.

(106) בהקדמתו לפרק חלק.

(107) יש להעיר שבאגרת תחיית המתים כותב הרמב"ם במפורש שאינו שולל לחלוטין את

האפשרות שיהיו בימות המשיח נסים היוצאים מגדר הטבע, והוא נתן מקום לפרש את הנבואות גם כפשוטן.

ההסבר המלא והמפורט יותר לגבי שיטת הרמב"ם אם היעודים הם גשמיים או לא - יתבאר בעז"ה

בקובצים של שנה הבאה.

הרבי מסביר¹⁰⁸ שגם לדעת הרמב"ם תהיה ניסים ונפלאות בימות המשיח, רק שהם לא יקרו מיד בהתחלה אלא בשלב מאוחר יותר.

בהתחלה מלך המשיח יעסוק בתפקידו העיקרי - לקרב את עם ישראל לשלימות בקיום התורה והמצוות, וגם להחזיר את העולם כולו לדרך הישרה של צדק וטוב. זו תקופה שתהיה עדיין בגדרי הטבע.

ורק לאחר מכן, כתוצאה מהמעמד הרוחני הגבוה שתהיה אז, יתחילו להתרחש ניסים ונפלאות מעבר לטבע - כמו שנאמר שאפילו עצי סרק יתחילו לתת פירות.

כלומר לדעת הרמב"ם מתפרש הייעוד של "אילני סרק עתידין להיות עושים פירות" כפשוטו, אם כי בתקופה מאוחרת יותר.

---

(108) ראה לקו"ש חלק כז ע' 191 ואילך.

יצר הרע וחטא לעתיד

ביטול היצר הרע

אחד היעודים המרכזיים בתורה אודות ימות המשיח הוא, שאז יבוער ויבוטל היצר הרע מן האדם. יעוד זה כבר מפורש בפרשת נצבים, כאשר התורה מבטיחה על הגאולה העתידה¹⁰⁹: "וּמַל ה' אֱלוֹקֶיךָ אֶת לִבְבְּךָ וְאֶת לִבְבֵי יִרְעֶךָ לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלוֹקֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ". ובתרגום יונתן מפרש שהקב"ה יבטל את היצר הרע ואת טיפשות הלב שהייתה לאדם.

וכך נאמר ביחזקאל¹¹⁰: "וְנָתַתִּי לְכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חָדָשׁ אֲתָן בְּקִרְבְּכֶם וְהִסַּרְתִּי אֶת לֵב הָאָבֶן מִבְּשָׁרְכֶם וְנָתַתִּי לְכֶם לֵב בָּשָׂר". כך גם אמרו חז"ל¹¹¹: "לעתיד לבוא מביאו הקב"ה ליצר הרע ושחטו".

איך יתבטל

יש כמה דרכים לבאר איך יתבטל היצר הרע לגמרי בימות המשיח:

ריבוי הדעה: ידועים דברי חז"ל¹¹² שאין אדם עובר עבירה אלא אם-כן נכנס בו רוח שטות. אבל בתקופת הגאולה על-ידי ריבוי הדיעה והחכמה והאמת לעתיד, יועבר

(109) דברים ל, ו.

(110) יחזקאל לו, כו-כז. וראה גם שם יא, יז. ירמיהו ג, יז. לא, לב. ועוד.

(111) סוכה נב, א.

(112) סוטה ג, א.

ממילא הרצון לעשות רע¹¹³.

וכמו שכתב הרמב"ם¹¹⁴ "שבאותן הימים תרבה הדעה והחכמה והאמת שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה', ונאמר ולא ילמדו איש את אחיו ואיש את רעהו, ונאמר והסירותי את לב האבן מבשרכם..."

השפעת הניסים: האברבנאל¹¹⁵ מוסיף שזה יהיה גם בגלל ריבוי הניסים שיהיו (וכן בגלל הנס שהמתים שיקומו לתחייה בתחיית המתים), שזה יכניע את לב ישראל.

שינוי טבע האדם: כ"ק אדמו"ר המהר"ש מבאר בהמשך וככה תרל"ז¹¹⁶, שלעתיד לבוא ישתנה טבע היצר, שבמקום שיהיה לב אבן, קשה שלא מתפעל, יהיה לב רך ("לב בשר"), שיתעורר לאלוקות.

הרבי מוסיף¹¹⁷ שלעתיד הקב"ה ישנה טבע האדם שלא יתעורר לחטוא על-ידי סיבות צדדיות מבחוץ. הקב"ה יכרות הקשר בין ראיית העין לחמדת הלב, כדי שלא יהיה העין רואה והלב חומד.

עבודת הצדיקים: בזמן הגלות עיקר העבודה היא רק עבודת הבינונים, במחשבה דיבור ומעשה, אמנם לעתיד לבוא יהיה כל ישראל במדריגת הצדיקים, שיוכלו להפוך היצר הרע ונפש הבהמית עצמו לטוב¹¹⁸.

שחיטת היצר - ע"י הקב"ה

לעתיד לבוא הקב"ה בעצמו יבטל את היצר הרע¹¹⁹, וזה יקרה בתקופה השנייה של ימות המשיח¹²⁰.

113 דברים ל, ו. וראה אברבנאל ליחזקאל לו שם. וכן מבואר בכ"מ בספר ישועות משיחו, ראה במקומות שצויינו במפתח שבסוף הספר על הפסוק והסירותי את לב האבן וגו'.

114 הל' תשובה פ"ט ה"ב. וראה ג"כ פירוש המשניות הקדמה לפרק חלק.

115 משמייע ישועה, המבשר השני, הנבואה הג'.

116 פ"ז. וראה גם רד"ק ליחזקאל לו שם. ולהעיר מביאור הידוע של אדה"ז בהלשון "הסירותי

לב האבן וגו'" ולא מוח האבן, שהסרת לב האבן היא דוקא ע"י הקב"ה, הובא בספר מגדל עז ע"ז שח. ספר השיחות תשמ"ח ח"א ע' 311 הערה 52. שיחת ש"פ שמיני תשמ"ב סי"ד ואילך.

117 לקוטי שיחות חלק כט ע' 170-169.

118 תורת מנחם תשמ"ב ח"ג ע' 1672. וראה סה"ש תנש"א, ח"ב ע' 533, ושם שענין זה כבר

שייך עכשיו. פלח הרמון בראשית ע' קנב, א.

119 סוכה נב, א.

120 בכ"ז ובהבא להלן ראה: תניא אגה"ק סכ"ו. אג"ק ח"ב ע' סח ואילך. שם ח"ז ע' שנו.

סה"ש תנש"א ע' ח"ב ע' 576 ובהערה 108. וע"ע נצח ישראל פמ"ו. ימות המשיח בהלכה ח"ב סי' צ"ח

והטעם שצריך להיות ביטול היצר הרע על ידי הקב"ה, אף שהסברנו לפני כן שהאדם עצמו יוכל להפוך את יצרו הרע לטוב, הוא מפני שעדיין יישאר רע בעולם, אצל אומות העולם והערב רב, ולכן עדיין נשאר אפשריות ("בכוח") לרע גם אצל בני ישראל. ורק הקב"ה יכול לבטל את כל הרע לגמרי.

בחירה חפשית

בזמן הגלות יש יצר הרע והאדם עסוק במלחמה עמו תמיד, שהרי היצר הרע אינו ישן, ובכל יום הוא קם שוב כדי להמשיך להילחם באדם, וצריך להמשיך להילחם עמו. אבל בימות המשיח הקב"ה יבטל את היצר הרע והרע מן העולם, ולא תהיה אפ' שרות לבחור בענין בלתי רצוי.

מתעוררת השאלה: מה יהיה העבודה אז ומה יעשו בימות המשיח, אם אין בחירה חופשית¹²¹.

הרבי מבאר¹²² שבימות המשיח לא תהיה בחירה אם לעשות רע או לא, אבל אז העבודה תהיה להתעלות מעלה מעלה במדרגות הקדושה.

כלומר גם אז תהיה עבודה ויגיעה רוחנית, אלא שבמקום מלחמה עם היצר הרע יהיה מאמץ (ו"שטורעם") להגיע להשגות גבוהות יותר בהכרת ה'.

ובמקומות שנשמנו שם.

על-פי מה שמבואר בפנים נראה לומר, שהביאורים השונים דלעיל אפשר לפרשם גם בתקופות שונות לע"ל, ותכליתם יהיה בתקופה השניה שאז יבוער הרע לגמרי ע"י הקב"ה בעצמו.

וראה להלן שאין הכוונה לביטול מציאותו של היצר, אלא להיפוכו לטוב.

(121) כפי שמאריך הרמב"ם בהלכות תשובה פ"ה ע"ד ההכרח בענין הבחירה כו'.

(122) שיחות קודש תשל"ז ח"א ע' 616. תורת מנחם התוועדיות תשמ"ו ח"ב ע' 640.

בענין איך יתקיים כל מצוות הלא תעשה אז ראה: תורת מנחם התוועדיות תשמ"ה ח"ד ע' 2319 ואילך, ספר השיחות תנש"א ח"א ע' 261 הערה 52, ספר השיחות שם ע' 305 ואילך (ועיין ג"כ בלקוטי שיחות חלק כט ע' 341), ימות המשיח בהלכה ח"ב ע' תקסד. ועוד.

מעין זה מבואר אודות מים אחרונים לעת"ל, ראה בהגש"פ עם ליקוטי טעמים ומנהגים פסקא ד"ה "ברך" ("משיחות חה"פ תש"ב" - ספר השיחות תש"ב ס"ע 92), וראה תורת מנחם התוועדיות חל"ו ע' 284.

'אין ושחט אלא ומשך'

הרבי מבאר באופן דומה את דברי חז"ל שהקב"ה ישחט את היצר הרע¹²³. אין הכוונה בכך שהקב"ה יבטל מציאותו של היצר הרע לגמרי, אלא אדרבה: מציאותו של היצר הרע תתעלה ותתהפך לטוב.

ראיה לכך: גם לעתיד לבוא בני ישראל יתפללו תפילת קריאת שמע, ושם נאמר שצריך לאהוב את הקב"ה "בכל לבבך". והפירוש של "בכל לבבך" הוא בשני יצריך (גם יצר הרע)¹²⁴. לפי זה ברור שגם לעתיד לבוא תהיה מציאותו של היצר הרע, אלא שאז מציאותו תתהפך לטוב, וגם הוא יעבוד את ה'.

הרבי מסביר שזהו הטעם שחז"ל אמרו שה' שוחט ליצר הרע, ולא שהוא הורג את היצר הרע. על-ידי שחיטת בהמה, נעשית הבהמה ראוי למאכל של יהודי, ועל-ידי-זה מתעלה להיות חלק מן האדם¹²⁵. וכפי שאומרים חז"ל¹²⁶: "אין ושחט אלא ומשך", היינו שעל-ידי השחיטה מושכים ומעלים הבהמה להיות חלק מהאדם עצמו¹²⁷.

זהו גם הפירוש בשחיטת היצר הרע. הקב"ה אינו מבטל מציאותו של היצר הרע, אלא יותר מזה: הקב"ה מהפך מושך (-שוחט) ומעלה את מציאותו של היצר הרע לטוב.

האם יהיה שייך חטא לעתיד

נאמר ביחזקאל¹²⁸: "ולא יטמאו עוד בגלוליהם ובשקוציהם ובכל פשעיהם"¹²⁹. מש' מעות הדברים הוא שאז כבר לא יחטאו בני ישראל.

אבל יש כמה פסוקים שמהם משמע שאכן יהיה שייך חטא לעתיד לבוא. הפסוק בישעיהו¹³⁰: "כִּי הִנֵּנּוּ בְּנֵי מִצְרָיִם יָמֵהוּ וְהַחֹטֵא בְּנֵי מִצְרָיִם יִקְלָלוּ". וכן נאמר בי

(123) ספר בצל החכמה ע' 140.

(124) משניות ברכות ט, ה.

(125) ראה עקרים מ"ג פ"א. קונטרס ומעין מ"א פ"ג. ספר השיחות תורת שלום ע' 243.

(126) חולין ל, ב.

(127) ראה לקו"ש ח"ד ע' 1249. ח"ט ע' 206.

(128) לז, כג.

(129) ראה יחזקאל יא, יח ואילך. ירמיהו ג, יז. צפני' ג, יג. ועוד.

(130) סה, כ. ראה בראשית רבה (פרשה כו, ג) ובמפרשי המדרש (יפה תואר ונזר הקדש).

רמיהו¹³¹: "כִּי אִם אִישׁ בְּעֹנֹו יָמוּת כָּל הָאָדָם". גם בספר יחזקאל¹³² מדובר על הבאת חטאת ואשם (הבאים על חטא¹³³) לעתיד לבוא.

כ"ק אדמו"ר הזקן מבאר¹³⁴ שהפסוק בישעיהו "הנער בן מאה שנה ימות והחוטא בן מאה שנה יקולל" מדבר על הערב רב, שרק הם שייכים לחטוא אז. ובמקומות אחרים מבואר¹³⁵ שפסוק זה מדבר על האומות שיעבדו את ישראל לעתיד לבוא. כלומר, ענין החטא יהיה שייך רק בהם.

ולגבי הפסוק "כי אם איש בעונו ימות" בירמיהו¹³⁶, הרב משה דוד וואלי (בפירושו מרפא לשון¹³⁷) כותב שהפסוק מדבר בגרים (שיתגירו לעתיד), שרק אצלם יהיה שייך חטא.

ומה שמבואר ביחזקאל אודות הקרבת חטאת ואשם לעתיד לבוא, השל"ה מבאר שזה מדבר רק על התחלת תקופת ימות המשיח¹³⁸.

---

(131) לא, כט.

(132) מד, כט. מו, כ.

(133) עכ"פ בשוגג (אלא שאשם בא גם על עבירות שבמזיד).

(134) בסוף אגה"ק סי' כו.

(135) ראה פסחים סח, א. ס' שיעור קומה סי' פ"ג. מרפא לשון (לרמ"ד וואלי) על ירמיהו שם.

(136) ראה מצו"ד ורד"ק שפירשו שם שיהיה שייך לעשות עבירת קלות ולא חמורות. וראה

יערות דבש ח"א דרוש ב', קטע ד"ה ואמרו בגמ' דב"ב.

(137) שם.

(138) בחלק בית דוד (כד, א).

עולם של שלום

אחד היעודים לימות המשיח הוא שיהיה שלום אמיתי בכל העולם - הן אצל כל יהודי בין נשמתו לגופו¹³⁹, הן בין כל בני ישראל, והן בין ישראל לאומות העולם.

הרמב"ם מתאר¹⁴⁰ את השלום שיהיה בימות המשיח בין ישראל לאומות העולם - שאפילו אומות אכזריות שמשולות לזאבים, יתהפכו לטוב ויחיו בשלום עם ישראל. הוא כותב שאומות העולם "יאכלו דבר המותר בנחת עם ישראל".

כך גם בעולם כולו יהיה שלום, כמו שמבואר בספרי קבלה וחסידות¹⁴¹ שאפילו בין בעלי החיים יהיה שלום¹⁴², כמו שנאמר¹⁴³: "וגר זאב עם כבש"¹⁴⁴.

גם יהיה שלום בין הקב"ה וכל ברואי¹⁴⁵ כמו שנאמר: "ישמח ה' במעשיו"¹⁴⁶, משום שאז כל האומות וכל בעלי החיים וכל הצומח והדומם (הנקראים מעשי הקב"ה) יקיימו את רצונו של הקב"ה ויכירו שהקב"ה הוא בורא ומנהיג את העולם.

---

(139) כמבואר בארוכה בדרושים עה"פ פדה בשלום נפשי.

(140) הלכות מלכים ברפי"ב.

(141) ראה ד"ה כי פדה לאדה"ז (סה"מ אתהלך - לאזניא ע' נז. עם הגהות - אוה"ת נח תרסט, א ואילך. לקו"ת לג"פ סה, א). שער היחוד בסופו. דרך חיים קג, ב. וככה תרל"ז פצ"א ואילך. ספר 'בצל החכמה' ע' 141.

(142) ראה להלן בהמשך הפרק שיש בזה מחלוקת ראשונים.

(143) ישעיה יא, ז.

(144) וראה בשיחת ש"פ ויגש תש"נ (ספר השיחות תש"נ ע' 222-223), שהשלום שיהיה בעולם הוא תוצאה מהשלום שיהיה אצל בני ישראל.

(145) ראה תורת מנחם תשמ"ז ח"ג ע' 305 ואילך.

(146) תהלים קד, לא.

"לעבוד את ה' ביחד"

העניין של אחדות בכל העולם, מבואר גם בדברי הרמב"ם¹⁴⁷: "ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד"¹⁴⁸ שנאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד"¹⁴⁹.

כמו שבני ישראל היו צריכים אחדות ביניהם כדי לקבל את התורה במדבר סיני, כך בימות המשיח העמים כולם יצטרכו להיות באחדות כדי להיות מוכשרים לעבוד את ה'¹⁵⁰.

הרבי אמר¹⁵¹ שרואים בתקופה האחרונה שהעולם פונה לכיוון של אחדות הן בעניינים גשמיים והן בעניינים רוחניים. וזהו גם מה שרואים בגלוי שיש פחות מתנגדים לתורת החסידות.

וגר זאב עם כבש

בנבואת ישעיהו, המתארת את המעמד ומצב של העולם בימות המשיח, יש גם תיאור על השלום שיהיה בין החיות¹⁵²: "וְגַר זָאב עִם כֶּבֶשׂ וְנֶמֶר עִם גְּדִי יִרְבְּצוּ". בתקופת הגלות הזאב והנמר טורפים לא סתם מתוך אכזריות, אלא שבכדי לחיות הם אוכלים חיות אחרות. זהו הדרך היחידה להשיג את מזונם.

אך על תקופת ימות המשיח נאמר בפסוק¹⁵³, "וְאֶרְיָה כִּבְקָר יֹאכַל תְּבֵן". האריה, והזאב והנמר והדוב, יאכלו בימות המשיח - תבן, ממש כמו כבש ופרה. מכאן נראה שהשינוי שתהיה אז אצל החיות לא יהיה רק שינוי בהנהגתם בדכי שלום, אלא גם שינוי בטבע הגשמי של החיות שהם יאכלו תבן ועשב.

הרמב"ן¹⁵⁴ מפרש את נבואה זו כפשוטו ומביא ראיות רבות לכך. לדעתו, גם אין

147) בסופ"א מהלכות מלכים.

148) ראה סוד"ה זה היום תשל"א (ספר המאמרים תש"ל-תשל"א ע' 309) ששמעו שענין האחדות בין בני ישראל ואומות העולם מרומז בדברי הרמב"ם שכותב: "ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד".

149) ראה גם הדרן על הרמב"ם תשמ"ז בסופו (תורת מנחם - הדרנים על הרמב"ם ע' לב).

150) ראה לקו"ש חל"ג ע' 41 הערה 62. ולהעיר ג"כ מתניא אגה"ק סכ"ב.

151) בשיחת י"ב תמוז תשי"ג (תורת מנחם התוועדויות ח"ט ע' 56).

152) ישעיה יא, ו.

153) שם יא, ז.

154) דרשת 'תורת ה' תמימה', כתבי רמב"ן חלק א, עמ' קנד-ה. וראה מה שנסמן לעיל בתחילת

הפרק מספרי חסידות.

זה חידוש גדול כך-כך בבריאה, שכן מלכתחילה נברא העולם באופן שבעלי-החיים לא פגעו זה בזה. במקום אחר¹⁵⁵ הוא מאריך בכך יותר: "כאשר היה העולם מתחילתו, קודם חטאו של אדם... לא היה הטרף בחיות הרעות. רק מפני חטאו של אדם, כי נגזר עליו להיות טרף לשיניהם, והושם הטרף טבע להם גם לטרוף זו את זו".

הרד"ק מביא¹⁵⁶ גם ראייה שלא ייתכן שבתחילת הבריאה טרפו החיות זו את זו, משום שבעלי החיים נבראו זכר ונקבה בלבד, ואם היה נטרף אחד מהם, לא היו חיות אלו נשארים בעולם כלל. מכאן ש"בוודאי אכלו עשב השדה".

אבל הרמב"ם¹⁵⁷ חולק ואומר כי נבואה זו אינו כפשוטו ואינו אלא "משל וחייה". כוונת נבואה זו לרמוז, שעם ישראל, שנמשל לכבש, יחיה בשלום עם אומות העולם הרשעים, שנמשלים לזאב.¹⁵⁸

אחדות - שלימות התורה

אחדות ישראל קשור לכללות קיום התורה והמצוות, שהרי התורה נקנית בדיבור חברים. כך גם בנוגע לקיום המצוות, אינו דומה מי שמקיים מצוה ביחידות למי שמקיים מצוה ברבים¹⁵⁹.

בשמירת התורה ומצוות בימות המשיח תתבטא האחדות המופלאה שתהיה אז. כאשר כל בני ישראל (כל הי"ב שבטים) יהיו בארץ ישראל, יוכלו לקיים בשלימות את כל המצוות, גם המצוות התלויות בארץ¹⁶⁰. בעת שכל בני ישראל יהיו בארץ ישראל

(155) בפירושו לתורה, ויקרא כו, ו.

(156) בפירושו לישעיה יא, ו.

(157) ראה אגרת 'תחיית המתים' שלו (פרק ו). וראה ספר 'בצל החכמה' ע' 141-142.

(158) מחלוקת זו בין הרמב"ם והרמב"ן קשורה למחלוקת כללית ויסודית אחרת, אם העולם ימשיך להתנהל לפי חוקי הטבע, או שהעולם יתנהל באופן ניסי למעלה מהטבע. בעז"ה סוגיה זו יתבאר בהרחבה בקובצים של שנה הבאה.

(159) ראה לקו"ש חכ"ה ע' 453 ובכ"מ. ולהעיר גם מהמבואר בלקו"ש חל"ג ע' 17 שמשיח ילמוד תורה את כל העם כולו באופן של אחדות. ובסה"ש תנש"א ח"ב ע' 592 שאחדות בני" מצד בחי' היחידה היא הכנה להתגלות תורתו של משיח.

(160) ראה לקו"ש ח"י"ח ע' 277 הע' 49.

יתגלה קדושת הארץ בשלמותה¹⁶¹, ובדרך ממילא יוסיף גם בשלימות של המצוות¹⁶².

דווקא על-ידי אחדותם של כל בני ישראל יתקיים ענינו וגדרו העיקרי של ימות המשיח: שלימות התורה והמצוות.

קיבוץ נדחי ישראל

הרמב"ם אומר שמש"ח יקבץ נדחי ישראל¹⁶³, כלומר עשרת השבטים¹⁶⁴. היינו שלא רק בני יהודה ובנימין שגלו לבבל ואדום יגאלו לעתיד לבוא, אלא גם כל עשרת השבטים שהלכו בגולה הרבה זמן לפני חורבן בית המקדש הראשון גם הם יגאלו.

אף, שיש מחלוקת אם עשרת השבטים יחזרו לעתיד לבוא¹⁶⁵, אבל בכמה מקומות הכריעו, שבגאולה האמיתית והשלימה יגאלו כל בני ישראל, גם עשרת השבטים¹⁶⁶.

עניין זה מלמד על האחדות העצומה שתהיה אז. במשך דורות רבים היה שניאה ומלחמה בין עשרת השבטים (מלכות ישראל) ומלכות יהודה, ולעתיד יתאחדו שוב, ויהיה שלום ביניהם, ויהיה להם מלך אחד - מלך המשיח.

וכן מובא בכמה נבואות שהחידוש של משיח הוא שיחזור ויאחד בין כל השבטים, ולא יהיה עוד קנאה ופירוד ביניהם¹⁶⁷. ובלשון המדרש¹⁶⁸: "אין ישראל נגאלין עד שי- עשו אגודה אחת, שנאמר¹⁶⁹ בימים ההמה ילכו בית יהודה על בית ישראל ויבאו יחדו מארץ צפון".

161) ראה לקו"ש חל"ד ע' 149 הערה 38. חל"ט ע' 445. וראה גם אור התורה בראשית כרך א' ע' פ'. שם כרך ג' ע' תרסז. תורת שמואל תרל"א ח"ב ע' תרלט. וע"ע בס' ימות המשיח בהלכה ח"ב ס' ל'.

לעוד ביאורים למה א"א לקיים עכשיו מצות שמיטה (מדאורייתא) ויובל - ראה לקו"ש ח"ז ע' 172. ח"ט ע' 68 ובהערה 57. תורת מנחם תשמ"ז ח"ד ע' 132 הערה 55.

162) ראה סה"ש תשנ"ב ע' 74 ובהערה 45. ועוד. ראה ג"כ קובץ חידון גאולה ומשיח (תשפ"ג) קובץ א' ע' 19 ושם ע' 39, שאף שמצד ההלכה מספיק שיהיה רוב בני ישראל בארץ ישראל, אבל השלימות הרוחנית תהיה דווקא כשיהיו יחד כל בני ישראל מכל הדורות.

163) בתחילת פ"א מהל' מלכים. מיוסד על לשון זה הנמצא בפסוק בישעי' יא, יב.

164) ראה הנסמן באנציקלופדי' תלמודית כרך כד, ערך ימות המשיח, ע' תקצ, הערה 152.

165) משניות סנהדרין יג, י. ראה בהרחבה בפרק "קיבוץ גלויות ועשרת השבטים" בקובץ א' של השנה.

166) ראה לקו"ש חט"ו ע' 414. חכ"ד ע' 288. סה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 563 הערה 9. שיחות קודש תשנ"ב ח"א ע' 271. ובכ"מ.

167) ראה יחזקאל לז, טז ואילך. ישעי' יא, יג. הושע ב, ב. שבילי אמונה הנתיב העשירי פ"א.

168) ילקוט שמעוני עמוס רמז תקמט. וראה גם בראשית רבה צח, ב ובפ"י נזר הקודש שם.

169) ירמ' ג, יח.

הרבי אמר שכבר עכשיו יכולים לעשות הכנה לקיבוץ נדחי ישראל, על-ידי אחדות בין הסוגים השונים שבבני ישראל, כמו בין אשכנזים לספרדים וכו'¹⁷⁰. וכן על-ידי אחדות בלימוד תורה בין תלמוד בבלי לירושלמי, שזהו הכנה לאחד (בני) בכל עם (בני) ארץ ישראל¹⁷¹.

פעולת אליהו - שלום בעולם

אחד מהפעולות¹⁷² החשובים שיעשה אליהו הנביא לפני הגאולה הוא שיבוא לעשות שלום בעולם¹⁷³. אליהו הנביא יעשה שלום בין לומדי התורה שלא יהיה מחלוקת בין החכמים. כמו כן הוא יפעל שלום בין אדם לחבירו.

יש מפרשים שאליהו הנביא יביא שלום בין ישראל לאומות¹⁷⁴. יש אומרים שעל ידי זה שאליהו הנביא יפעל שלא יהיו מחלוקת בין חכמים, ממילא יתרבה השלום בעולם, וכך יהיה שלום בכל העולם כולו¹⁷⁵.

בנוסף לכך, אליהו הנביא גם ישכין שלום בין ישראל והקב"ה¹⁷⁶, על-ידי זה שיעורר את לבם של ישראל לתשובה, ואז יהיה שלום ברוחניות משום שלא יהיה עוד מלחמה עם היצר הרע¹⁷⁷.

(170) שיחות קודש תשל"ט ח"ב ע' 53.

(171) תורת מנחם תשמ"ב ח"ג ע' 1583.

(172) ראה ספר השיחות תשמ"ז ע' 302 ואילך. לקט נרחב של פעולותיו של אליהו הנביא ראה בקובץ "תפקידי אליהו הנביא", פוקנוס תשע"ח. תפקידו של אליהו הנביא קודם הגאולה יתבאר בהרחבה בקובצים של שנה הבאה.

(173) רמב"ם הל' מלכים פי"ב ה"ב (ומקורו במשנה עדויות פרק ח משנה ז), וכבר האריכו בזה בכמה ספרים בביאורים ע"ד הפשט והרמז. ראה בס' שושן עדות על עדויות שם. ובס' שערי אברהם ליפשיץ ע' מב, ב ואילך. וראה בארוכה בהדרן על מסכת עדיות שנאמר בשיחות ו' ו' תשרי וש"פ האזינו תשמ"מ. שיחות קודש תשמ"מ ח"א ע' 80 ואילך. ולהעיר גם מהביאור בענין שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם בלקו"ש חט"ו חנוכה ב'. הדרן על מסכתות בני"ך.). ולהעיר משיחות קודש תשנ"ב ח"ב ע' 528.

(174) ראב"ד עדויות שם.

(175) שו"ת מנחת יצחק חלק ו, הקדמה ד"ה וגם בברית.

(176) מדרש אגדה (בוכר) במדבר ריש פ' פינחס פרק כה.

(177) ראה פרי צדיק בראשית לחנוכה אות יג. שם במדבר פרשת קרח אות ד. וראה ג"כ מה

שנסמן בקובץ "תפקידי אליהו הנביא" הערה 33 מספרי בעל התולדות יעקב יוסף.

לא יהיו עוד קנאה ותחרות

דעת ה'

הרמב"ם אומר בסוף הלכות מלכים שבימות המשיח לא יהיו עוד רעב, מלחמה, קנאה ותחרות. כי יהיה שפע רב בעולם: "הטובה תהיה מושפעת הרבה וכל המעדנים מצויין כעפר".

הרמב"ם מסיים שבתקופה זו "לא יהיה עסק כל העולם, אלא לדעת את ה' בלבד, ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים, ויודעים דברים הסתומים העמוקים, וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם, שנאמר "כי מלאה הארץ דעה את ה', כמים לים מכסים"¹⁷⁸.

יש כמה הסברים¹⁷⁹ למה בימות המשיח לא יהיה קנאה ותחרות¹⁸⁰:

הטובה מושפעת והכל כעפר: בזמן הגלות כאשר חסר לאדם משהו, לפעמים הוא יכול לקנא בחבירו שיש לו את מה שחסר לו. אבל בימות המשיח, שאז יהיה שפע רב בעולם וכל המעדנים יהיו מצויים כמו עפר, לא יהיה מקום לקנאה, כי אז לא יהיה חסר לאדם כלום, ולכן אין מקום לקנאה ותחרות ומלחמה¹⁸¹.

עוד סוג קנאה שיש בימינו הוא שלפעמים נדמה לאדם שיש לחבירו משהו עוד יותר טוב שהוא עצמו אינו יודע אודותיו, ולכן אפשר שיתעורר אצלו רגש של קנאה.

---

178) וראה בתורת מנחם תשמ"ט ח"ב ע' 131 שבהלכה זו מודגש הן האחדות שבין בני"עצמים, והן האחדות שבין העולם להקב"ה, שהעולם מתאחד עם אלקות.

179) ראה גם מורה נבוכים ח"ג פי"א. ראה תורת מנחם תשכ"ח ח"ג ע' 304. וראה גם תורת מנחם תשכ"ב ח"א ע' 87 ואילך. לעוד ביאורים להעדר הקנאה ותחרות לע"ל, ראה מדרש משנת רבי אליעזר סופ"ד. ועוד.

180) וראה בשיחות קודש תשנ"ב ח"א ע' 275, שבהלכה זו נכלל גם שלא יהיה חילוקי דיעות.

181) ראה הדרן על הרמב"ם תשל"ה סכ"ד ואילך (תורת מנחם - הדרנים על הרמב"ם ע' ע-עא).

לכן מוסיף הרמב"ם שבימות המשיח המעדנים יהיו חסרי חשיבות כעפר, ואז ענין הקנאה לא יהיה שייך בכלל¹⁸².

הטעם שחשיבותם של המעדנים והתענוגים גשמיים יהיו בעיני האדם כעפר, יבוא כתוצאה מידיעת ה' שיהיה בימות המשיח. סיבה זו מרומזת בדברי הפסוק¹⁸³: "לֹא יָרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ כָּכֵל הָרַקְדָּשִׁי (משום שאז יהיה שלום ואחדות) כִּי מְלֵאָה הָאָרֶץ דְּעָה אֶת ה' כְּמֵיִם לַיָּם מְכֻסִּים"¹⁸⁴.

מציאות האדם - אלוקות: לעתיד לבוא לא יהיה קנאה ותחרות אפילו קנאה ותחרות דקדושה¹⁸⁵, מכיון שאז לא יהיה נרגש מציאות האדם, וכל מציאותו יהיה מציאות אחד עם אלוקות, ממילא לא שייך העניין של רעב ומלחמה וקנאה ותחרות¹⁸⁶.

דעת יפעול מוחין דגדלות: בחסידות מבואר שעל-ידי ריבוי הדעת והחכמה של אלוקות שיהיה לעתיד לבוא, יהיה אחדות בין הנבראים, כי על-ידי הרחבת הדעת, האדם יכול לקבל גם דברים שהם הפכיים זה מזה, ולכן יוכל להתאחד גם עם בני אדם שונים ממנו¹⁸⁷.

מואס בחלקו של חברו

בתלמוד ירושלמי מבואר¹⁸⁸: שבתקופת ימות המשיח אדם יהיה מואס בחלקו (=

182) הדרן על הרמב"ם תשמ"ה ס"א (תורת מנחם - הדרנים על הרמב"ם ע' פא). אבל להעיר שביאור זה עדיין אינו שולל קנאה ותחרות בענינים רוחניים.

183) ישעיהו יא, ט.

184) הדרן תשמ"ה הערה 48 (תורת מנחם - הדרנים על הרמב"ם ע' פח). ראה לקו"ש חכ"ז ע' 236 הע' 58. תורת מנחם תשמ"מ ח"ג ע' 1670.

אמנם להעיר שפשטות משמעות הרמב"ם היא שהענין של מעדנים מצויין כעפר היא הסיבה למה יהי' ומלאה הארץ דיעה את ה' (ראה גם לקו"ש חל"ח ע' 109, שיחות קודש תשל"ז ח"ב ע' 55), ולכאור' צ"ל שכמה דרגות ופירושים (ותקופות?) שונים יש בזה וכל א' משלים השני. ולהעיר גם מהביאורים השונים בדברי הרמב"ם מעדנים מצויין כעפר, שנסמנו בספר "דבר מלכות" ע' תקי.

185) להעיר גם מסוף הדרן תשמ"ו (תורת מנחם - הדרנים על הרמב"ם ע' קיז).

186) בהדרן על הרמב"ם תשמ"ט (תורת מנחם - הדרנים על הרמב"ם ע' קעא).

187) ראה תורת מנחם תשמ"ה ח"א ע' 177. הנסמן בתורת מנחם תשמ"ז ח"ב ע' 32. שם ע' 436.

ואילך. ס' הערכים חב"ד ח"ט ערך אחדות במין האנושי ע' סג ואילך.

188) יומא פרק ד' הלכה א'. ועד"ז ראה בראשית רבה סוף פרשה לד. וראה בפירוש המהרז"ו

ממונו וחפציו) של חברי¹⁸⁹, וכמו שנאמר¹⁹⁰: "ונתתי לכם לב חדש וגו' ונתתי לכם לב בשר", שפירושו שיהא בושר (=ממאס) בחלקו של חברו.

הפירוש הפשוט של דברי חז"ל הוא, שלעתיד לא יקנא אדם בחבירו, מפני שאצל כל אחד ימצא חן דוקא הנכסים והעניינים השייכים לו, ולא ירצה לכתחילה בנכסים שיש לחבירו. והסיבה לזה הוא מפני שלעתיד הקב"ה יתן לנו לב בשר, היינו שישנה טבע היצר, שלא יקנא במה שיש לחבירו.

מבואר בכמה מקומות עוד טעם לכך שאדם לא יקנא במה שיש לזולת, אלא יהנה רק משלו, מפני שאז יתבטל הגאווה והישות של האדם, שמביאו לידי קנאה¹⁹¹.

בנוסף לכך, לעתיד לבוא כל אחד ירגיש בלבבו איך שהקב"ה דואג בשבילו בכל פרט, וכל אחד ירגיש את גודל חסדו של הקב"ה שמנהיג אותו, ולכן בדרך ממילא יהיה מואס בחלקו של חברו, משום שרק מה שהקב"ה נותן לו הוא טובתו האמיתית¹⁹². בני אדם ימשכו¹⁹³ רק לדברים השייכים אליהם ברוחניות ובגשמיות, בהתאם לשורש נשמתם. הם לא ירצו שום דבר אחר¹⁹⁴.

ומכיון שתהיה לבני ישראל הכרת הטוב להקב"ה שרק מה שהוא נותן לו הוא טר בתו האמיתית של האדם, וגם תהיה לבני ישראל משיכה טבעית רק למה ששייך אליו ושורש נשמתו, לכן לא יהיה מקום לקנאה.

באיזה תקופה יבטל הקנאה

יש פירושים שונים¹⁹⁵ בדברי הרמב"ם שבימות המשיח לא יהיו עוד קנאה ותחרות. יתכן שזה יקרה כבר בתחילת הגאולה שאז עדיין עולם כמנהגו נוהג¹⁹⁶, אבל יתכן שזה יקרה רק בתקופה השנייה של הגאולה שאז יהיה שינוי מנהגו של עולם¹⁹⁷.

---

189) ראה שם בקרבן העדה ובפירוש פני משה. וראה גם כן פירוש זרע אפרים על הפסיקתא רבתי, פסקא דשבת וראש חודש, אות ט'.

190) יחזקאל לו, כו.

191) ראה באור התורה להצ"צ על נ"ך חלק א' ע' תיח. וראה גם בס' באר משה בראשית ח"א ע' שעב. ועד"ז בספרו אש דת ח"א ע' תלח.

192) תפארת ציון על ב"ר שם.

193) will be drawn =

194) ספר שם משמואל במדבר ע' כג. וראה גם בס' בית יעקב על ויקרא ע' 18 בסופו.

195) ראה הנסמן בס' ימות המשיח בהלכה ח"א סי' ל"ג, וח"ב סי' עב.

196) ראה לקו"ש חכ"ז ע' 202 בהערה 78.

197) ראה הדרנים על הרמב"ם תנש"א, תשנ"ב (תורת מנחם - הדרנים על הרמב"ם ע' רג ואילך)

אפשר להסביר את הדברים באופן הבא¹⁹⁸:

בתקופה הראשונה לא יהיה קנאה בפועל כי יהיה שפע רב, אבל עדיין יהיה אפשרי "בכוח"¹⁹⁹ שתהיה קנאה²⁰⁰. אבל בתקופה השנייה יהיה חידוש - לא רק שלא לא תהיה קנאה בפועל, אלא שכלל לא יהיה אפשרי מצב של קנאה מלכתחילה, בגלל שהיצר הרע יתבטל אז לגמרי²⁰¹.

ראוי לציין שהרבי אמר כמה פעמים²⁰² שהעניין של שלילת קנאה ותחרות שייך כבר לימינו אלה.

ועוד.

(198) ע"פ מה שנתבאר בהנחה באידיש משיחת ש"פ אחרי שבת הגדול תשד"מ ע' מד. בתורת מנחם תשד"מ ח"ג ע' 1533 ואילך, נדפס שיחה זו כחטיבה אחת עם שיחת י"א ניסן ואחש"פ של אותה שנה, ולא הובא ענין זה שם.

ולהעיר ג"כ מב' הביאורים והדרגות בהענין של וגר זאב עם כבש וגו', ראה אוה"ת בראשית כרך ג' ע' תרלב, ב ואילך, ועוד.

theoretically = (199)

(200) ולהעיר ממה שמבואר בכמה פסוקים שיהיה שייך הענין של ריב בין אדם לחבירו לע"ל. ראה יחזקאל מד, כד. ישעי' יא, ד. תהלים עב, ד ובפ' האלשיך (רממות קל) שם. ילקוט שמעוני ישעי' סוף רמז תעה "לך נדון אצל המשיח...".

(201) במילים אחרות: עצם האפשרות להתקנא במישהו כלל לא תהיה קיימת.

(202) תורת מנחם התוועדויות תשמ"ט ח"ג ע' 197 אילך, ועד"ז שם תשנ"ג ח"א ע' 236, וראה גם שם תנש"א ח"ד ע' 50. ועוד. וע"ע ס' הערכים חב"ד ח"ט ערך אחדות בהבריאה, ע' ל' ואילך, אודות הענין של אחדות בהבריאה שמודגשים בזמן האחרון.

חיים בריאים ונצחיים

בריאות

ידוע ומפורסם שלעתיד לבוא לא יהיה שום חולי, וכל החולים יתרפאו²⁰³. לדוגמה: בדיוק כמו בעת קבלת התורה במדבר שאז "לא היה בהם סומא שנתרפאו כולם"²⁰⁴, כך גם לעתיד לבוא לא יהיה סומא, ועוד זאת לא יהיה אפילו צורך לְמִשְׁקָפִים אלא "עינינו" כשלעצמם יראו את הגאולה.

ובלשונו של הרב²⁰⁵: "אפילו אלה הזקוקים למשקפיים לעת עתה הקב"ה משחררם גם מהגבלה זו, ולפתע מקבלים הם עיניים בריאות, ועד לתכלית השלימות, כך שאין שום צורך אפילו לזכוכית-מגדלת כדי לקרוא כתב קטן, ועל-אחת-כמה-וכמה שאינו זקוק לזה כדי לקרוא כתב גדול, כתב רגיל".

החידוש בימות המשיח

גם אודות תקופת הגלות מבואר בהרבה מקומות בתורה שבכתב ותורה שבעל פה

---

203) ראה בראשית רבה רפצ"ה. פסחים סח, א. זהר ח"ג צא, א. מדרש אותיות דרבי עקיבא אות א'. מדרש מלחמות המשיח (נדפס בכ"מ. ראה מחזור ויטרי ח"ב ע' 738, ועוד) "שהקב"ה יסיר כל מחלה וכל נגע מישראל שנאמר (ישעי' לג, כד) ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עוון". וראה חידושי המאירי (מהדורת בלוי) פסחים נ, א ד"ה נגעים, שלע"ל לא יהי חלאים המגונים (כולל צרעת). וע"ע ויקרא רבה פכ"ז, ד.

204) רש"י עה"פ בפרשת יתרו (יט, יא). ראה גם בזהר סוף פרשת יתרו (צג, ב. צד, א). ולהעיר ממה שמבואר בספר התניא (פרק לו) שמ"ת הוא מעין הגילוי דלעת"ל.

205) שיחוק תשנ"ב ח"א ע' 447.

שכאשר בני ישראל שומרים תורה ומצות, הקב"ה מסיר מהם כל חולי²⁰⁶.

אבל לעתיד לבוא יהיה חידוש. לא רק שלא יהיו חולים בזכות שמירת המצוות, אלא שכלל לא יהיה אפשרי מצב של מחלות מלכתחילה.

כלומר, בנוסף לכך שבוודאי כולם ישמרו תורה ומצוות והקב"ה יסיר חולי, החי דוש הוא שעצם האפשרות לחלות כלל לא תהיה קיימת²⁰⁷.

שמירה על הבריאות (שיטת הרמב"ם)

הרבי מבאר²⁰⁸ על-פי שיטת הרמב"ם שכותב שאם האדם מתנהג בדרך הנכונה, ושומר על סדר הנהגת האדם שהתורה מורה בכדי שיהיה לאדם גוף בריא, לא יבוא לידי חולי. וכמו שהרמב"ם כותב בהלכות דיעות²⁰⁹: "כל המנהיג עצמו בדרכים אלו שהורינו אני עָרַב לו שאינו בא לידי חולי כל ימיו".

ולכן לעתיד לבוא, שכולם יתנהגו כהלכה ויתנהגו בדרך תורה וההלכה, בוודאי כל אחד יתנהג "בדרכים" אלו שהורינו, וישמור על בריאותו, וממילא אז לא יבואו לידי חולי.

סיבות טבעיות

הרמב"ם עצמו כותב²¹⁰ כמה סיבות טבעיות שבגללן אפשר לבוא לידי חולי (חס-ושלום). אבל נראה שלעתיד כל אלו יתבטלו בדרך נס על ידי ברכת ה'²¹¹:

לא יהיה אז מי שנוולד חולה, מכיון שכולם יוולדו בריאים. וגם מי שנוולד כבר בזמן הגלות בטבע רע, הרי הקב"ה יסיר ממנו כל חולי.

מי שהרגיל את עצמו בתקופת הגלות בדרכי חולי, יהיה על זה רפואות ואחר-כך יתקן את הנהגתו וישמור על בריאותו, כך שלא יבוא שוב לידי חולי.

לא יהיו מגיפות ורעב כמו היום.

(206) ראה שבת לא, ב ואילך. הנלקט בס' אנציקלופדי' הלכתית רפואית כרך ד' ערך יסורין ע' 16 ואילך ובמקומות שנסמנו שם. שם ערך מחלות ע' 397 ואילך בארוכה. כלי יקר עה"פ אמור כא, יז.

(207) ראה קובץ הערות וביאורים אהלי תורה גליון תתשמב ע' 8 ואילך.

(208) תורת מנחם - הדרנים על הרמב"ם (תש"ס) ע' סו (הדרן על הרמב"ם תשל"ה סכ"ג).

(209) פ"ד ה"כ.

(210) שם.

(211) בהבא להלן ראה קובץ הערות וביאורים אהלי תורה גליון תתשיז ע' 7.

אז יהיה ברכת הקב"ה שלא יהיו גורמים טבעיים לחולי. ובנוסף, בתקופה השנייה של ימות המשיח יתרפאו כולם בנס.

ראוי לציין שהרמב"ם גם מבאר²¹² שמכיון שאז תהיה מנוחת הנפש, ממילא זה יוסיף גם בבריאות הגוף כפשוטו. ובלשונו: "וגם יארכו חיי בני אדם כי בהעדר הדאגות והצרות יארכו החיים".

אור טוב (שיטת האבן עזרא)

עוד טעם למה בימות המשיח יהיה בריאות ואריכות השנים, הוא בגלל האור טוב שיהיה אז. וכמו שהאבן עזרא מפרש על הפסוק בישעיהו²¹³ 'כִּי הִנְנִי בּוֹרְא שְׁמַיִם חֲדָשִׁים וְאָרֶץ חֲדָשָׁה', "כי השמים הם הרקיע והשם יחדש אור טוב שיהיו בני אדם בריאים בגופם ויחיו שנים רבות"²¹⁴.

ובכמה מקומות²¹⁵ מבואר שבתחילת הבריאה היה האור טוב ולכן חיו בני אדם שנים רבות, ולאחרי המבול התקלקל האור, ולכן התקצרו שנות החיים של האדם. אבל לעתיד לבוא יחזור העולם למעמד ומצב שהיה לפני החטא, שיהיה אור טוב, וממילא יחיו שנים רבות ויהיו בריאים בתכלית.

בנוסף, אז תמיד יהיה שמש כמו עת האביב וממילא "יהיה תקון כללי ליסודות ולצמחים ולבעלי חיים ולאורך חייהם כמו שהיה קודם המבול"²¹⁶.

לפי זה מובן שלא יהיה אז חולי של הצטננות (cold), מכיון שתמיד יהיה כמו עת אביב, ולא יהיה שייך אז נשיבת רוחות חזקות, מכיון שתמיד יהיה אור נקי טוב ונעים.

---

(212) ראה בפירוש המשניות בהקדמה לפרק חלק (סנהדרין פ"י).

(213) סה, יז.

(214) וראה גם אבן עזרא שמות (כג, כה). פירוש המשניות להרמב"ם יומא רפ"ה.

(215) ראה סיכום המקורות בנושא בקובץ הערות וביאורים אהלי תורה גליון תרע"ג ע' 6. שם גליון תתשכ"ע' 13.

(216) ספורנו עה"פ בבראשית ח, כב.

חיים נצחיים

מחלוקת ראשונים

בין הנבואות שמתארות את ימות המשיח יש נבואה המתארת ביטול המוות לעד תיד לבוא²¹⁷: "בְּלַעַת הַמָּוֹת לְנִצָּח וּמָחָה ה' אֱלֹהִים דְּמָעָה מֵעַל כָּל פְּנִים". כך גם נאמר במדרש²¹⁸: "בעולם הזה, על ידי יצר הרע השנים מתקצרות, אבל לעתיד לבוא בלע המוות לנצח".

שיטת הרמב"ם הוא שאף שבימות המשיח "יארכו חיי האדם"²¹⁹, אבל עדיין יהיה מוות בעולם, ושכסופו של דבר ימותו גם הקמים בתחיית המתים. אפילו המשיח עצמו ימות.

לדעת הרמב"ם, התכלית והמטרה האמיתית היא עולם הנשמות הרוחני. זה, לדעתו, 'העולם הבא' שעליו מדברים חז"ל. לכן תחיית המתים היא רק מצב זמני, שמטרתו לתת שכר גם לגוף הגשמי, אבל לאחר תקופת השכר הזאת יחזרו בני האדם וימותו, ויגיעו לשלמותם רק בעולם הנשמות הרוחני²²⁰.

אבל רוב חכמי ישראל ובראשם הרמב"ן חולקים על הרמב"ם²²¹. לשיטתם לא רק שמלך המשיח עצמו יחיה לעולם (כמו שנאמר²²²: "חַיִּים שָׂאֵל מִמֶּנָּה נִתְּנָה לוֹ אֶרֶץ יָמִים עוֹלָם וְעַד"), אלא שבימות המשיח מלאך המוות יסיים את תפקידו, והמוות יתבטל לגמרי. שהרי המוות נגזר על בני אדם בגלל חטא עץ הדעת, ובימות המשיח כבר יתכפר חטאו של אדם הראשון באוכלו מעץ הדעת²²³.

כך מבואר בגמרא במסכת סנהדרין²²⁴: "צדיקים שעתיד הקב"ה להחיותו, אינן חוזרין לעפרן".

(217) ישע'י כה, ח.

(218) תנחומא סוף פרשת יתרו.

(219) פירוש המשניות שם. ראה סיכום השיטות על אריכות החיים לעת"ל בקובץ הערות וביאורים אהלי תורה גליון תתשמב ע' 6 ואילך.

(220) ראה באגרת 'תחיית המתים' שלו, שם הוא מאריך יותר בשיטתו זו. ראוי לציין לדבר חידוש שמבואר בספר השיחות תשנ"ב ח"א ע' 35 שגם לדעת הרמב"ם עיקר ושלמות השכר הוא בעולם התחייה אלא שלא כתב זאת בפירושו.

(221) הרמב"ן בסוף שער הגמול. הראב"ד בהשגתו להלכות תשובה פרק ח, הלכה ב. ספר עבודת הקודש למקובל רבי מאיר בן-גבאי, חלק ב, תחילת פרק מב.

(222) תהלים כא, ה.

(223) ויכוח הרמב"ן סימן לט.

(224) צב, א.

וכך גם מובא במדרש "תנא דבי אליהו"²²⁵: "כשיגיע ימות בן דוד ויתבטל מלאך המוות בעולם הזה מן ישראל, יהיו כל הגויים אומרים: אשרי העם שככה לו"²²⁶.

הכרעת הקבלה והחסידות

גדולי הקבלה והחסידות הכריעו כדעת הרמב"ן²²⁷ שהמוות ייעלם לגמרי מן העולם לעתיד לבוא²²⁸, ושעולם התחייה הוא המצב האחרון והשלם ביותר של הבריאה. תורת החסידות גם מסבירה בהרחבה שתכלית ההתגלות האלוקית הוא דווקא כאן, בעולם הזה הגשמי, ולא בגן עדן ובעולמות העליונים.

אבל אין הכרח שביטול המוות תהיה מיד בתחילת ימות המשיח. ייתכן שזה יקרה רק בתקופה השנייה, שבה יועבר הרע מן העולם, וממילא תיעלם גם התוצאה של הרע - המוות²²⁹.

הדבר תלוי באופן הגאולה, אם בני ישראל יהיו במעמד ומצב של 'זכו', אז מיד כשיבוא משיח צדקנו כל הנבואות יתקיימו כבר בתקופה הראשונה²³⁰.

ביטול

בחסידות מבואר²³¹ בקשר לאריכות הימים שבימות המשיח שזה יהיה מחמת עוצם הביטול להקב"ה, שהביטול להקב"ה מוסיף חיים (כמו שהמלאכים חיים לעולם מצד עוצם ביטולם לה²³²).

(225) רבה, ה, א.

(226) מכאן משמע שהמוות יתבטל רק מעם ישראל. דיון בנושא ראה להלן בקובץ ג'.

(227) ספר המאמרים תק"ע עמ' כו. דרך מצוותיך מצות ציצית פ"א (יד, ב).

(228) ראה תורת מנחם התוועדויות תשמ"ה ח"ב ע' 1369 שהרבי שואל איך שייכים דיני ירושה בזמן כאשר כולם יחיו חיים נצחיים.

(229) ראה בדרשות מלך המשיח לתלמיד הריצב"א, (נדפס בקובץ חצי גבורים חוברת ו' (טבת תשע"ד) ע' כ"ט. יד רמה סנהדרין צ, א ד"ה וכן ענין העה"ב (ובדפוסים החדשים: והא דאמרינן לקמן בפרקין), ושם צא, א ד"ה עולא רמי. בן יהודע על מסכת שבת סג, א ד"ה אין בין. ועיין עוד בפירוש יפה תואר הארוך ובנזר הקדש על בראשית רבה פרשה כו, ג. ובפירוש יפה תואר הארוך על שמות רבה פרשה טו, כא, ד"ה אין עוד מות בעולם.

וכ"ה במאמרי אדמו"ר האמצעי ויקרא חלק ב' ע' תרפ"ה ואילך. ספר המאמרים תרפ"ו ע' רכ"ז ואילך. וראה סוד"ה בלע המות לנצח תשכ"ה.

(230) ראה גם בן יהודע שם. ספר השיחות תשמ"ח ח"א ע' 227 ואילך. ובכ"מ.

(231) ראה לקוטי תורה האיזנו עב, ב. סה"מ תר"ם ח"ב ע' תקלו ואילך. המשך תער"ב ח"ב ע' תשעח.

(232) ראה ספר המאמרים תרפ"ב ע' קצז.

מזון ושינה לעתיד לבוא

מזון - בירור הניצוצות

העולם כיום פועל לפי חוקי טבע מסוימים שהקב"ה ברא. הקב"ה בחר לברוא את הגוף של אדם באופן שאדם צריך לאכול ולשתות בכדי לחיות. אבל זה לא הכרחי, משום שהקב"ה היה יכול לברוא את האדם באופן אחר לגמרי, שלא יצטרך לאכול ולשתות.

בתורת החסידות²³³ מבואר הסיבה לדרך זו של הבריאה. כיום הנשמה היא המחיה את הגוף. כלומר, הגוף חי מהנשמה שבקרבו. הסיבה שאנחנו אוכלים הוא בכדי לקשר ולחבר בין הנשמה לגוף.

אוכל אינו רק בשביל הגוף, אלא גם בשביל הנשמה, כי בתוך האוכל יש "ניצוצות" של קדושה שהנשמה רוצה לקבל. לכן כשאדם רעב, זו הנשמה שמשתוקקת לאוכל כדי לקבל את הניצוצות.

כמו שפירש הבעש"ט²³⁴ על הפסוק²³⁵ "רְעֵבִים גַּם צָמְאִים נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַטֵּף" - שהסיבה שאדם רעב למזון הוא בגלל שהנפש רעבה לניצוצות הקדושה שיש בו.

(233) ראה 'המשך' וככה תרל"ז פרקים צא-צב ועוד.

(234) כתר שם טוב כה, ג, סימן קצד.

(235) תהלים קז, ה.

מעלת הגוף

ב'ימות המשיח' יש כמה תקופות. תחילה תהיה תקופה שהעולם ימשיך להיות כמו היום, אלא שהעולם יהיה עולם מתוקן. אחר-כך תבוא התקופה השנייה, שאז תהיה גם תחיית המתים. אחר-כך יהיה תקופה שנקרא נקרא בדברי חז"ל 'עולם הבא'.²³⁶

את העולם הבא מתארים חז"ל²³⁷: "העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתייה, ולא פריה ורבייה, ולא משא-ומתן, ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות, אלא צדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה". תקופה זו היא תכלית העלייה של הער לם לעתיד לבוא, ומטרת הבריאה כולה.

כאמור בתקופת הגלות הסיבה שאדם רעב למזון הוא בגלל שהנפש רעבה לניצור צות הקדושה שיש בו, אבל לעתיד לבוא יתגלה דבר מפתיע: הגוף והדברים הגשמיים הם למעלה וחשובים הרבה יותר מהנשמה!

הרבי מבאר אחד ההסברים לכך²³⁸: "דווקא בנברא גשמי טמון כוח אלוקי נעלה כזה, שאינו נמצא אפילו בעולמות הרוחניים הנעלים, שכן רק הקב"ה בעצמו יש לו הכוח והיכולת לברוא דבר גשמי, "יש מאין" ומעלה זו, הנמצאת דווקא בגשמיות, תתגלה בזמן תחיית המתים".

לעתיד לבוא, אחרי שהעולם יזדכך ויהיה כלי לגילוי אלוקות, תתגלה המעלה העצומה של הגשמיות. אז לא רק שהגוף לא יקבל חיות מנשמה, אלא להיפך: הנשמה תקבל את הכוח לחיות מהגוף ולא תצטרך יותר לאכול אוכל בשביל ניצוצות קדושה. אז כל עבודת ברור הניצוצות כבר יסתיים, ולכן לא יהיה עוד צורך בכך.

הנפש תחיה אז מגילוי עצמותו של הקב"ה שיאיר בגוף הגשמי, מכיוון שאז תתגלה מעלתה של המציאות הגשמית.

(236) יש להבדיל בין 'עולם הבא' העתידי ובין 'עולם הבא' הרוחני של עכשיו, שמשמעותו גן עדן, שמיועד לנשמות לאחר היציאה מן הגוף.

(237) ברכות יז, א.

(238) לקוטי שיחות חלק לט (הוספות) ע' 441.

שינה לעתיד

סיבת בריאת השינה

חז"ל והמפרשים מביאים כמה טעמים לכך שהקב"ה ברא את השינה:

(א) כדי שהאדם יוכל לנוח ולשבות מעמל התורה והמצוות, ולחדש את כוחותיו לקראת היום הבא²³⁹.

(ב) אם עבודת האדם היה משהו תמידי בלי שום הפסק, לא היה ניכר כל כך החיי דוש בעבודת ה' שלו, משום שהוא משהו תמידי. לכן יש חידוש והפסקה בין יום ליום בעבודת ה', כדי להדגיש את מעלת החידוש שמתחילים את עבודת ה' וקיום התורה ומצוות בכל יום מחדש²⁴⁰.

(ג) כדי שהאדם יוכל "להפקיד" אצל הקב"ה את מעשיו הטובים של היום, ובכך הם לא יילקחו על ידי היצר הרע ויפסידם²⁴¹.

(ד) כדי לגלות לאדם סודות התורה בחלומותיו²⁴².

שינה בימות המשיח

ברור שבתקופה הראשונה של ימות המשיח, כאשר "עולם כמנהגו נוהג", לא יחול שינוי בעניין השינה והיא תמשיך להתקיים כרגיל²⁴³.

אבל בתקופה השנייה כשיהיה תחיית המתים ויהיה הנהגה נסית, יש מקום לומר שלא יהיה עוד ענין השינה. הטעמים השונים של חידוש בעבודת ה', הפקדת המעשים בכדי שלא ילקחם היצר הרע, וגילוי סודות התורה - לא יהיו שייכים באותה התקופה:

239) בראשית רבה פ"ט, ו. שם פ"ד, ט. פרקי דרבי אליעזר פ"ב ובפירושו הרד"ל שם.

240) ספר השיחות תש"נ ח"ב ע' 598.

241) בס' בעש"ט על התורה (פ' ואתחנן אות עו) הובא בשם הבעש"ט. ועד"ז כתב באור החיים

(בראשית מז, כט).

242) ע"ד המבואר בלקו"ת דברים (צה, ב). וראה לקו"ש ח"ד ע' 1026. ועיין בספר בן יהודע

עירובין סה,א, (בד"ה לא איברי לילה).

243) ראה שיחות קודש תשכ"ו עמ' 542 ואילך. וראה גם ליקוטי שיחות חל"ז פ' בחוקותי, עמ'

80 - 81. ולהעיר שכן מוכח מדעת הרמב"ם - ראה הלכות מלכים פ"ב ה"ד ("כדי שיזכו לחיי העולם הבא") והלכות תשובה פ"ה ה"ד (על בחירה חפשית) שהמשמעות הוא שבימות המשיח עדיין יהיה ענין הבחירה.

הטעם של חידוש בעבודת ה' לא יהיה שייך, מכיוון שאז תהיה דביקות תמידית באלוקות בלי הפסק, וכולם יקימו את רצון ה' בדרך ממילא²⁴⁴, ולא יצטרכו לחידוש בעבודתם.

הטעם של הפקדת המעשים בכדי שלא ילקחם היצר הרע, לא יהיה שייך לאחר שיתבטל היצר הרע²⁴⁵ ולא יהיה מי שינסה "לקחת" אותם.

והטעם של גילוי סודות התורה גם כן לא יהיה שייך, מאחר ואז נשמע "תורה חדשה" ישירות מפיו של משיח צדקנו²⁴⁶.

אבל לפי הטעם הראשון של מנוחה וחידוש הכוחות יש ספק²⁴⁷ אם הגוף הגשמי משיך להצטרך למנוחה מפעם לפעם²⁴⁸.

סיבת (ביטול) השינה לעתיד

בספר בית אלקים²⁴⁹ כותב אודות הזמן שלאחר תחיית המתים שיצטרכו למנוחה בכדי לחדש את הכוחות ו"השינה לא תבטל". אלא שאז ענין השינה יהיה במדרגה יותר נעלה בכדי להשיג מדרגת הנבואה.

אבל הגאון ר' יהונתן אייבשיץ מסביר²⁵⁰ שהשינה היא אחד משישים במיתה²⁵¹, ולכן לעתיד שתתבטל המיתה ויהיה חיים נצחיים, תתבטל גם השינה²⁵². וכך גם אמר הרבי ש"אז לא יהיה צורך בעניין השינה"²⁵³.

(244) ראה ספר השיחות תשנ"ב ע' 30 ואילך. ולהעיר מסנהדרין נט, ב.

(245) ספר מגיד מישרים פ' ויקהל (ד"ה שנת ש"ו).

(246) לקו"ש חי"ט ע' 252 הערה 24.

(247) וראה שמות רבה (פמ"ז, ז) לגבי משה רבינו, ונתבאר בלקוטי שיחות חל"ו ע' 177.

(248) ע"פ הערות וביאורים (אהלי תורה) גליון תתרפ"ע 5 ואילך.

(249) למב"ט - רבי משה בר יוסף מְטָרְאָנִי (שער היסודות - פרק שישים).

(250) חידושי רבי יהונתן (ברכות יב, ב).

(251) ראה חלוקא דרבנן (מהדורה חדשה), כתונת פסים ע' נז.

(252) להעיר ג"כ מהמבואר על שינת ת"ח לעת"ל בשיר השירים רבה פרק ו, ח. בן יהודע (סוכה

כו, ב).

(253) תורת מנחם התוועדויות תשמ"ג ח"ג ע' 1251. אמנם ראה תורת מנחם התוועדויות תשמ"ב

ח"ד ע' 1781.

כולם יהיו נביאים

אחד החידושים בימות המשיח הוא - התגלות עצומה של רוח נבואה, שתשרה על כל ישראל. כך נאמר²⁵⁴: "וְהָיָה אַחֲרַי כֵּן אֲשַׁפּוּךְ אֶת רוּחִי עַל כָּל בֶּשֶׂר וְנִבְּאוּ בְנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם". במדרש²⁵⁵ נאמר על כך: "אמר הקב"ה: בעולם הזה יחידים נתנבאו, אבל לעולם הבא, כל ישראל נעשין נביאים".

הנבואה היא ביטוי להשראת השכינה בעם ישראל, כשם שהפסקת הנבואה לאחר החורבן היא עדות לגלות השכינה. לפני חורבן הבית הראשון, כאשר היו לנו הארון והלוחות, הנבואה היה מצוי יותר.

לא רק שהיו אז נביאים גדולים, אלא היה גם קבוצה שנקרא 'בני הנביאים' שביקשו לזכות להשראת הנבואה²⁵⁶. הנבואה היה משהו שהיה שייך לכל אחד ואחד על-ידי הכנה ראויה. גם דרגות הנבואה שזכו להן אז היו גבוהות ונעלות ביותר. אמנם לאחר חורבן בית הראשון נסתלקה הנבואה מישראל²⁵⁷.

הרמב"ם כותב באגרת תימן שלו - שבתור הקדמה למשיח, בשנת ד'תתקע"ו תחזור הנבואה לישראל. וזהו מכיוון שבכדי להיות מוכנים וכלים לגילוי הנבואה שתהיה בגאולה, אנו צריכים מעין זה כבר עכשיו²⁵⁸.

אבל שלימות הנבואה תהיה דווקא לעתיד לבוא²⁵⁹.

---

(254) יואל ג, א.

(255) תנחומא סוף פרשת בהעלותך.

(256) רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ז, הלכה ה.

(257) יומא ט, ב. סוטה מח, ב. תוספתא שם פרק יג, ד. סנהדרין יא, א. כן כותב הרמב"ם בספר

המצוות, בסוף הקדמתו לאחר השורשים: "הנבואה והמלכות נסתלקו ממנו".

(258) ראה קובץ חידון גאולה ומשיח (תשפ"ג), קובץ ג' ע' 36 ואילך.

(259) ראה קובץ חידון גאולה ומשיח (תשפ"ג) קובץ א' ע' 21.

נבואה ודעת ה' לעתיד

נאמר בנבואת יואל על ימות המשיח²⁶⁰: "זְקַנְיִכֶם חִלְמוֹת יַחְלִמוּן בַּחֲוָרֵיכֶם חֲזִינֹת יִרְאוּ. וְגַם עַל הָעֶבְדִּים וְעַל הַשְּׁפָחוֹת בַּיָּמִים הַהֵמָּה אֲשַׁפּוֹךְ אֶת רוּחִי".

הרד"ק מסביר שבימות המשיח יהיו שני דברים: נבואה ודעת ה'. נבואה תהיה רק אצל יחידי סגולה, רק אצל חלק מיוחד מבני ישראל, משום שיש כמה הכנות ותנאים כדי לקבל נבואה.

לכן לעתיד רק יחידי סגולה יזכו לנבואה, וכמו שהפסוק אומר שבין הנביאים יהיו 'בניכם ובנותיכם', 'זקניכם' 'בחוריכם' אבל לא כולם.

אבל רוח הדעה ישרה על כל בני האדם וכמו שנאמר: "אשפוך את רוחי על כל בשר", שאז "רוח דעה וְהַשְׁכִּיל" בידעת הבורא תשרה על כולם.

מתנות שיחזרו

בדומה לכך מסביר האברבנאל שיהיו הבדלים במי שיזכה לנבואה בימות המשיח. תחילה הוא שואל - איך אפשר שבימות המשיח הנבואה תשרה על כל בני האדם, גם על אנשים פשוטים? הרי ידוע שצריך הכנות מיוחדות כדי לזכות בנבואה.

הוא מסביר שיחד עם החורבן איבדנו כמה מתנות: נבואה וידיעת אלוקית²⁶¹. מתנות אלו מרומזים בפסוק²⁶²: "אוֹתֵתֵינוּ לֹא רָאִינוּ אֵין עוֹד נִבֵּיא וְלֹא אֶתְנוּ יִדְעַ עַד מָה".

הנביא יואל בא לבשר שהמתנות האלה יחזרו בגאולה: א) כשנאמר "אשפוך רוחי על כל בשר" הכוונה לידיעת ה' שתהיה אצל כולם, כמו שנאמר²⁶³: 'אָז אֶהַפֵּךְ אֶל עַמִּים שְׁפָה בְרוּרָה לְקִרְא כְּלֵם בְּשֵׁם ה'". ב) כשנאמר "וניבאו בניכם ובנותיכם" הכוונה שחלק מבני ישראל המוכנים וראויים לכך יזכו שוב בנבואה.

נבואה ממש

עד כה ראינו שלדעת כמה מפרשים, כמו הרד"ק והאברבנאל, רק חלק מבני ישראל יזכו לנבואה בימות המשיח. לפי שיטתם, למרות שכולם יזכו ל"רוח דעה וְהַשְׁכִּיל",

(260) יואל ג, א-ב.

(261) וכן ניסים.

(262) תהילים עד, י.

(263) צפניה ג, ט.

רק יחידי סגולה שיתכוננו כראוי יגיעו לדרגת הנבואה.

אבל בתורת החסידות²⁶⁴ מבואר שבימות המשיח הנבואה תהיה דבר פשוט ורגיל, ענין "טבעי". אז כולם יזכו לנבואה ואפילו ילדים קטנים. זהו בנוסף לגילוי אלוקות אשר "לעתיד יהיה גילוי אור אין סוף ממש, ויהיה נראה ונגלה לכול".

גם נביא שהתנבא בזמן הזה, הנבואה אז תהיה שונה אצלו²⁶⁵. היום הנבואה היא דבר חידוש, מה-שאינ-כן לעתיד לבוא תהיה הנבואה אצל הנביא כדבר רגיל וטבעי. ובלשון החסידות - "אלוקות בפשיטות", ולא "בהתחדשות"²⁶⁶.

---

(264) המשך תער"ב ח"ב עמ' תקלו.

(265) כדאי לציין שהרבי אומר שלעתיד לבוא יש לומר שיצטרכו ללבוש אפוד, כמו קבוצת הנביאים שהיו לפני החורבן (שנקראו 'בני הנביאים'). ראה לקו"ש חל"א ע' 163. תורת מנחם התוועדויות תשמ"ז ח"ד ע' 53. תורת מנחם התוועדויות תשמ"ט ח"ג ע' 156.

(266) ספר המאמרים מלוקט ח"ב ע' מז.

שער

**שינויים
בנוגע
לאומות
העולם**

חיי אומות העולם

ביטול האומות

על הפסוק²⁶⁷ "וְקִרְקַר כָּל בְּנֵי יִשָּׁת" יש שתי שיטות:

(א) בתרגום אונקלוס מבאר שאז משיח י^שלוט ("וקרקר") על כל בני האדם. דהיינו שעדיין יהיו אומות העולם קיימים.

(ב) האבן עזרא מפרש ש;אז משיח יהרוס וישמיד ("וקרקר") את אומות העולם. דהיינו שלא יהיו אומות העולם קיימים בימות המשיח.

לכאורה נראה שיש מחלוקת בין מפרשי המקרא אם עדיין יהיה מציאות של גויים לעתיד לבוא, אבל זה סותר כמה נבואות שאומרות במפורש שיהיו עמים אחרים גם לעתיד לבוא²⁶⁸.

בנוסף, ברור שהקב"ה לא יהרוג מיליוני בני אדם! התנהגות כזאת היא היפך מה־תורה ש"דרכיה דרכי נועם"²⁶⁹, והיפך מהצדק והיושר²⁷⁰.

לכן הרבי מסביר שלכל הדעות תהיה מציאות של גויים²⁷¹, והמחלוקת היא רק לגבי היחס אליהם:

לפי האבן עזרא, משיח יאבד את מציאותם של האומות. כלומר, הגילוי אלוקות

---

(267) במדבר כד, יז.

(268) כמפורט בפרקים הבאים.

(269) משלי ג, יז.

(270) לקוטי שיחות חכ"ג ע' 175 ואילך. תורת מנחם התוועדויות תשמ"ג חלק ב ע' 933. שם ע'

981 ואילך.

(271) לקוטי שיחות שם ע' 177 ואילך.

בעולם ייתן להם הרגשה שקיומם הוא רק כדי לשרת את צרכי בני ישראל יהיה להם חשיבות מצד עצמם.

אך לפי תרגום אונקלוס, הגויים יהיו חשובים גם בפני עצמם, והגאולה תבוא גם בשבילם. המהות הפנימית שלהם תשתנה בגלל גילוי האלוקות²⁷².

ופירוש הפסוק "וקרקר כל בני שת" הוא שאז משיח ישלוט בעולם כולו, אבל לא יהרוס ויבטל את חשיבותו.

הרמב"ם²⁷³ ותורת החסידות²⁷⁴ מכריעים כפירוש השני (תרגום אונקלוס). הטעם לכך הוא כי אם הגויים לא מכירים - מצד ענינם הם - שה' הוא מלך העולם, וביטולם לאלקות הוא רק מצד זה שהם בטלים לבני ישראל, אז חסר בשלימות הבירור בעולם, ואם כן חסר גם בגאולה ובגילוי לבני ישראל. לכן הגאולה שייכת גם לאומות העולם. וכמו שמבואר בספר התניא²⁷⁵: "ומיתרון ההארה לישראל יגיה חשכת האומות".

רשעים

בימות המשיח, האם גם רשעים מאומות העולם ואויבי ה' יחיו?

מבואר במדרשי חז"ל שהרשעים והאויבים יקבלו את העונש שמגיע להם ויכרתו מן העולם²⁷⁶.

כך גם בנבואות שונים מתוארת הנקמה הגדולה שיעשה הקב"ה באדום. ישעיהו הנביא מדבר על החורבן הגדול שיקרה לאדום בעתיד, בגלל שהם שעבדו את עם ישראל: ²⁷⁷ "מִי זֶה בָּא מֵאֲדוֹם חֲמוֹץ בְּגָדִים מְבֻצָּרָה", שהקב"ה יהיה כמו "גיבור עושה נקמה באויביו ובגדיו אדומים מדם ההרג"²⁷⁸.

כאמור גויים רגילים יתקונו כשיבוא משיח, וימלאו את התפקיד שהקדוש ברוך

(272) ראה גם תורת מנחם התוועדויות תשמ"ג חלק ב ע' 643. ולהעיר מלקוטי שיחות חלק כ ע' 143 (וכללות השיחה שם) על התחלת ענין זה בזמן הגלות.

(273) הלכות מלכים סוף פי"א ופי"ב. ועוד.

(274) בביאור ע"פ תורת הקבלה איך יתכן שיהיו גויים בזמן שהקב"ה יעביר את רוח הטומאה,

ראה לקוטי שיחות חלק יד ע' 259.

(275) סוף פל"ו.

(276) תדא"ר כ"ב, ד. ועוד.

(277) ישע"י סג, א.

(278) רד"ק על אתר.

ביטול המוות

אף שבימות המשיח עדיין יהיו גויים בעולם, לא ברור אם באותה תקופה המוות יתבטל מאומות העולם²⁷⁹.

בגמרא מבואר שבני ישראל יחיו לנצח ואומות העולם יחיו חיים ארוכים אבל לא לנצח²⁸⁰. גם במדרש מובא²⁸¹ דברי רבי חנינא שסובר שאין מיתה לעתיד לבוא אלא באומות העולם בלבד²⁸².

המהר"ל²⁸³ מבאר את הטעם למה יש חילוק בין בני ישראל לאומות העולם, כי בני ישראל דבוקים בה' (שהוא מקור החיים) יותר מאומות העולם ולכן יתבטל מהם המיתה לגמרי.

גרים וחסידים אומות העולם

בזוהר מבואר²⁸⁴ שהגרים מאומות העולם שיתגיירו בימות המשיח, ימותו לעתיד, אלא שהצדיקים יחיו אותם.

ובספר עבודת הקודש²⁸⁵ כתב, שאפילו להדיעה שיש מיתה באומות העולם, "מודה שאין חסידים אומות העולם בכלל מיתה לעתיד".

(279) בהבא להלן יש הרבה שיטות (ראה בהרחבה בהערות וביאורים (אהלי תורה) גליון תתשמב ע' 10 ואילך) והבאנו רק אחדים מהם.

(280) פסחים סח, א. סנהדרין צא, ב.

(281) בראשית רבה כו, ב; ילקוט שמעוני ישעיה, רמז תכח. במדרש שם מפורט שיש מחלוקת בנושא ורבי יהושע בן לוי סובר שאין מיתה לא בישראל ולא באומות העולם.

(282) במפרשים (עיין בזה באריכות בפירוש יפה תואר הארוך ובנזר הקדש על בראשית רבה פרשה כו, ג) יש שני הסברים לדברי הגמרא והמדרש: א) שמדובר על הזמן של ימות המשיח, שכבר אז יבולע המוות לנצח בשביל בני ישראל (ראה בדרשות הר"ן סוף דרוש החמישי. דרשות מלך המשיח לתלמיד הריצב"א, נדפס בקובץ חצי גבורים חוברת ו' (טבת תשע"ד)) ע' כט. יד רמה סנהדרין צ, א קטע דבור המתחיל והוא דאמרינן לקמן בפרקין, ושם צא, א קטע ד"ה עולא רמי. ב) שמדובר רק בעולם הבא, דהיינו לאחר תחיית המתים (ראה בסנהדרי גדולה על סנהדרין צא, א).

(283) חדושי אגדות מהר"ל על סנהדרין צא, א.

(284) חלק א, קיד, ב ואילך (במדרש הנעלם). וראה בעמק המלך סוף שער עולם התהו. ועיין

עוד בספר לשם שבו ואחלמה, ספר הדעה חלק ב', ע' נח. תוספות השלם על פרשת וארא ע' רלה.

(285) חלק שני שער העבודה פרק מב.

מיתה רוחנית

כ"ק אדמו"ר מהר"ש²⁸⁶ מסביר שבאמת גם רבי חנינא סובר שלא יהיה מיתה גם באומות העולם והמוות יתבטל לגמרי, אלא שאז יהיה ירידה במעמד הגויים. דבר זה הוא כמו מיתה, כי מי שיורד ונופל ממעמדו הרוחני נחשב כ"מת"²⁸⁷.

כלומר, בזמן הגאולה כשתסתיים עבודת הביירוים בעולם, יתבטל המוות גם מה גויים, אלא שניצוצות הקדושה שהיו בגופם של הגויים יתבררו ויתעלו, וממילא גופם הגשמי "יפול למטה" כביכול.

---

(286) תורת שמואל תרכ"ח ע' מ, (ושם ע' מב). וראה ג"כ סוף מאמר ד"ה בלע המות וגו' תשכ"ה (ספר המאמרים מלוקט ח"ב ע' רפ). ועיין עוד בשיחות קודש תש"מ ח"ג ע' 518.
 (287) זוהר חלק ג' קלה, ב. לקוטי תורה (לאדמו"ר הזקן) חוקת נז, רע"א.

הגויים יכבדו את בני ישראל

סיפור הגמרא

הגמרא²⁸⁸ מספרת סיפור על רב הונא בר נתן, שפעם אחת בא לעמוד לפני מלך פרס בשם איזגדר. האבנט של רב הונא היה חגור גבוה יותר מהרגיל. המלך ניגש אליו וסידר את האבנט שלו במקום הנכון, תוך כדי שהוא אומר לרב הונא: "הרי נאמר עליכם 'ממלכת כהנים וגוי קדוש'²⁸⁹".

והגמרא מסיימת, שכשרב הונא בא אחר כך לאמימר וסיפר לו את הסיפור, אמר לו אמימר: "התקיים בך הפסוק 'והיו מלכים אמניך'".

פסוק זה הוא מנבואות הגאולה, שאומר²⁹⁰: "והיו מלכים אמניך ושרותיהם מיני קתף אפים ארץ ישתחוו לך ועפר רגליך ילחכו וידעת כי אני ה' אשר לא יבשו קני".

הקדוש ברוך הוא מבטיח לעם ישראל שבסופו של דבר יתגלה מעלת העבודה של בני ישראל בגלות, שאפילו מלכי הגויים יכירו במעלת עם ישראל וירגישו כבוד לעזור לו.

טבע העולם

בהרבה נבואות על הגאולה מבואר שמלכי האומות יכבדו את עם ישראל ויעזרו להם. דבר זה חשוב לא רק בגלל התועלת שזה מביא לעם ישראל, אלא זה גם מראה עד כמה גדרי העולם עצמו, הוא עולם של גאולה²⁹¹.

(288) זבחים יט, א.

(289) שמות יט, ו.

(290) ישעיה' מט, כג.

(291) ראה לקוטי שיחות חלק כג ע' 171 ובכללות השיחה. ועוד.

ענינו של הגאולה הוא שאלוקות יהיה דבר טבעי. דברים שהיום אנחנו צריכים לחשוב ולשכנע את עצמנו שהם נכונים, אז הם יבאו מאליהם מתוך העולם עצמו.

בזמן הגלות הטבע של העולם הוא היפך האמת של אלוקות. רואים זאת אפילו בדברים פשוטים כמו מלחמות, קנאה ותחרות. כולם מבינים שדברים כאלה מביאים חורבן, אבל בכל זאת הם קיימים תמיד. זה מראה שיש בעיה פנימית בעולם.

כשתבוא הגאולה, הדברים יהיו ברורים ופשוטים. פתאום יראו שמלחמות ושנאה הם ענינים מוזרים. אף אחד לא יצטרך הסברים כדי להבין את זה, כמו שהיום אף אחד לא צריך להסביר למה לא לקפוץ לאש.

ממלכת כהנים

מכאן רואים גם למה חשוב שהגויים יכירו בגדולתו של עם ישראל וירצו לעזור לנו. הגויים מייצגים את טבע העולם מה-שאיין-כן עם ישראל מייצגים קדושה. כל עוד רק אנחנו מכירים בגדולת עם ישראל, זה אומר שענינו של הגאולה עדיין לא נכנס לתוך העולם עצמו. רק כשהגויים יבינו את המעלה והתפקיד של בני ישראל, יהיה ברור שאור הגאולה באמת חדר לתוך העולם.

התפקיד של עם ישראל הוא "ממלכת כהנים וגוי קדוש". כמו שהכהנים, בתוך עם ישראל, מגלים את קדושת ישראל ולכן כולם מכבדים אותם ועוזרים להם, כך תפקיד היהודים הוא לפרסם את שמו של הקב"ה לכל אומות העולם.

לכן בזמן הגאולה הגויים יכבדו את בני ישראל, כי כל העולם יבין את התפקיד של עם ישראל. כמו שנאמר בנבואה²⁹²: "וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צְאֲנָכֶם וּבְנֵי נֶכֶר אֶכְרִיכֶם וְכַרְמֵיכֶם, וְאַתֶּם כֹּהֲנֵי ה' תִּקְרְאוּ מִשְׁרְתֵי אֱלֹהֵינוּ יֹאמֵר לָכֶם".

מלכי הגויים

אודות מלכי הגויים יש שאלה מעניינת²⁹³: כשנזכה בקרוב לקיום הנבואה "והיו מלכים אומניך", האם נברך אז על המלכים "ברוך אתה ה'.. שנתן מכוודו לבשר ודם".

---

(292) ישעיה' סא, ה-ו. בביאור הגדר ההלכתי של קיום יעוד זה ראה קובץ הערות וביאורים (אהלי

תורה) גליון תתרג ע' 10 ואילך.

(293) ספר מלכים אמניך ע' ב.

הרי בימות המשיח כשהמלכים יהיו עוזרים לעם ישראל, לא יהיה בראייתם שום דבר פלא, ויותר מזה: אולי אפילו לא ייחשבו יותר כ"מלכים" רגילים.

מבואר בהלכה²⁹⁴ ש"השלטונים שאין עול מלך עליהם לשנות דבריהם, ודן והורג במשפט, מברך עליהם". בימות המשיח יהיה עול של מלך המשיח על כולם (גם המלכים). אם כן, לפי זה לא יברכו אז על המלכים.

עבדים לישראל

נאמר בנבואת זכריה²⁹⁵: "בַּיָּמִים הַהֵמָּה אֲשֶׁר יַחְזִיקוּ עֲשָׂרָה אָנָּשִׁים מְכַל לְשָׁנוֹת הַגּוֹיִם וְהַחֲזִיקוּ בְּכַנֵּף אִישׁ יְהוּדִי לְאֹמֹר גִּלְכָּה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹקִים עִמָּכֶם".

בגמרא מבואר הקשר של פסוק זה למצות ציצית²⁹⁶: "אמר ריש לקיש, כל הזהיר בציצית, זוכה ומשמשין לו שני אלפים ושמונה מאות עבדים".

לשם מה יצטרך כל יהודי לאלפיים ושמונה מאות משרתים?

הרבי ציין שאת שאלה זו ישאלו אצל משיח צדקנו והוא יתרץ אותה. וכך הרבי אמר²⁹⁷:

"כאשר יהודי ישאל: מה יעשה עם אלפיים ושמונה מאות עבדים - הרי זה עתה יצא מהגלות, ובזמן הגלות לא היה לו אפילו עבד אחד, ואם-כן, מה יעשה עם אלפיים ושמונה מאות עבדים?! לכאורה, הרי זה 'לבטלה' כי אין לו במה להעסיק את כל העבדים, ואין לו אפילו פנאי לזה, כי הוא צריך ללמוד את תורתו של משיח?! - הנה שאלה זו תהיה בין השאלות שישאלו את משיח צדקנו, והוא יתרץ אותה!".

---

(294) משנה ברורה או"ח רכד, יב.

(295) ח, כג.

(296) שבת לב, ב. עיין בפירוש רב ניסים גאון החשבון בזה. בנימוקי יוסף (סוף הלכות ציצית)

מוסבר שאז האומות יכירו במעלתה של הציצית.

(297) תורת מנחם התוועדיות תשמ"ב ח"ג ע' 1697.

מצבם הרוחני של הגוים

גרות

האם גירות תלוי בכוונה

חז"ל קבעו²⁹⁸, ש"אין מקבלים גרים בימות המשיח", כשם שלא קיבלו גם בימי דוד ושלמה.

יש שני הסברים בדבר, ויש מחלוקת ביניהם:

הסבר אחד הוא²⁹⁹, שקשה לדעת אם כוונת המתגייר היא אכן לשם שמים או שמא מפני יראת היהודים או רצון ליהנות מהשפע הרב שיהיה אז לבני ישראל. ברור שבימות המשיח, כאשר יתגלה מעמדו המיוחד של עם ישראל, כל הגויים ירצו להצטרף אליהם, כדי לזכות בשפע הרוחני והגשמי שלהם, לכן אין מקבלים אותם³⁰⁰.

(298) יבמות כד, ב.

(299) פשטות דברי הגמרא שם. ראה גם רמב"ם הלכות איסורי ביאה פי"ג הט"ו. כד הקמח

לרבינו בחיי ערך גר בסופו. שיחות קודש תשי"ט סו"ע ז.

(300) עד"ז מבואר על דרך הסוד בליקוטי הש"ס להאריז"ל, מסכת יבמות. (וראה גם בספר פרי

עץ חיים, שער ראש חודש, פרק ג' ("לכן אין מקבלין גרים לימות המשיח, מאחר שלא ישאר שום ניצוץ קדושה כלל יבוא משיח")). וראה מה שהאריך בענין זה בספר ברית הלוי (להרב שלמה הלוי אלקבץ) סוף פרק יד, ו. ועיין עוד עוד בס' פרדס המלך ע' 150, שמפרש הפסוק שהביא הגמרא, בהתאם לביאור האריז"ל.

ראה גם בספר מאור עינים סוף פרשת תבא. וראה בספר מזרח השמש לרמ"ד וואלי, על יהושע

ב, ח, (והמה טרם ישכבון וגו').

לפי זה במקרה יוצא דופן שאפשר לברר שכוונת המתגייר לשם שמים, יקבלוהו גם בימות המשיח.

הסבר שני הוא³⁰¹, שכל ענין הגירות שייך דווקא כיום כשיש ניסיון בבחירה בין טוב לרע. אך לעתיד לבוא כשהאמת תתגלה בביור, הבחירה בקדושה לא יהיה חידוש בכלל. ולכן גם אם כוונת המתגייר לשם שמים, בכל זאת אין מקבלים אותו.

נמצא שיש מחלוקת האם ניתן בכלל לקבל גרים בימות המשיח במקרים מסוימים³⁰².

מה יקרה בפועל

יש שכתבו שלמעשה, לעתיד לבוא יקבלו גרים לאחר בדיקה של כוונותיהם. המאירי מסביר כי אין מקבלין אותם "אלא אחר דקדוק גדול וביור הכוונה"³⁰³.

יש אומרים שמלך המשיח יראה את האמת ('מורח ודאין'), ולכן הוא יוכל להבחין באם כוונת המתגייר היא לשם שמים. והוא יקבל אותם. האיסור לקבל גרים שנאמר בגמרא הוא רק בנוגע לשאר בתי הדין, אבל לא לגבי מלך המשיח.³⁰⁴

יש שפירשו שהאיסור לקבל גרים הוא רק לכתחילה, אבל בדיעבד אם כבר התגיירו, יהיו נחשבים כגרים גמורים³⁰⁵.

301 ראה גם נצח ישראל למהר"ל פרק מ"ו. פירוש יפה תואר הארוך על יקרא רבה, ע' מח, טור א'. בית יעקב (ראדזין) פרשת צו אות ו'.

אפשר להסביר גם באותיות אחרות ע"פ המבואר בלקו"ת ר"פ פנחס ואכ"מ. 302 בקובץ הערות וביאורים (אהלי תורה) גליון תתשנה ע' 14 מביא דברי הנצי"ב (מרומי שדה על ע"ז כד, א) שלמרות שלעתיד לבוא יהיה ברור שכוונת המתגיירים לשם שמים מכיון ש"אז אהפוך אל עמים שפה ברורה", בכל זאת לא מקבלים אותם בימות המשיח, משום גזירת הכתוב. ומרומז בדברי הנצי"ב שם שיש לחלק בין תקופת ימות המשיח לבין הזמן שלאחר תחיית המתים.

ועיי"ש בקובץ הערות וביאורים שייטכן לומר שהביאור הראשון בפנים שייך לימות המשיח, והביאור השני, שייך לזמן שאחרי תחיית המתים.

303 על ע"ז ג, ב. ולהעיר מרש"י על זכר' יג, ט.

304 יד יוסף (להרב יוסף צרפתי) פרשת יתרו דרוש שני (קטע המתחיל אמנם נראה לומר).

ועל דרך זה כתב בספר אהבת יהונתן, הפטרת פרשת החודש (בתחלתו).

305 ועיי"ן עוד בספר ישרש יעקב כאן (ריש עמוד ב'), וערוך לנר כאן (קטע המתחיל כולם גרים הם), ואגרות משה חלק ו' ע' שנ"א (יורה דעה סימן ק"ח, קטע המתחיל וכל הנדון), שבדיעבד אם יתגיירו, יקבלו אותם. וידוע השקו"ט בכה"ג שאם יש חשש שנתגייר מפני סיבה חיצונית, מה גדרו, ואכ"מ.

מכל זה נראה שיש מקום לומר שגם בימות המשיח יתקבלו גרים, תחת תנאים מסוימים³⁰⁶.

קיום המצוות על-ידי גויים

האם גויים יקיימו מצוות

יש כמה דעות אם הגויים יקיימו מצוות לעתיד³⁰⁷:

(א) הר"ן סובר שהגויים יהיו בגדר גרים גמורים ויקיימו כל התורה ומצוות כמו בני ישראל³⁰⁸.

(ב) שיטת הרמב"ם הוא שהם יקיימו את שבע מצוות בני נח³⁰⁹.

במדרש נאמר³¹⁰: "אין מלך המשיח בא אלא ליתן לאומות העולם שתי מצוות, כגון סוכה ולולב" (בנוסף לשבע מצוות בני נח). מדברי המדרש נראה שאת כל שאר המצוות הם לא יקיימו.

(ג) כ"ק אדמו"ר הזקן אומר שבנוסף לשבע מצוות בני נח הם יקיימו את כל המצוות שנשים חייבות בהם³¹¹.

לימוד התורה

הרבי מסביר³¹² שאומות העולם יעסקו בלימוד תורה בעניינים הקשורים לשבע

---

(306) בפשטות כל זה הוא לפי ההסבר הראשון לעיל, שכן לפי ההסבר השני לא שייך גירות אלא בזמן הזה. וראה גם בס' דברי אלימלך ע' 168.

(307) בהבא להלן ראה ימות המשיח בהלכה חלק א ע' רפד.

(308) דרשות הר"ן דרוש ז'. וראה גם רש"י זכר' (יג, ח) בפ' השלישית יותר בה, שפירש ש"תגירו ויחיו", ועוד מקומות שנשמנו בס' ימות המשיח בהלכה שם.

(309) ע"פ מה שנתבאר בלקו"ש חלק כג ע' 179 הערה 76 בשיטת הרמב"ם (הלכות מלכים ריש פרק י"ב), ועיין מה שנסמך בימות המשיח בהלכה שם.

(310) ילקוט שמעוני תהלים, תרפב.

(311) לקוטי תורה שלח מג, א. וראה שם בסוף הספר בהוספות להערות וציונים (על שלח מב, ד), שבכת"י א' מוסיף, שזהו מפני שיהיו עבדים לישראל. וראה קובץ הערות וביאורים (אהלי תורה) גליונות תש"נ (ע' 14), תשנ"ג (ע' 5), תתרט"ג (ע' 12).

(312) לקוטי שיחות חלק כז ע' 247 ובהערה 84. וראה ג"כ לקוטי שיחות חלק כה ע' 128.

מצוות בני נח שהם חייבים בהם. הם ילמדו נושאים אלו לא רק כדי לדעת מה לעשות, אלא גם כמטרה בפני עצמה: הם ילמדו את כל הסברות של ההלכות על שבע מצוות ויעיינו ויתפלפלו בהם. ובאמת, בפרטיהן של שבע מצוות בני נח נכללים רוב גופי תורה.

עבודת ה'

אף שלעתיד לבוא כולם יעבדו את ה', בכל זאת תמיד יהיה הבדל בין עם ישראל לאומות העולם. הגויים יישארו במדריגה יותר נמוכה, והם יהיו טפלים לעם ישראל.

כך מבאר כ"ק אדמו"ר הצמח צדק³¹³ את הפסוק³¹⁴ "אֲזָ אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שְׁפָה בְרוּרָה לְקִרְאָ כָּלֵם בְּשֵׁם ה' לְעַבְדוֹ שְׂכָם אֶחָד". הגויים אז "יתהפכו מרע לטוב לגמרי", כמו בעל תשובה שנמחל לו לגמרי, שאז העבירות נהפכות לזכויות. אז ייהפך החושך לאור והמר למתוק.

אבל בכל זאת, אף שיתברר הרע של הגויים ויתהפך להיות טוב, זה לא יגיע למדרגה הפנימית של קדושה אלוקית. הגויים תמיד יישארו במדרגה החיצונית של קדושה (כביכול), כמו שנאמר "ועמדו זרים ורעו צאנכם", שהגויים יהיו זרים וטפלים לישראל³¹⁵.

שפה ברורה

לשון הקודש

אחת הנבואות הידועות על הגאולה הוא הנבואה הבאה³¹⁶: "אֲזָ אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שְׁפָה בְרוּרָה לְקִרְאָ כָּלֵם בְּשֵׁם ה' לְעַבְדוֹ שְׂכָם אֶחָד". בפירוש פסוק זה מצאנו במפרשי הפסוק שני דיעות:

(א) הרד"ק מפרש³¹⁷: "העמים שישארו אחר מלחמת גוג שפתם הראשונה אהפוך

(313) אוה"ת סוכות ע' א'תשס"ז.

(314) צפניה ג, ט.

(315) עיי"ש בפרטיות ביאור הדברים. ומוסיף שם שהגויים לא יהיו אפילו במדרגת הגרים.

(316) צפניה ג, ט.

(317) על אתר (בפירושו הראשון). בביאור שיטתו ראה הערות התמימים ואנ"ש (770), י"א ניסן

אותה עליהם בשפה ברורה שלא יוציאו בשפתם אלקים אחרים אלא כולם יקראו בשם ה' זהו שפה ברורה". כלומר אומות העולם ידברו על הקב"ה ("שפה ברורה") ולא אודות אלקים אחרים.

ב) האבן עזרא מפרש³¹⁸: "יתהפכו לעבוד השם לבדו בשפה ברורה, היא לשון הקודש, שבה לבדה נקרא השם הנכבד". כלומר אומות העולם ידברו רק בלשון הקודש.

לפי זה יש מחלוקת אם לעתיד לבוא ידברו כל אומות העולם רק בלשון הקודש³¹⁹, או שיתכן וידברו גם שפות אחרות, (אלא שגם בשפות שלהם ידברו על הקב"ה).

שיטת הרבי

בשיחות שונות הרבי נותן מקום לשני הדיעות.

בשיחה אחת הרבי אומר³²⁰: "ויש לומר שלכן לשונות אלו [=של אומות העולם] לא יבטלו לעתיד לבוא מכיון שאז יהיה 'והיתה לה' המלוכה"³²¹ בכל עניניו ופרטי העולם, כולל גם בלשונות האומות".

אך בשיחה אחרת הרבי מסביר שהכוונה בשפה ברורה לעתיד הוא שאז ידברו בלשון הקודש³²².

הסבר אפשרי

נראה שאפשר ליישב את שתי הדעות על פי המבואר בתורת החסידות³²³ שדרגתו

תשע"ג) ע' 18 ואילך.

318) על הפסוק שלפנ"ז (והובא בפירוש הרד"ק ע"פ זה). ולהעיר שמביא שם גם "דעת ר' משה" שהפסוק הולך "על בית שני".

בקובץ צרפת-פריז (ברינווא, פורים קטן) תשנ"ז קובץ ח ע' 5 מבאר שיתכן שהאבן עזרא הולך לשיטתו (נתבאר לעיל) שהאומות לא יהיו מציאות בפני עצמם (אלא בטלים לישראל), ולכן ידברו בלה"ק.

319) ראה מדרש תנחומא (פרשת נח, יט). בהקדמה לספר 'אם על בני' מביא בשם הרה"ק רמ"מ מרימנוב שבעת ביאת המשיח, ברגע אחד ישתכחו כל הלשונות, ולא ידברו אלא בלשון הקודש. 320) ספר השיחות תש"נ ע' 190. בכללות הביאור בבירור השפות ראה לקוטי שיחות חלק כא ע' 446 ואילך, שיחת ש"פ שמיני תשכ"ח (שיחות קודש תשכ"ח ח"ב ע' 94), תורת מנחם התוועדויות תשד"מ ח"ב ע' 958.

321) עובד' א, כא.

322) ספר השיחות תשנ"ב ח"ב ע' 368 הערה 53.

323) ראה מאמרי אדה"ז עה"ת א' ע' עט. אוה"ת ח"ז משפטים ע' בתשלט. אוה"ת נ"ך (ח"ב) ע'

הרוחנית של שפת לשון הקודש עכשיו הוא למעלה מהשפות האחרות, אבל לעתיד לבוא כל הלשונות יתעלו ויהיו באותו מעלה רוחנית של לשון הקודש.

כך שלמעשה יכול להיות שיתקיימו שני הפירושים: אומות העולם ימשיכו לדבר בלשונותיהם, אך לשונות אלו של האומות יהפכו להיות במעלה הרוחנית של לשון הקודש³²⁴.

תתקד. וראה הערות וביאורים (אהלי תורה) גליון תשצב ע' 5.
324) ראה קובץ החמישים - עוז למלך (תש"ס) ע' 334 ואילך.

מלחמת האומות עם בני ישראל

משיח בן יוסף

תפקידו

בדרך כלל כשאומרים 'מלך המשיח' הכוונה הוא למשיח בן-דוד, שבא משבט יהודה ויחזיר את מלכות דוד ויתקן את העולם כולו. על כך אנו מתפללים שלוש פעמים ביום: "את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח", וזה המשיח שכולנו מצפים לבואו. אבל בגמרא, במדרשים ובזוהר נזכר משיח שני: משיח בן-יוסף³²⁵.

משיח בן יוסף יבוא תחילה, לפני הגואל האחרון, ולאחר מכן ישמש כסגנו³²⁶. תפקידו העיקרי והסופי של משיח בן יוסף הוא להיות מיישר הדרך לפני משיח בן דוד, הוא ילחם בכוחות הרשע. ובמיוחד באדום, זרע עשו³²⁷. אדום הוא נציגם הכללי של שונאי ישראל³²⁸, והוא יושמד על ידי זרע יוסף.

---

(325) התואר משיח בן יוסף מופיע בסוכה נב, א-ב, זח"א כה, ב. זח"ג רמו, ב. שם רנב, ב. ועוד.
(326) ראה עשרה מאמרות, מאמר חקור דין, חלק ד, פרק טז, יז. מאמר אם כל חי חלק ג, פרק י. חזה ציון על תהלים עב, א. שם משמואל תולדות תרע"ו. שיתוף פעולה זו מבטא את האחדות בין שבט יהודה ושבט יוסף. ראה ישעיה יא, יג ורש"י שם.
(327) ראה במדרשים שנושאם המרכזי הוא המשיח: ספר זרובבל, אגדת משיח, מדרש ויושע. ועוד.

(328) ראה ספרי בהעלותך פיסקא סט (הובא בפירושו רש"י לבראשית לג, ד. וראה גם מגילה ו, א). וראה ג"כ יומא י, א. מדרש תהלים ו, ב. וראה תנחומא בא ד.

משיח בן יוסף ייהרג במלחמה זו. בנבואת זכריה נאמר על זה "וְיִסְפְּדוּ עָלָיו כְּמִסְפַּד עַל הַיְחִיד"³²⁹. התקופה הקשה הזו תהיה המבחן האחרון של בני ישראל, וזמן קצר לאחר מכן יבוא משיח בן דוד, אשר ינקום את מותו של משיח בן יוסף ויחיה אותו, ויביא את הגאולה³³⁰.

אך בספרי קבלה³³¹ מבואר שבעת התפילה במילים "וכסא דוד עבדך מהרה בתוכה תכין" צריך לכוון לכך שמשיח בן יוסף לא יהרג, כי "כסא דוד" הכוונה למשיח בן יוסף שמכין את הדור. כך גם משמע מדברי הזוהר הקדוש שזכות אבות ויסורי משה רבינו תגן שמשיח בן יוסף לא ימות³³².

יחוסו

משיח בן יוסף, הוא משבט אפרים (בנו של יוסף), ונקרא גם משיח בן אפרים³³³. יש אומרים שיחוסו הוא מיהושע בן נון³³⁴, ויש אומרים שהוא מזרע ירבעם בן נבט³³⁵.

וכך אומר הנביא³³⁶: "וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר וּבֵית יוֹסֵף לְהִבָּה וּבֵית עֵשָׂו לְקֵשׁ". על-פי פסוק זה אמרו חז"ל³³⁷: "אין זרעו של עשו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף".

גדרו וענינו

חשוב לציין, שרבינו סעדיה גאון קובע, שאין הכרח שמשיח בן יוסף יבוא לפני משיח בן דוד, וכן אין הכרח שהפעולות שלו, כמו גם מותו, אכן יתרחשו. הכל תלוי במצב הרוחני של העם באותה תקופה. במעמד ומצב של 'זכו' משיח בן דוד יבוא

(329) זכריה יב, י. וראה סוכה נב, א.

(330) פרקי היכלות רבתי פל"ט (הובא בספר הגאולה, שער רביעי). ספר זרובבל. אגדת משיח. ראה אמונות ודעות לרבי סעדיה גאון, מאמר ח פ"ה. ועוד.

(331) ראה בפרי עץ חיים (שער העמידה פי"ט). סידור האריז"ל על ברכה זו. ועוד.

(332) ראה זח"ג רעו, ב. הקדמת כסא מלך על התיקוני זוהר בסופו, ושם תיקון כה (ע, א). תיקון ע, (קלח, ב).

(333) השם משיח בן אפרים מוזכר בתרגום יונתן שמות מ, יא. זח"ב קכ, א. קנג, ב. קצד, ב. קמג,

ב. מדרש תהלים ט, ג. פסיקתא רבתי פרקים לו-לז (בהוצאת מא"ש - פרקים לה-לו).

(334) תרגום יונתן שם.

(335) ראה זוהר חדש, בלק נו, ב. פירוש רבי אברהם גאלאנטי לזח"ב קכ, א (הובא באור החמה

שם). עמק המלך, שער עולם התווה פמ"ו. ועיין דבש לפי, מערכת מ"ם אות חי. וראה ג"כ המקורות שצויינו בשערי זוהר לסוכה נב, א (שם הובאו דעות שונות בקשר ליחוסו).

(336) עובדיה א, יח.

(337) בבא בתרא קכג, ב. ועוד.

קודם משיח בן יוסף וללא צורך למלחמותיו³³⁸.

מובן אם כן, שכל האמור לעיל אינו חלק עיקרי של הגאולה שאנו מצפים לה. ואולי לפי זה ניתן להסביר מדוע אין הרמב"ם מזכיר כלל משיח בן יוסף³³⁹.

על-פי מסורת של תלמידי הבעל-שם-טוב³⁴⁰ אחרי כל אריכות הגלות והאסונות שאירעו לעם ישראל כבר נתבטל ענין מלחמת גוג ומגוג ומותו של משיח בן יוסף, ולכן המאורעות האלה כבר לא יתרחשו.

בחסידות מבואר³⁴¹, שמשיח צדקנו עצמו יכלול גם ענינו הרוחני של משיח בן יוסף. על כך נאמר³⁴², שהקב"ה יחבר את "עץ יוסף" ו"עץ יהודה" ויעשה אותם "לעץ אחד", כאשר "דוד עבדי נשיא להם לעולם"³⁴³.

לסיכום: מכיון שיש מדרשים חלוקים ופירושים שונים בנושא, אי אפשר לקבוע בוודאות מה יקרה ואיך ומתי משיח בן יוסף יופיע³⁴⁴. וכך כותב רבי חסדאי קר' שקש³⁴⁵: "בקצת המדרשים יראה בוא משיח בן יוסף קודם משיח בן דוד... וקצת הגאונים דברו בו, ולפי שלא התבאר באמתתו, לא ראינו להאריך בו".

(338) אמונות ודעות, מאמר ח פרקים ה-ו. וכן ראה בפירוש אור החיים לבמדבר כז, יז.

(339) ראה לקוטי שיחות חלק לב ע' 185.

(340) ראה בס' גאולת ישראל להרה"צ מקאזניץ, ע' ג' (בהג"ה על ההקדמה השלישית לס' גבורות ה' להמהר"ל). הובא בס' פרי צדיק פרשת נשא אות טו. מלבוש לשבת וי"ט פרשת עקב ד"ה כי תאמר. 'שם משמואל' על פרשת יגש, ד"ה יגש תרע"ז (שם ד"ה ונראה עוד, עמ' רחצ, ב ואילך). שם משמואל ויקרא ע' קמ.

וראה גם פע"ח שער העמידה פי"ט בהגהה. כסא מלך על תיקוני זוהר, תיקון ז (קמו, א). ובכ"מ.

(341) ראה תורת מנחם התוועדויות תשמ"ב ח"ג ע' 1531.

(342) יחזקא-ל לז, יט.

(343) שם כה.

(344) ראה 'עיון יעקב' עירובין (מג, א) ד"ה א"ה בחול נמי לשתרי.

(345) אור ה', מאמר ג כלל ח, סוף פ"א.

מלחמת גוג ומגוג

מקור מלחמה זו

הנבואה על מלחמת גוג ומגוג, נזכר אצל כמה מנביאים³⁴⁶, ואף דוד המלך בתהלים הזכיר מלחמה זו כמה פעמים³⁴⁷.

אך מלחמה זו נזכר עוד קודם לכן: במדרש ספרי³⁴⁸ הובא שמלחמה זו מרומז כבר בתורה. בתרגום יונתן בן עוזיאל³⁴⁹ מבואר שהקב"ה הראה למשה קודם מותו את מלחמת גוג ומגוג.

ובגמרא מובא³⁵⁰ שאלדד ומידד התנבאו על גוג ומגוג כשהיו בני ישראל במדבר. ובמדרש רבה מבואר³⁵¹ שכבר יעקב אבינו נתנבא עליה.

מלחמה על ירושלים

זכריה הנביא מתאר מלחמה גדולה שבה יתאספו אומות העולם על ירושלים למלחמה. בחג הסוכות³⁵² יתרחש הניצחון של עם ישראל, ואז גם יבקע הר הזיתים לשניים³⁵³: "וּמִשׁ חֲצֵי הָהָר צְפוֹנָה וְחֲצֵי נֶגְבָּה". שלל הגויים יחולק לעם ישראל, ולאחר מכן יעלו הגויים מדי שנה בשנה לירושלים לחוג את חג הסוכות. לדעת המפרשים, המלחמה המתוארת שם היא מלחמת גוג ומגוג.

על המלחמה הזאת מנבא הנביא זכריה³⁵⁴ שכל האומות יבואו להילחם על ירושלים, ויצליחו לכבוש אותה ולהגלות מחצית מהעם, ואז הקב"ה יצא וילחום באויבי ישראל והגויים יפסידו במלחמה, ושלל כל הגויים יחולק לעם ישראל.

(346) יחזקאל (פרקים לח-לט), זכריה (פרקים יב-יד), ירמיה (פרק ל), דניאל (פרקים יא-יב) ויואל (פרק ד).

(347) תהלים כו, ז (וברש"י). שם מה, יא (ובמצודות דוד). שם מו, ג (ובמצודות דוד). שם מח, ה (וברש"י). שם מח, יג (ובמצודות דוד). שם צז, ג (וברש"י). שם צט, א (וברש"י). קיח, י (וברש"י). ועוד.

(348) בהעלותך עו.

(349) דברים לד, ג. ועד"ז בילקוט שמעוני דברים, ואתחנן רמז תתקכ.

(350) סנהדרין יז, א.

(351) בראשית רבה צח, ב.

(352) ראה מצו"ד ורד"ק על זכרי' יד, טז.

(353) יד, ד.

(354) שם.

מיהו גוג ומיהי מגוג

המלחמה איננה בין 'גוג' ובין 'מגוג', אלא גוג הוא מלך מגוג. גוג הוא מלך גדול, שמשמש נשיא של עוד אומות³⁵⁵. חז"ל חולקים מהו המדינות הללו. ברור שכיום אין שום אפשרות לדעת באופן ברור מי הן האומות הללו. רק כאשר יתרחשו הדברים יהיה אפשר לדעת שאכן זה 'גוג' שאליה התכוון הנביא.

מטרות המלחמה

למלחמה זו יש שלוש מטרות: א) לגרום לכל העולם להאמין בה', לאחר שהכול יראו את אותותיו ואת מופתיו³⁵⁶. ב) לשלם גמול לאומות הרעות ולהשיג את נקמת ה' בגויים הרשעים אשר רדפו את עם ישראל³⁵⁷. ג) לזכך את עם ישראל ולהעביר מהם את הפושעים והמורדים³⁵⁸, שאינם ראויים לראות את נפלאות הגאולה (או לגרום להם לעשות תשובה שלמה).

עם ישראל לא יצטרך להילחם בגויים הרבים שיעלו עליו. הקב"ה עצמו ינהל את המלחמה, בניסים ובנפלאות עצומים. המשיח ילחם בגוג ובצבאותיו על-ידי 'רוח שפ' תיו', כפי שנאמר³⁵⁹: "וּבְרוּחַ שְׁפָתָיו יָמִית רָשָׁע". ברור גם-כן כי המלחמה תביא שפע וברכה לעם ישראל, ועמה תגיע הגאולה לשלמותה.

לא נדע

כפי שכבר הזכר, יש מסורת של תלמידי הבעל-שם-טוב³⁶⁰ שאורך הגלות והאסור נות שאירעו לעם ישראל החליפו את מלחמת גוג ומגוג, ולכן היא כבר לא תתרחש לפועל.

(355) "נשיא ראש משך ותובל" (יחזקאל לח, ב). בענין זה רבו הדיעות וראה דברי המלבי"ם (יחזקאל לח, יז): "כי שם גוג ושם מגוג כבר ישכח בימים ההם עד שלא ידעו כלל מי היא האומה שנקראת בפי הנביא מגוג ושם מלכה גוג, רק אז כשיבוא על הארץ ויתקיימו דברי הנביא, אז ידעו שזה הוא המלך גוג שניבא עליו". וראה גם בפירושו הרד"ק (שם לח, ח). ועוד.

(356) ראה יחזקאל לח, טז (ובמלבי"ם שם). שם לח, כג. רד"ק בפירושו ליחזקאל (לח, ד) וזכריה (יד, ט).

(357) זוהר ח"ב נח, ב. וראה מה שנסמך בהערה הקודמת.

(358) ראה זכריה יג, ט (וברש"י ובמצודות דוד ואבן עזרא). עבודה זרה ג, א. סידור עם דא"ח

סדר סעודות שבת ע' רא. ועוד.

(359) ישעיהו יא, ד.

(360) ראה 'שם משמאל' על פרשת ויגש שם. ראה גם בשיחות קודש תש"מ חלק ב' ע' 871.

את ההתייחסות הנכונה לסוגיות האלה אנו מוצאים בהלכה. הרמב"ם פוסק בסוף ספרו דברים ברורים. את ביאת אליהו הנביא ואת מלחמת גוג ומגוג הוא כולל בתוך הדברים שאותם "לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו"³⁶¹.

הרבי מסביר³⁶² הסיבה למה בכל זאת הודיעו לנו על פרטי מלחמה זו, הוא כדי שנדע את העבודה הרוחנית המוטלת עלינו, שכן על-ידי מעשינו ועבודתנו בזמן הג' לות והנצחון ברוחניות יבוא הגאולה. הרבי מבאר שמלחמת גוג ומגוג בעבודת ה' של כל יהודי היא המלחמה נגד שבע המידות הרעות על כל פרטיהן, וכאשר כל יהודי ינצח במלחמה הפנימית הזו, הדבר יביא לנצחון הכללי על אומות העולם במלחמת גוג ומגוג כפשוטו.

---

(361) הלכות מלכים פרק יב, הלכה ב.

(362) שיחות קודש תשכ"ד ע' 13.

שער

**המועדים
בימות
המשיח**

המועדים בימות המשיח

הקדמה

מובא במדרש³⁶³, שלעתיד לבוא יתבטלו כל המועדים חוץ מחג הפורים שישאר לנצח. אבל יש עוד כמה מועדים שנאמר עליהם שלא יתבטלו לעתיד לבוא כמו יום כיפור, חנוכה ועוד³⁶⁴.

אבל ברור שימשיכו לחגוג את כל המועדים ולקיים את המצוות של ימים אלו, כמו לעלות לרגל. כוננת חז"ל שהמועדים יתבטלו, הוא שיהיה שינוי שהמועדים ושמת החגים לא יהיו כל כך חשובים כמו שהיו בזמן הגלות³⁶⁵, משום הגילוי אלוקות הנעלה שיהיה אז.

בהמשך הפרק יתבאר גדרי ההלכה של המועדים השונים ואופן חגיגתם בתקופת הגאולה³⁶⁶.

---

(363) מדרש משלי פ"ט. ילקוט שמעוני משלי רמז תתקמד. ועוד.

(364) כמו שיבואר בהמשך הפרק. וראה ימות המשיח בהלכה ח"א ע' רמא שכל המועדים בטלים הכוונה לימים שנמנו במגילת תענית.

(365) ראה תורת מנחם התוועדויות תשמ"ה ח"ג ע' 1430 (הובא גם בשערי גאולה ח"ב ע' רכה). ראה ג"כ להלן בהמשך הפרק בפסקת "פורים".

(366) חשוב לציין שיש הרבה פרטים בספרים על כל חג וחג, ולהלן לא באנו אלא לתת טעימה קלה בלבד ממה שמבואר בספרים.

ראש השנה

דיני קידוש החודש

ידוע שבהתחלה בית דין היו מפרסמים את יום ראש חודש על ידי הדלקת משואות, ואלו שראו את המשואות היו מדליקים משואות בעצמם, ובכך הראו למקומות הרחוקים יותר. ואלו שהיו רחוקים יותר היו ממשיכים להדליק משואות, עד שהגיע ההודעה על קידוש החודש לכל ישראל.

אבל משקלקלו הכותים והיו מדליקים משואות ביום שאינו ראש חודש, כדי להטות את ישראל, הפסיקו עם מנהג זה, והיו שולחים שלוחים להודיע מתי ראש חודש.

אך השלוחים לא היו מספיקים להגיע למקומות הרחוקים בזמן, ולכן נמנעו בכך פרסום היום לכל ישראל, עד שהמקומות הרחוקים היו צריכים לעשות שני ימים חג, משום ספק ("ספיקא דיומא"), מתי בדיוק חל ראש חודש³⁶⁷.

לעתיד לבוא יתבטלו המינים ואז יהיו כל בני ישראל נאמנים ("חברים כל ישראל"³⁶⁸), לפיכך יש סוברים שאז יחזרו להדליק משואות³⁶⁹.

אבל יש אומרים שבימינו שבית דין יכולים להשתמש באמצעים טכנולוגיים, אפשר לפרסם בדרך זו תיכף ומיד לכל ישראל בכל מקום שנתקדש חודש, ולא יצטרכו להדליק משואות או לשלוח שלוחים³⁷⁰.

הרבי אומר שאף-על-פי שישתמשו באמצעים חדשים להודיע מיד לכל העולם אודות קידוש, יש מקום לומר שימשיכו לנהוג לעשות ב' ימים של יום טוב כפי שנהגו

(367) עוד נושאים שדנו בהם בקשר לימות המשיח בהקשר זה:

קידוש החודש: אם מחללין י"ט ושבת לשיטה ששולחים שלוחים לבשר על קידוש החודש (הלכתא למשיחא (ראש השנה) ע' יט בהערה ובע' לה בהערה (ועד"ז ע' מ וע' מא)).

קביעות: אם יבוא משיח ביום א' דר"ה (הלכתא למשיחא (ראש השנה) ע' מא). אם יבוא משיח ביום ב' תשרי (הלכתא למשיחא (ראש השנה) ע' סה, וראה בכ"ז ימות המשיח בהלכה ח"א ע' רכ-רכה). אם ר"ה יכול לחול ביום שישי (הלכתא למשיחא (ראש השנה) ע' ד בהערה. וראה ימות המשיח בהלכה ח"א ע' רל ואילך).

(368) ראה שערי תפילה ומנהג ח"ב (להגר"מ אשכנזי ע"ה) ע' 147.

(369) ראה פני משה על הירושלמי (ר"ה פ"ב ה"ב). לקו"ש חל"ט עמוד 339.

(370) ראה תורת מנחם התוועדות תשמ"ט ח"א ע' 227. ימות המשיח בהלכה ח"א ע' רלז. שם

ח"ב ע' שלז ואילך. הלכתא למשיחא (ראש השנה) ע' כו-כז בהערות.

במשך הדורות³⁷¹.

ספירת השנים ליובל

יש מצות עשה³⁷² על בית דין הגדול³⁷³ לספור את השנים בראש השנה³⁷⁴ של כל שנה ושנה³⁷⁵ בשביל היובל. ויש אומרים שאין סופרין בכל שנה ושנה רק בשנת שמיטה³⁷⁶.

ויש מחלוקת מתי בדיוק צריך לספור: יש אומרים שיש לספור בליל ראש השנה משום זריזין מקדימין למצוות³⁷⁷, ויש אומרים שסופרים ביום בדיוק כמו שתוקעין בשופר ביום³⁷⁸. כשיבוא משיח צדקנו במהרה בימינו יתברר הדבר³⁷⁹.

דיני השופר

מבואר בספרים אשר תקיעת שופר בראש השנה הוא לעורר כל ישראל בתשובה, לפיכך כשיבוא משיח ויתבטל היצר הרע, מצות שופר עתידה להתבטל³⁸⁰.

אבל, ממקומות רבים נראה שפשוט שגם אז יהיה מצות תקיעת שופר³⁸¹, ואדרבה התקיעות אז תהיה ביתר שאת ויתר עוז³⁸².

כיום אנחנו תוקעים על סדר הברכות מלכויות זכרונות שופרות, אבל לעתיד לבוא לא יתקעו מלכויות זכרונות ושופרות, אלא יתקעו אך ורק בשופרות בלבד³⁸³.

(371) ראה מקורות שנסמנו בהערה הקודמת. וראה ג"כ ימות המשיח בהלכה ח"א ע' רלה. הנה ימים באים ח"ב חג השבועות.

(372) תורת כהנים פרשת בהר פרשה ב'. ורמב"ם הלכות שמיטה ויובל פ"י ה"א, ובספר המצוות מצווה ק"מ וחינוך מצוה ש"ל.

(373) עיין שם עולם פרשת בהר. דרך אמונה בביה"ל ריש פרק י. ועוד.

(374) ראב"ד ור"ש משאנץ שם. ועיין מנ"ח מצוה ש"ל.

(375) תו"כ וספר המצוות שם.

(376) קרן אורה מנחות סה, ב.

(377) מנ"ח שם.

(378) ערוך שולחן העתיד הלכות שמיטה ויובל סימן ל סעיף ו. משום דהוקש לתקיעה.

(379) שם.

(380) ראה הנסמן בימות המשיח בהלכה ח"ב ע' תקסא-תקסב.

(381) אם השופר בביהמ"ק לע"ל יהיה מצופה בזהב (או דבר אחר), ראה מחזיק ברכה או"ח סי'

תקפ"ו אות א.

(382) תורת מנחם התוועדויות תשמ"ט ח"ד ע' 387.

(383) ראה הנסמן בימות המשיח בהלכה שם ובלקו"ת דרושי ר"ה נט, ד.

ה'בן איש חי³⁸⁴ מחדש³⁸⁵ שלעתיד לבוא שיעביר הקב"ה את רוח הטומאה מן הארץ ויתבטל היצר הרע ויהיה חירות ממלאך המות וחירות משעבוד מלכיות, לא יתקעו תרועה שהיא סימן יללה, אלא אך ורק התקיעה שהוא סימן שמחה ושלוה.

לא ברור למסקנה אם יתקעו בני ישראל בכל מקום ומקום, גם ביום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, או שאך ורק בבית המקדש יתקעו בשבת³⁸⁶.

גדר היום

יש מחלוקת ראשונים אם יש חיוב לשמוח בראש השנה³⁸⁷, ויש אומרים שיתכן שלעתיד לבוא (אפילו לדיעות הסוברים דבזמן הזה אין חיוב שמחה) נוהג בו ששון ושמחה³⁸⁸.

יש שכתבו³⁸⁹ שבימות המשיח יהיה ראש השנה חג ששון ושמחה, כמו שלש רגלים. בימות המשיח ראש השנה כבר לא יהיה יום דין, והוא יתהפך לרגל ולששון ולשמחה, כזכרון לכך שבעבר עמדו בראש השנה למשפט כל יצורי העולם. כשם שיש מועדים אחרים שהם זכר ליציאת מצרים, כך ראש השנה יהיה זכרון ליום הדין שהיה בעבר.

יום הכיפורים

על יום הכיפורים נאמר בתורה³⁹⁰: "וְהִיְתָה זֹאת לְכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם לְכַפֵּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל חַטֹּאתֵיהֶם". מכאן לומד רבי אלעזר: "אף יום הכיפורים לא יבטל לעולם,

(384) הגאון רבי יוסף חיים מבגדד.

(385) אדרת אליהו פרשת נצבים (ד"ה והנה ג"פ).

(386) ראה מה שנסמן לכאן ולכאן משיחות קודש של הרבי ומאמרי דא"ח בספר ימות המשיח בהלכה ח"ב ע' תכב-תכג. תורת מנחם תשמ"ח ח"א ע' 204. וראה שיחות קודש תשנ"ב ח"א ע' 22 שלעת"ל יתקעו בשופר בשבת בכל המדינה.

(387) דעת הרא"ש והמרדכי סוף ר"ה דאיכא חיוב שמחה, ודעת הטורי אבן חגיגה (ח, ב) והיש"ש פ"ב דביצה סוף סי' ד' דאין חיוב שמחה, וכן נראה מלשון המחזור ויטרי אות שכ"ב.

(388) ראה שו"ת התעוררות תשובה או"ח סימן של. אמנם ראה חידושי החתם סופר (חדשים ר"ה יט, א) וראה מנ"ח מצוה שא.

(389) ישמח משה (שיח ספונים לראש השנה) [בהוצאת תשע"ז בע' מ] בשם שבט מישראל על תהלים קנ, ג.

(390) ויקרא טז, לד.

שנאמר והייתה זאת לכם לחוקת עולם³⁹¹.

יש כמה הסברים למה יהיה צורך ביום הכיפורים (שכל ענינו בזמן הזה הוא לכפר על החטא):

לכפר על החטא: הצורך ביום הכיפורים לעתיד הוא מפני שיתכן שעדיין יהיו חטאים קלים שידרשו כפרה. וכמו שמבואר בהקדמת ספר החינוך: "אם גם בעת ההיא מעט סיג חטא ישאר, יפול החיוב על ראש השעיר [=היינו השעיר לעזאזל שנעשה ביום הכיפורים], כאשר בתחלה".

אבל יש מפרשים³⁹², שלא יהיה שייך אז חטא ממש, אלא חטא רוחני יותר, שאדם רץ ומדלג בעבודת ה' שלו להשיג יותר ממה שראוי לו לפי מדרגתו.

ויש אומרים שיצטרכו להתענות לכפר על חטאים מהעבר³⁹³.

עלייה בקדושה: פעולת יום הכיפורים לעתיד לבוא לא יהיה בשביל חטאים, כי אם בכדי לעלות בדרגא נעלית יותר בקדושה³⁹⁴.

תענית או עונג

יום הכיפורים אכן יישאר לעתיד לבוא, אבל ייתכן שבמקום להתענות, יחגגו אותו בדרך של עונג דווקא. כך מבואר בזוהר³⁹⁵: "פורים אתקריאת על שם יום הכיפורים, דעתידין לאתענגא ביה ולשוני ליה מעינוי לעונג" [=פורים נקרא על שם יום הכיפורים, שעתידים להתענג בו, ולשנות אותו מעינוי לעונג].

המקובל הרב משה קרְדוֹבֵירוֹ³⁹⁶ מפרש את הדברים כפשוטו, אשר כשיגיע הזמן שהקב"ה יעביר את רוח הטומאה מן הארץ, אז לא יהיו עוד עבירות, לכן לא יתענו ביום הכיפורים.

וכבר מצאנו פעם אחת שבה לא התענו ביום הכיפורים - בעת שמחת חנוכה בית

---

(391) ילקוט שמעוני שם.

(392) ע"פ היערות דבש שהובא בפרק הנ"ל.

(393) פרי צדיק ח"ה (דברים), מוצאי יוה"כ, פרק ב'.

(394) בעל המשנת חסידים בספרו יושר לבב (בית שני הדר רביעי פ"א).

(395) בתיקוני-זוהר תיקון כא נז, ב.

(396) בספרו אור יקר על תיקוני זהר ח"ד ע' רס"ב. וראה עד"ז בפ"י כסא מלך ובאר לחי ראי על

התיקונים שם. וראה מה שכתב בזה בס' זכר דוד מאמר ג' פנ"ח.

ראשון³⁹⁷: "אותה שנה לא עשו ישראל את יום הכיפורים, והיו דואגים... יצתה בת-קול ואמרה להם: כולכם מזומנין לחיי העולם הבא".

אבל יש חולקים ומבארים³⁹⁸ שאכן לא יהיו אז חטאים ולכן יהיה בו עונג גדול, אבל אין הכוונה שיהיו אוכלין ושותין ביום הכיפורים לעתיד לבוא, כי ביום הכיפורים מאיר גילוי אלוקי מיוחד ששם אין אכילה ושתייה, ולכן לא יאכלו אז.

רבי צדוק הכהן מלובלין כותב³⁹⁹ שאז יתבטל העינוי של נעילת הסנדל.

חג הסוכות

סוכה מעורו של לוי

המצווה העיקרית של חג הסוכות היא מצות ישיבה בסוכה. לאכילה בסוכה יש קשר מיוחד לאחד מייעודי הגאולה האמיתית והשלימה כמו שאמרו חז"ל: "עתיד הקדוש-ברוך-הוא לעשות סוכה לצדיקים מעורו של לוי⁴⁰⁰".

אבל חשוב להדגיש כי הישיבה בסוכת העור המופלאה לא תהיה דווקא בחג הסוכות, ובכלל לא נקיים עמה את מצות הסוכה, משום שההלכה מחייבת ישיבה מתחת לסכך מן הצומח⁴⁰¹. על סוכה זו אומר הרבי, כי היא כבר עתה מוכנה להתגלות⁴⁰².

ענני הכבוד

יש שיטות שונות באחרונים⁴⁰³ האם בני ישראל קיימו את מצות הסוכה במדבר על ידי ישיבה בתוך ענני הכבוד⁴⁰⁴. לפועל, הרבי אומר, שהמצוה של הסוכה הוא כדי לזכור ענני הכבוד, ולא שייך זה כאשר נמצאים תחת ענני הכבוד עצמם. ומה גם,

(397) מועד קטן ט, א. ראה ג"כ ימות המשיח בהלכה ח"א ע' צה.

(398) בפירוש בניהו על התיקונים שם.

(399) פרי צדיק שם.

(400) בבא בתרא עה, א.

(401) ראה תורת מנחם התוועדיות תש"נ ח"א ע' 145. שם תנש"א ח"א ע' 209-208. וראה ג"כ

ימות המשיח בהלכה ח"ב ע' תיא ואילך.

(402) שיחות קודש תשנ"ב חלק א עמוד 138.

(403) ראה בהרחבה בימות המשיח בהלכה ח"א ע' רסו-רסח.

(404) שו"ת בנין שלמה בהקדמה שנייה לפרשת ראה (דברים טז, יג).

שעל פי ההלכה אי אפשר לעשות סוכה מתחת לענני הכבוד שהיו שם באופן קבוע, וגם דוחק גדול לומר שיצאו מהם במשך שבעת ימי החג כדי לקיים את המצוה, ולכן כנראה לא התקיימה אז מצות סוכה כלל⁴⁰⁵.

לפי זה, בימות המשיח כאשר יהיו מוקפים שוב בענני הכבוד, יתכן שלא תתקיים שוב מצות הישיבה בסוכה. אמנם משמע במקומות אחרים בתורת הרבי שבפועל כן יקיימו מצוה זו בגאולה העתידה⁴⁰⁶.

אתרוגים מקלאבריא

הרבי אמר⁴⁰⁷ שגם לעתיד לבוא יצטרכו לפעמים לצאת לחוץ לארץ. ולדוגמא להביא אתרוג מקלאבריא, כפי שמקובל מרבינו הזקן⁴⁰⁸, שכאשר נצטוו ישראל "ולקחתם לכם גו' פרי עץ הדר"⁴⁰⁹, הושיבו שלוחים על גבי ענן ושלחו אותם לקלאבריא להביא משם אתרוגים. ומזה מובן שכן יהיה גם לעתיד לבוא ובפרט שיצטרכו ריבוי אתרוגים בשביל ריבוי בני ישראל מכל הדורות, בכדי שלכל אחד ואחד יהיה אתרוג משלו ("לכם")⁴¹⁰.

חודש חשון

בנין בית המקדש הראשון נגמר בחודש חשון, אך לא נתחנך עד לחודש תשרי שלאחריו. במדרש נאמר⁴¹¹: "מרחשון עתיד הקב"ה לשלם לו", שחנכת בית המקדש השלישי עתיד להיות בחודש מרחשון⁴¹².

---

(405) תורת מנחם התוועדיות תשמ"ז ח"ב ע' 597 ובהערה 30 שם. ראה ג"כ בשו"ת דברי ישראל ח"א סי' קכב. ועיין בתורת מנחם התוועדיות תשמ"ו ח"א ע' 294: "יתכן שלא חגגו את חג הסוכות [במדבר] בכל הפרטים ופרטי פרטים כפי שחגגו לאחרי שנכנסו לארץ".

(406) ראה מה שנסמך לעיל בקטע הקודם. וראה ג"כ זכר' יד, טז ואילך. ד"ה בסוכות תשבו תשל"ו ס"ז (ספר המאמרים מלוקט חלק א ע' קעט).

(407) תורת מנחם התוועדיות תשמ"ט ח"א ע' 301.

(408) ספר המנהגים חב"ד ע' 65 הערה 5.

(409) אמור כג, מ.

(410) על נטילת לולב לעת"ל ראה ימות המשיח בהלכה ח"ב ע' תטז ואילך.

(411) ילקוט שמעוני מ"א רמז קפד.

(412) ראה בספר בני יששכר חודש חשון מאמר א'. אמנם ראה קובץ הערות וביאורים (אהלי

תורה) גליון תתמד ע' 6. וראה ג"כ שם גליון תתשפה ע' 6. לקט כמה שיחות ותיווכם ראה בקובץ הערות אשכילה בדרך תמים (תשס"ב) ח"א ע' 292 ואילך. וראה ג"כ שיח"ק תשל"ט ח"א ע' 296.

עתה אין ימים טובים מיוחדים בחודש חשון, אבל לעתיד לבוא תהיה יום טוב מיוחד בגלל חנוכת המקדש⁴¹³.

י"ט כסלו

יש פתגם שחסידים מדורות קודמים היו אומרים לגבי המדרש⁴¹⁴ "כל המועדים בטלים חוץ מפורים", כי אף י"ט כסלו לא יתבטל לעתיד לבוא. שכן, כל הניצחון של י"ט כסלו שייך לעניין ביאת המשיח, משום שעל-ידי הפצת תורת החסידות ("פוצו מעיינותיך חוצה") תבוא הגאולה⁴¹⁵.

ידועים גם דברי כ"ק אדמו"ר הזקן שאמר בנוגע לי"ט כסלו: "זה היום יוקבע למועד תמידי בישראל"⁴¹⁶.

הרבי סיפר⁴¹⁷ שבי"ט כסלו תק"ס (חג י"ט כסלו הראשון לאחר שחרורו של כ"ק אדמו"ר הזקן ממאסרו), אדמו"ר הזקן אמר אז את המאמר: "לשנה הבאה קבעום יו"ט". לפיכך מאז ואילך נעשה י"ט כסלו ליום טוב הקיים לעד ולעולמי עולמים, כמו ברות חנוכה הקיימים לעד⁴¹⁸.

אדמו"ר הזקן השווה אז את י"ט כסלו לימי החנוכה. הרבי הביא מכך ראייה⁴¹⁹ שי"ט כסלו יהיה חג אפילו בביאת המשיח, כי ענינו של חנוכה שייך למשיח.

(413) אור דוד (להרב יונגרייז) (ויקרא-דברים) ע' פז.

(414) נסמן בתחילת הפרק.

(415) "הרב אשכנזי" ע' 654.

(416) לקוטי דיבורים ח"א ע' 38. וראה לקוטי שיחות חלק ה ע' 172 ובהערה 4.

(417) שיחות קודש תשי"ז ע' קמג-קמד (הובא גם בשערי המועדים - י"ט כסלו ע' רמ).

(418) ראה להלן בסמוך.

(419) שיחות קודש תשי"ז שם.

חנוכה

ימי החנוכה אינם בטלים

ה'בן איש חי⁴²⁰ כותב⁴²¹: "זכרון הנס שעושים בנר חנוכה אינו נוהג אחר ביאת המשיח, דאין מדליקים נר חנוכה עוד".

זהו מה שרמזו חז"ל באמרם⁴²²: "מצוותה. . עד שתכלה רגל מן השוק", דהיינו שהמצוה הוא רק עד ביאת המשיח, שאז לא יצטרכו בני ישראל להסתובב בשוק, כי את העבודות הגשמיות יעשו עבורם שאר העמים.

אבל הרמב"ן כותב⁴²³ כי נרות חנוכה לא יתבטלו לעולם⁴²⁴. כמוהו סוברים פוסקים נוספים⁴²⁵, וכך גם הרבי מביא כמה פעמים⁴²⁶.

סדר הדלקת הנרות

כיום אנו מדליקים את הנרות בכל לילה בסדר עולה: ביום הראשון נר אחד, ביום השני שני נרות וכן הלאה (כדעת בית הלל⁴²⁷). בגאולה ההלכה יהיה כבית שמאי והדלקת הנרות תהיה בסדר יורד: ביום הראשון שמונה נרות, ביום השני שבעה וכן הלאה⁴²⁸.

(420) הגאון רבי יוסף חיים מבגדד.

(421) בן איש חיל חלק ב דרוש א לשבת תשובה דף ב.

(422) שבת כא, ב.

(423) ר"פ בהעלותך (ויתכן שמקורו הוא במדרש במדבר רבה (פט"ו, ו) ובתנחומא שם (סי' ה).

(424) בקשר למגילת חנוכה לעת"ל ראה קובץ הערות וביאורים (אהלי תורה) גליון תתסד ע'

10. שם גליון תתסד ע' 3. שם גליון תתפא ע' 6.

(425) ראה 'עטרת זקנים' בשו"ע או"ח סי' תרע"ו. וראה לקוטי שיחות ח"ה ע' 172 הערה 4 שכתב

שזהו מדרז"ל הובא באגרת הטיול דרוש אות מ', ובס' החיים (לאחי המהר"ל) ח"ג פר"ז. ע"כ דבריו.

וראה ג"כ בספר 'מנות הלוי' בהקדמה, ובספר 'מגיד מישרים' פרשת ויקהל בדברי המלאך. סיכום

הנושא בימות המשיח בהלכה ח"א ע' רמ ואילך.

(426) ראה הערה קודמת. וכן איתא בלקוטי שיחות חלק כ' ע' 456 הערה 7, וראה גם בס' 'שער

המועדים' חנוכה סי' נא משיחת חנוכה תשד"מ, ובשיחת ש"פ מקץ שבת חנוכה תשח"י סעי' ד', ועוד

בכ"מ.

(427) ראה ספר השיחות תשנ"ב ח"א ע' 33 ואילך.

(428) ראה תורת מנחם תש"נ ח"ב ע' 33. ימות המשיח בהלכה ח"א ע' רפ ואילך.

תשעה ימי חנוכה

לדעת בעל "מנחת חינוך"⁴²⁹ קיימת אפשרות כי במקומות מסוימים בעולם יחגגו בזמן הגאולה תשעה ימי חנוכה. כידוע, בזמן שקבעו את ראשי החודשים על פי עדים שראו את מולד הירח, היו מקומות שחגגו בכל חג (גם בחנוכה ופורים) יום-טוב שני של גלויות, מפני הספק בתאריך, שתלוי בקביעת ראש החודש בארץ ישראל.

כיום, למרות שלוח השנה קבוע ואין כל ספק בתאריך, חוגגים בחוץ לארץ יום-טוב שני של גלויות - כדי לשמור על תקנה זו. את התקנה תיקנו לשמור רק בחגים שהם מן התורה, ולכן בחנוכה ופורים, שהינם מדרבנן, לא חוגגים יום נוסף. אך לעתיד לבוא, כאשר יחזרו לקבוע ראשי חודשים על פי עדים, יחגגו יום נוסף גם בחנוכה, באותם מקומות שלא ידעו מתי נקבע ראש החודש⁴³⁰.

הדלקת המנורה בבית המקדש

בימות המשיח נזכה לראות את אהרן הכהן מדליק את המנורה בבית המקדש השישי. דווקא הדלקה זו תהיה בשלימות "כמצות רצונך"⁴³¹, מכיון שכל הענינים שבהם ועל ידם נעשית ההדלקה כמו השמן והפתילות יהיו בתכלית השלימות⁴³².

גם הזהב שממנו נעשתה המנורה תהיה במצב של שלימות, מכיון שלא תהיה האפשרות להשתמש בו לדבר בלתי רצוי, מכיון שה' יעביר את רוח הטומאה מהארץ⁴³³.

חמישה עשר בשבט

יש מחלוקת במשנה הראשונה במסכת ראש השנה מתי הוא ראש השנה לאילנות: "באחד בשבט ראש השנה לאילן, כדברי בית שמאי. בית הלל אומרים, בחמשה עשר"

(429) מצוה שאות ב.

(430) ע"פ ימות המשיח בהלכה ח"ב ע' תלא. עיי"ש שמביא מה שנתבאר לעיל שבזכות הטכנולוגיה ידעו מיד בכל העולם מתי נקבע ראש החודש בירושלים, ומביא גם דברי הרבי שאפשר שבכל זאת עדיין יחגגו יו"ט שני של גלויות. אמנם לגבי חנוכה כותב שם שפשוט שלעת"ל יעשו רק ח' ימים משום שלא נהגו להחמיר לעשות ט' ימים בזמן הזה.

(431) ראה קובץ חידון גאולה ומשיח (תשפ"ג) קובץ א' 23 ואילך.

(432) ראה תו"ח ר"פ ויחי.

(433) תורת מנחם התועדויות תשמ"ט ח"ב ע' 78 (והערה 105), ושם ע' 85.

בו". בימות המשיח שההלכה יפסק כמו בית שמאי יהיה ראש השנה לאילנות בא' שבט⁴³⁴.

פורים

מבואר בחסידות הטעם לכך שחז"ל אמרו שלא יתבטל חשיבותו ושמחתו של פורים גם בימות המשיח:

כל הימים טובים האחרים מאיר גילוי אלוקות של מדה מסוימת. כמו בפסח מאיר מידת החסד, בשבועות מאיר מידת הגבורה ובחג הסוכות מאיר מידת הרחמים.

אבל הגילוי אלוקות שמאיר בפורים הוא גילוי נעלה ביותר, שאינו מוגבל במדה מסוימת. בפורים בני ישראל מסרו את נפשם⁴³⁵, לא בגלל שהרגישו אהבה או יראה להקב"ה, אלא בגלל הקשר הכי פנימי עם הקב"ה (עצם הנשמה).

לכן התגלות האלוקות שהיה אז, היה גילוי בלי צמצומים, שגם בזמן הגאולה יהיה חידוש⁴³⁶.

עוד הסבר שהרב הקדוש רבי לוי יצחק מבראדיטשוב מסביר⁴³⁷: מה שמוחד בפורים הוא שאין בו ניסים למעלה מהטבע אלה הטבע עצמו התגלה כמשהו שמשרת את

---

434) אגרות קודש ח"ד ע' שכא. ובכ"מ. ראה ג"כ הערות התמימים ואנ"ש (מאריסטאון) גליון תתא ע' 10 ואילך שמבאר שי"ל שזה מדובר בתקופה הראשונה שעדיין לא יהיה שינוי מנהגו של עולם כמבואר בכ"מ, שאז עדיין יהיה סדר גידול פירות האילנות כמו עכשיו, אבל בתקופה השנייה שאז יהיה שינוי מנהגו של עולם ויגדלו הפירות בכל יום, אולי אז לא יהיה ר"ה לאילנות בחודש שבט (וכמבואר באגרות קודש ח"ב ע' רצד שנוטה לומר ששייך שקביעות זמן ראש השנה לאילנות ישתנה ע"ב"ד אחר).

435) עיין בשיחת ש"פ חוקת-בלק, י"ב תמוז תשי"ב (תורת מנחם התוועדיות ח"ו ע' 37) ששמחת חג הגאולה של י"ב תמוז דומה לשמחת הפורים שלא יתבטל. הסיבה שפורים לא יתבטל גם לעתיד לבוא הוא, לפי שחג הפורים נתחדש בזמן הגלות, זמן של חושך והעלם, ובא על ידי מסירת-נפשם של בני ישראל, ומצד מסירת נפש אין הגבלות. ומזה מובן גם בנוגע לחג הגאולה י"ב תמוז שהוא יום טוב שנתחדש בזמן הגלות, זמן של חושך כפול ומכופל, ובא על ידי מסירת-נפש, צריכה להיות השמחה ללא הגבלות.

436) ראה ספר המאמרים תשי"ב ע' רכו ואילך. שם תשט"ז ע' קכו ואילך. לקוטי שיחת חלק יא ע' 336.

437) קדושת לוי ח"ב פורים קדושה שניה (ד"ה ועתה נבאר למה שאמרו חז"ל).

רצון הקב"ה. וזה יהיה המצב לעתיד לבוא שבעולם הטבעי עצמו יראו גילוי אלוקות.

מתנות לאביונים

הרבי כותב⁴³⁸ שיש לעיין כיצד יתכן שתהיה מצוות מתנות לאביונים לעתיד לבוא, הרי אז כבר לא יהיו עניים וכמו שנאמר⁴³⁹: "אָפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֶבְיוֹן?"

החתם סופר מבאר, שהמצווה תתקיים על ידי נתינת מתנות לעניי אומות הער⁴⁴⁰. לעתיד כל עם ישראל יהיו עשירים מופלגים ובתים מלאים כל טוב⁴⁴¹, ולא ימצא בישראל מי שיקבל צדקה ולכן יהיו מוכרחים לעשות צדקה עם האומות⁴⁴².

אבל יש מבארים שמצוות מתנות לאביונים נתקנה דווקא בזמן שיש אביונים בי-
שראל⁴⁴³, ולכן מרבנים במתנות לאביונים עכשיו כיון שיש אנשים שיכולים לקבל, מה-
שאינ-כן לעתיד לבוא לא יהיה מי שיקבל⁴⁴⁴. ואם כן נראה שהמצווה תתבטל לגמרי.

פסח

סיפור יציאת מצרים לימות המשיח

נחלקו חז"ל⁴⁴⁵ בשאלה האם נמשיך להזכיר ולספר על יציאת מצרים גם בימות המשיח. לפי שיטת התנא בן זומא אין מזכירים את יציאת מצרים בימות המשיח.

אבל חכמים אומרים שיספרו על נפלאות יציאת מצרים גם לאחר ביאת המשיח.

438) ספר השיחות תש"נ חלק א' ע' 310 בהערה 114. וראה ימות המשיח בהלכה ח"ב ע' תמו ואילך. ושם בסוף דבריו ש"ל שרק בתקופה השנייה של ימות המשיח לא יהיו עניים, אבל בתקופה הראשונה עדיין יהיו עניים. וא"כ נראה שכל השקו"ט בענין קיום מצוות מתנות לאביונים לעתיד לבוא, הוא רק לגבי התקופה השנייה ולא הראשונה. ראה ג"כ מה שמבואר בפרק "גמילות חסדים" שבקובץ ג' של השנה.

439) דברים טו, ד.

440) 'דרשות החתם סופר' (ח"א ע' 408 ד"ה ומתנות).

441) ע"פ לשון הכתוב דברים ו, יא.

442) ס' 'יפה ללב' ח"ו ס' תרצ"ד (הובא גם בקובץ 'וילקט יוסף' שנה ה' ס' קיח). והביא שכ"כ

בס' 'אברהם אנכי' (ישעי' נא) דף יג, ב.

443) 'כלי חמדה' (מועדי השנה - פורים) ס' צז.

444) ס' 'מעיל צדקה' ס' אלף שלח (לבעל שבט מוסר).

445) ברכות יב, ב. בביאור המחלוקת ראה ספר השיחות תשנ"ב ע' 247 הערה 32.

ההסבר לכך הוא⁴⁴⁶, שאף שיש מעלה בגאולה העתידה, שעניינה הוא ביטול הרע לגמרי והפיכתו לקדושה ("אתהפכא"), קיימת בכל זאת מעלה בעבודת ה' באופן של מלחמה ברע ("אתכפיא"), שזהו עניינה של יציאת בני ישראל מצרים שברחו מן הרע של מצרים⁴⁴⁷. לכן לשיטת חכמים גם בימות המשיח יספרו על נפלאות יציאת מצרים.

גם לפי הדעה של בן זומא שאין מזכירים את יציאת מצרים גם בימות המשיח, ליל הסדר עצמו תהיה מצוה לספר על יציאת מצרים⁴⁴⁸.

מכירת חמץ

מסופר⁴⁴⁹ שכ"ק אדמו"ר הרי"ץ שאל את הרב שמואל לויטין בעת מכירת החמץ בשנת תש"ה, האם כשיבוא המשיח יהיה אז גם כן עניין מכירת חמץ לנכרי. הרב שמואל לויטין אמר: מדוע לא? הלא זהו מצוה כל המצוות. כ"ק אדמו"ר הרי"ץ השיב: "איך שיהיה, יבוא [משיח] וכשיבוא נראה איך יהיה".

נוסח ההגדה

בזמן הגאולה יחזרו להקריב את קרבן הפסח ושאר קרבנות החג⁴⁵⁰. כתוצאה מכך יהיו כמה שינויים בעריכת ליל הסדר ובנוסח ההגדה⁴⁵¹: במקום ה'זרוע' שבקערת הסדר יניחו את כל גופו של כבש הפסח במרכז השולחן, ובמקום ה'ביצה' - חלק מבשר קרבן ה"חגיגה".

באמירת "מה נשתנה" יוסיפו שאלה חמישית "שבכל הלילות אנו אוכלים בשר צלי

446 ספר המאמרים תש"ח ע' 164. ראה ג"כ הנה ימים באים ח"א ע' 232 ואילך.

447 תניא פרק לה.

448 ביאור הטעם לזה ראה ימות המשיח בהלכה ח"א ע' קמג ואילך.

449 מכתב הרשד"ב בויםגארטען (נדפס לראשונה בתשורה איידעלמאן ל"ג בעומר תשס"ו ע' 69, ולאח"כ בהיכל הבעש"ט גליון כט ע' קזו). שקו"ט אודות מכירת חמץ לע"ל ראה שערי התמימים (ביתר עילית) חוברת כה ע' 29 ואילך. קובץ הערות וביאורים (אהלי תורה) גליון תשסב ע' 21 ואילך.

על בדיקת חמץ בימות המשיח ראה תורת מנחם חלק לו ע' 284 ואילך. על בדיקת חמץ לאור הנהגה ראה קובץ הערות "הדרך הישרה ח"א (תשס"ג) ע' 249 ואילך.
450 עוד נושאים שדנו בהם בקשר לימות המשיח בהקשר זה:

השיעור דרך רחוקה: ימות המשיח בהלכה ח"ב ע' תנז.

על אכילת הקרבן בקומות העליונות: ימות המשיח בהלכה ח"ב ע' תסג.

451 בהבא להלן ראה גם "מה יעשו בחג הפסח בבית המקדש" (ירושלים, תשע"ט).

שלוק ומבושל, הלילה הזה כולו צלי" (את בשר הפסח חייבים לאכול צלי)⁴⁵².

במקום לומר "פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שבת המקדש קיים" נאמר: "פסח זה שאנו אוכלים". גם בברכת "אשר גאלנו" לא יאמרו "כן ה' אלוקיני יגיענו" בלשון עתיד, אלא נאמר "והגיענו הלילה הזה לאכול בו פסח מצה ומרור".

קרבנות בקבוצות

בבית המקדש היו שוחטים את קרבנות הפסח בשלוש קבוצות שבכל אחת לפחות שלושים איש. הסיבה לכך היא, שבתורה נאמר שהשחיטה צריך להיות על-ידי "קהל - עדת - ישראל" ולמדו חז"ל (משלושת המילים) שהשחיטה צריכה להיות בשלושה מניינים⁴⁵³.

אבל לא היה להם ברור האם מדובר בשלושה מניינים זה אחר זה, או שלושה מניינים בבת אחת. כדי לצאת מן הספק תיקנו תקנה שהשחיטה תהיה בשלוש קבוצות שבכל אחת יש שלושה מניינים, וכך בוודאי מתקיים הפסוק.

אך לעתיד לבוא יבוא אליהו הנביא, שכידוע יפתור את כל הספיקות בהלכה, ולכן יתכן ואולי שחיטת קרבנות הפסח לא תתחלק לקבוצות, אלא כל עם ישראל יבוא לקבוצה אחת⁴⁵⁴.

הכנת הבהמה

יש אומרים שצריך להכין את הבהמה ארבעה ימים לפני זמן שחיטת הבהמה ול' ברר שאין בה מום שפוסל את הבהמה, כשם שבמצרים עם ישראל הכינו את הבהמה לקרבן הפסח ארבעה ימים מראש⁴⁵⁵.

הרבי מציין, כי באמת זהו לכתחילה בלבד ואינו מעכב בדיעבד. לכן גם אם הגאולה תבוא בפתאומיות בערב פסח ובית המקדש ירד משמיים מיד, נוכל לשחוט את קרבן הפסח (אם אין מום בשעת השחיטה)⁴⁵⁶.

452 פסחים קטז, א. הובא ברמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ח הלכה ב. וראה הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים פיסקא "מטבילין, מצה".

453 פסחים סד, ב. רמב"ם הלכות קרבן פסח פרק א הלכה ט. מאירי שם. ערוה"ש קפד, ד.

454 ראה אגרות קודש חלק כב ע' תמג. ימות המשיח בהלכה ח"ג סי' פ.

455 רמב"ם הלכות תמידין ומוספין פרק א הלכה ט.

456 שאלות ותשובות תורת חסד סימן כג. ספר השיחות תנש"א ח"א ע' 426. וראה ספר

השיחות תשמ"ט ח"ב ע' 742-743.

פסח שני

יש שאלה מעניינת לגבי פסח שני: מה יהיה הדין אם משיח יבוא ויבנה את בית המקדש בין פסח ראשון לפסח שני, האם נוכל להקריב קרבן פסח בפסח שני?

יש בזה שתי דעות בתלמוד הירושלמי⁴⁵⁷ ולדעת רבי יהודה נוכל להקריב פסח שני. אבל הרמב"ם כותב שאם רוב הציבור לא הקריבו בפסח ראשון, "לא יעשו אלו המיעוט הטמאים פסח שני"⁴⁵⁸. לפי הלכה זו נראה שלא נוכל להקריב במצב כזה.

אבל נראה שבפועל כן יוכלו להקריב פסח שני. ההסבר לזה: רק אם התורה אוסרת להקריב קרבן בפסח ראשון (בגלל טומאה וכדומה), אז לא מקריבים קרבן בפסח שני. אבל אם הקהל לא הקריבו בפסח ראשון בגלל סיבה צדדית כמו בגלל הגויים וכדומה, אז כן יכולים כולם להקריב בפסח שני, וכדברי ר' יהודה בתלמוד הירושלמי⁴⁵⁹.

וכך כותב ה'מנחת חינוך'⁴⁶⁰: "נראה ברור, אם יבנה בית המקדש במהרה בימנו בין שני הפסחים . . . כל ישראל יעשו פסח שני כן נראה ברור. ואני כותב זה בין שני הפסחים, יהי רצון שיבנה מהרה קודם פסח שני, ונזכה ונעשה הפסח שני, אמן ואמן"⁴⁶¹.

וכך אמר פעם הרב⁴⁶²: "ע"פ המבואר באחרונים שכאשר יבוא משיח צדקנו בין פסח ראשון לפסח שני, חייבים להקריב פסח שני - זוכים להקריב פסח שני בבית המקדש השלישי, במהרה בימינו ממש".

ל"ג בעומר

הרבי התבטא פעם בשיחה אשר בדיוק כמו חג הפורים, כך גם שמחתו של ל"ג בעומר גדולה יותר משמחת החגים האחרים, ולכן לא יתבטל גם לעתיד לבוא⁴⁶³.

---

(457) ירושלמי פסחים פ"ט ה"א.

(458) הלכות קרבן פסח פ"ז ה"ד.

(459) לקוטי שיחות חלק יב ע' 219.

(460) מצוה שפ אות יא.

(461) ראה בארוכה ימות המשיח בהלכה ח"ב ע' קעב ואילך.

(462) תורת מנחם התוועדויות תשד"מ ח"ג ע' 1549.

(463) לקוטי שיחות חלק לו ע' 140. שקו"ט באריכות בביאור השייכות בין פורים ורשב"י (ל"ג בעומר) ע"פ חסידות ראה קובץ הערות וביאורים בתורת כ"ק אדמו"ר גליון קלז ע' 13 ואילך. ויש

ראוי לציין לדברי החתם סופר שלעתיד לבוא הקרבת קרבנות הנשיאים תהיה מראש חודש ניסן, עד ל"ג בעומר⁴⁶⁴.

שבועות

שבועות יתבטל לעתיד לבוא (כמו המועדים האחרים)⁴⁶⁵. כאמור אין הכוונה שיתבטל לגמרי, אלא שלא יהיה כל כך חשוב כמו שהיה בזמן הגלות⁴⁶⁶.

הטעם שחשיבותו של חג השבועות יתבטל הוא משום שחג השבועות הוא זכר למתן תורה, ובימות המשיח הקב"ה כבר יחדש לנו תורה חדשה עם כל סודותיה⁴⁶⁷.

השל"ה הקדוש כותב שחג השבועות מרמז על הגילוי לעתיד שאז יהיה "תוספות ידיעה בברית חדשה ומלאה הארץ דעה"⁴⁶⁸.

להוסיף ולציין לספר השיחות תשנ"ב ח"ב ע' 483, תורת מנחם תנש"א ח"ג ע' 214.

ומכיון שדבר חידוש הוא, ראוי לציין לכמה מראי מקומות עיקריים ממקורות שונים בנושא זה (ולהעיר שבספר באר יצחק (תשפ"א, עניני ל"ג בעומר ושבועות) מבואר שההקבלות בין פורים ויום כיפור לבין ל"ג בעומר אינו בדרש או ברמז אלא בתחום הסוד): בספר כנסת מרדכי - מועדים (תשנ"ט, ע' קכח) מבואר ממש בדומה לדברי הרבי בשיחה. ובספר שפע חיים (אמור - מאמר ד בתחילתו) מבואר שסודו של ל"ג בעומר יתגלה רק בימות המשיח. ולהעיר ג"כ מספר שער יששכר מאמרי חדש אייר מאמר גל עיני אות ט (וביאורו בספר פורת יוסף מאמרי חדש אייר מאמר ד) ששורש השמחה ביום זה הוא אור הגנוז לצדיקים שלעת"ל יאיר לכולם.

464 חת"ס דרשות לחנוכה (דף סו, ב).

465 יש שכתבו שאף-על-פי שלעתיד כל המועדות בטלין, מכל-מקום חג השבועות לא יתבטל לעתיד לבוא. ראה ספר יפה ללב (להגאון ר' רחמים נסים יצחק פאלאג'י) או"ח סי' תצ"ד אות י"ד (הובא גם בספר כף החיים שם אות ס"ח), בשם אמרי נועם (לר"י מדילישקאש) ס"פ פינחס, ומקורו בספר מושב זקנים לבעלי התוס' סו"פ פנחס. אבל ראה קובץ המאור (שנה מד חוברת ו (שכג) - אלול תנש"א) ע' 19 ובהערות וביאורים (אהלי תורה) גליון תתתיז ע' 19 (וראה גם רוקח פרשת אמור).

466 עוד נושאים שדנו בהם בקשר לחג השבועות אז:

בנין וקידוש בית המקדש השלישי בחג השבועות: ימות המשיח בהלכה ח"ב ע' קצב.

הקרבת שתי הלחם בשבועות אם יבוא משיח בתוך ימי ספירת העומר: ימות המשיח בהלכה ח"ב

ע' קעט.

467 ספר גאולת הגר לתלמיד מהר"ל על תרגום למגילת אסתר ט, כח.

468 של"ה ספר במדבר דברים, פרשת פנחס תורה אור (ב).

הפיכת תעניות לעתיד

בדברי הנביא זכריה נאמר⁴⁶⁹, שארבעת הצומות שבעה עשר בתמוז, תשעה באב, שלושה בתשרי ועשרה בטבת עתידים להתבטל בימות המשיח ולהפוך לימי "ששון ושמחה ולמועדים טובים". וכך מובא ברמב"ם⁴⁷⁰: "כל הצומות האלו עתידין ליבטל לימות המשיח, ולא עוד אלא שהם עתידים להיות יום טוב וימי ששון ושמחה".

כבר בתקופה הראשונה של ימות המשיח, כשיהיה שלום בעולם, יבטלו הצומות ובדרך ממילא יהיו הצומות ימים טובים⁴⁷¹.

אבל תענית אסתר ישאר גם לעתיד לבוא⁴⁷², מכיון שהוא חלק מחג הפורים שלא יתבטל לעתיד לבוא⁴⁷³.

---

(469) ח, יט.

(470) הלכות תענית פרק יט הלכה יט. על זמני המועדים דלעתיד של ימי הצומות, ראה ימות

המשיח בהלכה ח"ב ע' תעג.

(471) לקוטי שיחות חלק טו ע' 421 (הובא בשערי גאולה ח"ב ע' רכה). עיי"ש שהרבי מבאר

שיהיה עוד ענין שהצומות עצמם יהפכו לששון ולשמחה בתקופה השנייה בימות המשיח.

(472) ראה תורת מנחם התוועדויות תשמ"ו ח"ב ע' 696 (נדפס בספר שערי המועדים - אדר ע'

רפא).

(473) באריכות ראה ימות המשיח בהלכה ח"א ע' רמה.

לזכרון נשמת

מרת אלישבע ע"ה

בת הרה"ח הרה"ת חיים הלוי ע"ה

פיקרסקי

שלוחה בבאנאטא קאלאמביא
הצטיינה כדוגמא חי' בהליכותיה והנהגותיה
והשפיעה רבות מתוך אמת ותוקף פנימי

נפטרה ט"ו סיון

שנת ה' תהא שנת פלאות ככל
ליצירה

ת.ג.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

הבחור התמים

מיכאל ע"ה בן יבדלחט"א

הרה"ח ר' יהודה ליב שליט"א

ראסקין

הוקדש ע"י:

לזכות

חיה מושקא בת נעטל תי'

לרפואה שלימה וקרובה